

Інститут законодавства Верховної Ради України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Міністерство освіти і науки України

кваліфікаційна наукова робота
на правах рукопису

Могілевський Всеволод Сергійович

УДК 342.4+341.1

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ГЛОБАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ

12.00.02 - конституційне право; муніципальне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
В.С. Могілевський

Науковий керівник:
Баймуратов Михайло Олександрович,
доктор юридичних наук, професор

Харків – 2019

АНОТАЦІЯ

Могілевський В. С. Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». – Інститут законодавства Верховної Ради України; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019.

У дисертації викладено результати комплексного дослідження функціональної ролі феномену місцевого самоврядування у становленні національного та глобального конституціоналізму, розкрито проблематику взаємодії національного та глобального конституціоналізму як систем, обґрунтовано науково-методологічні засади наукової розробки інституту місцевого самоврядування як важливого чинника формування національного конституціоналізму.

Структура дисертації представлена трьома розділами. У межах першого розділу дослідження розкрито низку питань щодо теоретико-методологічних підходів до аналізу правового простору, у межах якого функціонує і розвивається місцеве самоврядування. Зокрема, автором запропоновано ввести у науковий обіг нові соціологічні та нормативні підходи до визначення ролі і значення місцевого самоврядування як рівня публічної влади та специфічної сфери прояву її децентралізації. Також у межах розділу наведено розгорнуту наукову характеристику сутності, соціально-правових ознак і особливостей місцевого самоврядування. Запропоновано авторський варіант визначення категорії «правовий простір місцевого самоврядування» як складного соціального політико-правового феномену, що виникає внаслідок скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави, так і суб'єктів локального соціуму, шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази, з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування територіальної громади. Автором досліджено роль та місце цього

місцевого самоврядування в системі публічної влади, що виступає не тільки елементом такої системи, а й окремим рівнем такої влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади. Зазначено, що становлення і розвиток ідеї публічної муніципальної влади та формування концептуальних методологічних засад її дослідження є перспективним напрямом наукової розробки теорії публічної влади, що здійснюється в умовах демократичної правової державності в інтересах всіх членів суспільства. Акцентовано увагу на тому, що розвиток концепції муніципальної влади визначається системою телеологічних домінант. Зокрема, це: а) локальний (просторовий) характер такої влади; б) колективістська основа муніципальної влади; в) сукупність екзистенційних інтересів, що породжуються територіальною громадою; г) існування та функціонування самої громади як феноменологічної сукупності жителів відповідної території держави та первинного суб'єкта місцевого самоврядування та публічної муніципальної влади; г) формування членами громади-виборцями в якості електорального корпусу представницьких органів місцевого самоврядування, що реалізують їх екзистенційні інтереси.

Також у розділі запропоновано визначення публічної самоврядної (муніципальної) влади як самостійного виду публічної влади, що має не державний, а самоврядний характер. Обґрунтовано критеріально-кваліфікаційні ознаки і характеристики, що відрізняють її від інших видів соціальної влади та дають змогу оцінювати місцеве самоврядування як політичний та конституційно-правовий принцип формування та організації локальної демократії. Зазначений різновид демократії має ґрунтуватися на основі самоорганізації, самодіяльності та самоврядування її суб'єктів і органів за умов функціонування демократичної правової державності на основі деконцентрації і децентралізації публічної влади і системи державного управління.

У межах розділу розроблено феномен децентралізації повноважень публічної влади. Вказано, що феноменальність децентралізованих повноважень визначається такими ознаками як: невід'ємний та іманентний спосіб їх виникнення, існування та постійне функціонування місцевого самоврядування,

конституційно-інструментальний засіб перерозподілу владних повноважень за алгоритмом «зверху-вниз». Обґрунтовано, що питання децентралізації публічної влади та її розвиток в умовах місцевого самоврядування пов'язані між собою генетичним зв'язком. На підтвердження зазначеної доктринальної позиції наведено відповідну низку аргументів: а) оптимальна організація публічної влади в унітарній державі; б) актуалізація та об'єктивація результату вибудовування раціональної моделі владних відносин на кожному з етапів розвитку сучасної держави; в) досягнення результатів поточної політики, виконання державою її програмних завдань і функцій, розв'язання суперечок, що виникають у процесі суспільного розвитку; г) стабільне функціонування державності в екстраординарних умовах (військова агресія РФ проти України); г) оригінальність архітектонічної структури місцевої влади, особливий режим існування, суб'єктно-об'єктний склад, специфічні методи і форми здійснення тощо.

Другий розділ дисертації присвячено теоретичним та історико-правовим засадам становлення та розвитку місцевого самоврядування у межах вітчизняного конституціоналізму, а також розгляду цього інституту як сфери локальної демократії і реалізації прав людини. Викладено результати комплексного аналізу значної кількості доктринальних історичних та юридичних засад місцевого самоврядування, що підтверджує його важливу роль у становленні та розвитку національного конституціоналізму.

Акцентовано увагу на тому, що вітчизняний конституціоналізм відіграє важливу роль в процесах конституціоналізації та інституціоналізації місцевого самоврядування. Це знаходить свій прояв у тому, що: а) у межах національного конституціоналізму тривають інтенсивні процеси розвитку інститутів локальної демократії, що базуються на демократичній правовій державності; б) конституціоналізм процедурно сприяє становленню місцевого самоврядування як важливого інституту громадянського суспільства та правової держави; в) формування ефективного місцевого самоврядування є потужним чинником конституційних перетворень в державі. Автором також окреслено роль місцевого самоврядування в ініціюванні та розвитку системи демократичного управління і

устрою на локальному рівні функціонування соціуму в межах територіальної громади. Доведено, що у межах локальної демократії кристалізується особлива роль публічної муніципальної влади у становленні і розвитку демократичної правової державності. Така роль зростає за умов проведення муніципальної реформи і виражається у такій залежності: «демократична правова державність» (як онтологічна основа муніципальної демократії) – «публічна влада» (як інструментальний засіб локальної демократії) – «публічна самоврядна (муніципальна) влада» (як природна сфера локальної демократії) – «децентралізація повноважень публічної державної влади» (як технологічна складова виникнення і реалізації локальної демократії) – «органи місцевого самоврядування» (як основні управлінсько-виконавчі провідники локальної демократії) – «територіальна громада» (як основні суб'єкти та бенефіціари локальної демократії).

Встановлено особливості процесу реалізації конституційних прав і свобод людини у межах концепції її «муніципальних прав». Зазначено, що муніципальні права людини, що формуються та проявляються в сфері місцевого самоврядування, об'єктивуються і базуються на конституційних правах і свободах людини і громадянина, що транспонуються та застосовуються на локальному рівні функціонування людини у межах територіальної громади. Зазначена категорія прав особи створює більш ефективні умови для використання екзистенційних інтенцій, намагань, потреб і інтересів людини.

У третьому розділі дисертації обґрунтовано теоретичні підходи до розуміння та визначення феномену глобального конституціоналізму, проаналізовано інститут місцевого самоврядування як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод, визначено позитивні та негативні підходи до структурно-інституціонального визначення місцевого самоврядування як важливого чиннику глобалізації, а також розкрито роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцеве самоврядування. Доведено, що в основі феноменології глобального конституціоналізму, що є продуктом правової глобалізації, закладено ідею про

впровадження глобальних цінностей конституціоналізму і загального конституційного права в систему міжнародного права. Це, у свою чергу, трансформує його у феномен глобального права, яке відображає загальні сподівання більшості населення демократичних держав на розвиток місцевих спільнот у межах передбаченої та оптимальної нормативної регламентації суспільних відносин в аспекті примноження універсальних конституційних цінностей.

Визначаючи поняття і сутність глобального конституціоналізму, сформовано та викладено систему характерних ознак його ідентифікації. Зокрема: а) синтетичний характер глобального конституціоналізму; б) інтегративна спрямованість; в) перспективний характер у контексті свого розвитку; г) у структурному відношенні глобальний конституціоналізм складається з двох блоків і вбирає в себе онтологічне визначення конституціоналізму, а також бланкетну прив'язку до процесів глобалізації. У межах зазначених тенденцій набуває свого винятково важливого значення інститут місцевого самоврядування, який є не лише феноменом саморегуляції і самоврядування територіальних колективів, а й елементом глобального конституціоналізму.

Викладено результати аналізу діяльності міжнародних міждержавних універсальних та регіональних міжурядових організацій (ООН, Рада Європи тощо) щодо міжнародної легалізації інституту місцевого самоврядування шляхом розробки й прийняття відповідних міжнародних угод з різних питань його виникнення, організації, легалізації, існування та функціонування. Окремо проаналізовано профільні міжнародні угоди, що регламентують та регулюють зазначені питання, підтверджуючи, що місцеве самоврядування виступає об'єктом, предметом і інститутом глобального конституціоналізму.

Узагальнено глобалістський потенціал первинного елементу місцевого самоврядування – територіальних громад. Доведено, що в різних умовах прояву економічної, політичної і правової глобалізації, територіальні громади виступають або як її активні провідники, прихильники і бенефіціари, користуючись благами глобалізації, або як її активні супротивники, виступаючи

проти тенденцій локальної ідентичності та менталітету. Також автором розглянуто тенденції актуалізації нормопроекування, що пов'язані з реформуванням інституту місцевого самоврядування в умовах муніципальної реформи в державі. Стверджено, що проведення такого реформування об'єктивно є пов'язаним з проведенням законопроектних робіт. Останнє є неможливим без врахування вимог глобального конституціоналізму, що базується та розвивається на базі правової глобалізації.

Доведено, що одним із головних завдань є проведення законопроектних робіт у сфері місцевого самоврядування, а зокрема — розробка проектів якісних законодавчих актів. При цьому необхідно враховувати сучасні тенденції глобального конституціоналізму. Зокрема: а) прямий зв'язок глобалізації з виникненням якісно нових змін в геоекономічній, геополітичній і геогуманітарній сферах (формування нових організаційних і управлінських можливостей в цих сферах); б) специфіка внутрішньої логіки їх юридичного осмислення і обробки в) виникнення, накопичення і універсалізація позитивного світового досвіду у всіх основних сферах суспільного життя (який у підсумку сприяє підвищенню темпів становлення гуманної, справедливої і високорозвиненої світової цивілізації).

Ключові слова: місцеве самоврядування, правовий простір місцевого самоврядування, глобалізація, конституціоналізм, національний конституціоналізм, децентралізація, публічна влада, територіальна громада, права людини, муніципальні права людини.

ABSTRACT

Mogilevsky V. S. Role of Local Self-Government in Formation of National and Global Constitutionalism: Issues of Interaction and Effectiveness. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.02 "Constitutional law; Municipal law". – Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine; V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science, Kharkiv, 2019.

The dissertation presents the results of the complex research of functional role of local self-government phenomenon in formation of national and global constitutionalism; it reveals the problems of interaction of national and global constitutionalism as systems and substantiates scientific and methodological principles of scientific development of local self-government institution as an important factor of national constitutionalism formation.

The dissertation is presented in three sections. Within the scope of the first section a number of questions are raised regarding theoretical and methodological approaches to analysis of legal space in which local self-government functions and develops. In particular, author proposes to introduce new sociological and normative approaches to definition of role and significance of local self-government as a level of public authority and a specific sphere of manifestation of its decentralization. Also, in this section there is an expanded scientific description of the essence, the social-legal features and characteristics of local self-government. The author's variant of definition of "legal space of local self-government" category as a complex social-political and legal phenomenon, arising as a result of the directed teleologically grounded activity of both state and subjects of local society by forming its normative-subjective, normative-objective and normative-spatial base, in order to solve issues of the existence and functioning of territorial community. Author examines the role and place of local government in the system of public authority, which acts not only as an element of such a system, but also a separate level of such authority - a public self-government (municipal government). It is noted that emergence and development of the idea of public municipality and formation of conceptual methodological principles of its research is a promising direction of scientific development of the theory of public authority, carried out in conditions of democratic legal statehood in the interests of all members of society. The emphasis is placed on the fact that development of the concept of municipal government is determined by the system of teleological dominants. In particular, these are: a) local (spatial) nature of such authority; b) collectivist basis of the municipal government; c) set of existential interests generated by a territorial community; d) existence and functioning of community itself as a phenomenological set

of residents of the corresponding territory of the state and the primary subject of local self-government and public municipality; e) local self-government formation by members of community-voters as an electoral structure of representative bodies, in order to realize their existential interests.

Also, in this section author proposes a definition of a public self-government (municipal government) as an independent form of public authority, which has not a state, but a self-governing nature; author gives criterion and qualification features that distinguish it from other types of social authority and that allow to assess local self-government as political and constitutional and legal principle of local democracy formation and organization. This type of democracy should be based on the self-organization, self-government and self-regulation of its subjects and bodies in the conditions of democratic legal statehood functioning on the basis of deconcentrating and decentralization of public authority and system of state administration.

Within the first section a phenomenon of decentralization of public authority is developed. It is indicated that the phenomenal nature of decentralized authority is determined by such features as: an integral and immanent way of their occurrence; existence and constant functioning of local self-government; constitutional and instrumental means of authority redistribution by "from top to down" algorithm. It is substantiated that the issue of decentralization of public authority and its development in conditions of local self-government are linked by genetic connection. In support of this doctrinal position, a number of arguments are presented: a) optimal organization of public authority in an unitary state; b) actualization and objectification of the result of building a rational model of authority relations at each stage of the development of a modern state; c) achievement of the results of the current policy, fulfillment by the state of its program tasks and functions, resolving disputes that arise in the process of social development; d) stable functioning of statehood in extraordinary circumstances (military aggression of the Russian Federation against Ukraine); e) originality of architectonic structure of local government, special mode of existence, subject-object composition, specific methods and forms of implementation, etc.

The second section of the dissertation is devoted to theoretical, historical and legal principles of the formation and development of local self-government within the framework of domestic constitutionalism, and to examination of this institute as a sphere of local democracy and realization of human rights. The results of the complex analysis of a large number of doctrinal historical and legal principles of local self-government are presented, they confirm its important role in formation and development of national constitutionalism.

The emphasis is placed on the fact that domestic constitutionalism plays an important role in the processes of constitutionalization and institutionalization of local self-government. This is manifested in such facts: a) intensive processes of development of institutions of local democracy based on democratic legal statehood are continuing within the limits of national constitutionalism; b) constitutionalism procedurally promotes formation of local self-government as an important institution of civil society and rule of law; c) formation of effective local self-government is a powerful factor of constitutional reforms in the state. Author also clarifies the role of local self-government in initiating and developing of the system of democratic governance and organization at the local level of society functioning within the territorial community. It is proved that special role of public municipal authorities in the formation and development of democratic legal state hood crystallizes with in the framework of local democracy. This role grows under conditions of municipal reform and is expressed in such dependence: "democratic legal statehood" (as an ontological basis of municipal democracy) - "public authority" (as an instrument of local democracy) - "public self-government (municipal government)" (as a natural sphere of local democracy) - "authority decentralization of public government" (as a technological component of the emergence and realization of local democracy) - "local self-government" (as the main administrative-executive conductors of local democracy) - "local community" (as the main actors and beneficiaries of local democracy).

The peculiarities of the process of realization of constitutional rights and freedoms of the person within the concept of its "municipal rights" are established. It is indicated that municipal human rights that are formed and manifested in the sphere of

local self-government are objectified and based on constitutional rights and freedoms of man and citizen, transposed and applied at the local level of human functioning within the territorial community. This category of person's rights creates more effective conditions for the use of existential intentions, efforts, needs and interests of a person.

The third chapter of the dissertation examines theoretical approaches to understanding and defining of global constitutionalism phenomenon, considers the institution of local self-government as an object of international legal regulation and a subject of multilateral international interstate agreements, analyzes positive and negative approaches to structural and institutional definition of local self-government as an important factor of globalization, as well as the role of global constitutionalism in improving the quality of Ukrainian legislation on local self-government. It is proved that the phenomenology of global constitutionalism, which is the product of legal globalization, is based on the idea of introducing the global values of constitutionalism and general constitutional law into the system of international law. This, in its turn, transforms it into a phenomenon of global law, which reflects general aspirations of the majority of the population of democratic states for development of local communities within the framework of foreseen and optimal regulatory regulation of social relations in the aspect of the multiplication of universal constitutional values.

In defining the concept and essence of global constitutionalism, the system of characteristic signs of its identification is formed and outlined. In particular: a) synthetic nature of global constitutionalism; b) integrative orientation; c) perspective character in the context of its development; d) structurally, global constitutionalism consists of two blocks and embodies the ontological definition of constitutionalism, as well as a blanket attachment to the processes of globalization. Within these tendencies, the institution of local self-government, which is not only a phenomenon of self-regulation and self-government of territorial groups, but also a component of global constitutionalism, becomes of great importance.

The results of analysis of work of international interstate universal and regional organizations and international intergovernmental organizations (the UN, the Council of Europe, etc.) regarding the international legalization of the local self-government

institution by developing and adopting relevant international agreements on various issues of its origin, organization, legalization, existence and functioning are described. Separate analysis of standard international agreements that regulate these issues confirm that local self-government acts as an object, subject and institution of global constitutionalism.

The globalist potential of the primary element of local self-government - territorial communities - is generalized. Territorial communities have proven that under various conditions of manifestation of economic, political and legal globalization, they are either active leaders, supporters and benefactors, taking advantage of the benefits of globalization, or its active opponents, opposed to the tendencies of local identity and mentality. Author also considers the tendencies of updating of normative design, which are connected with reform of the institute of local self-government in conditions of municipal reform in the state. It is argued that such reformation is objectively related to the implementation of draft law. The latter is impossible without taking into account the requirements of global constitutionalism, which is based and evolves on the basis of legal globalization.

It is proved that one of the main tasks is to carry out legislative work in the field of local self-government, and in particular - to draft qualitative legislative acts. It is necessary to take into account current trends of global constitutionalism. In particular: a) direct connection of globalization with emergence of qualitatively new changes in the geo-economics, geopolitical and humanitarian spheres (formation of new organizational and managerial capabilities in these areas); b) specific character of internal logic of their legal comprehension and resolution; c) emergence, accumulation and universalization of positive world experience in all major spheres of social life (which ultimately contributes to the rise of pace of a humane just and highly developed world civilization).

Key words: local self-government, legal space of local self-government, globalization, constitutionalism, national constitutionalism, decentralization, public authority, territorial community, human rights, municipal human rights.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

— праці, які відображають основні результати дисертації:

1. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як елемент глобального конституціоналізму / В. С. Могілевський // Держава і право: зб. наукових праць. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2016. – Вип. 72 (Юридичні науки). – С. 197-212.

2. Могілевський В. С. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи до розуміння та тлумачення / В. С. Могілевський // Держава і право: зб. наукових праць. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2017. – Вип. 75 (Юридичні науки). – С. 147-166.

3. Могілевський В. С. Роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцеве самоврядування / В. С. Могілевський // Вісник Маріупольського державного університету. – Серія: Право. – 2017. – Вип. 13. – С. 210-218.

4. Могилевский В. С. Глобальный и национальный конституционализм, местное самоуправление: сосуществование, взаимодействие, проблемы / В. С. Могилевский // Вісник Маріупольського державного університету. – Серія: Право. – 2018. – Вип. 15. – С. 8-13.

5. Могилевский В. С. Місцеве самоврядування як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод / В. С. Могилевский // Держава і право: зб. наукових праць. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2018. – Вип. 82 (Юридичні науки). – С. 260-287.

— праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як феномен сучасного національного конституціоналізму / В. С. Могілевський // Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи: міжн. наук.-практ. конф. (18 вересня 2015 р.): тези доп. – Маріуполь: МДУ, 2015. – С. 140-142.

7. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як інститут національного та глобального конституціоналізму / В. С. Могілевський // Pravna veda a prax: vyzvu

modernych europskych integracnych procesov: Medzinarodna vedecka konferencia: abstrat. – Bratislava: Paneuropska vysoka skola, 2015. – P. 119-122.

8. Могилевский В. С. Местное самоуправление как элемент глобального конституционализма / В. С. Могилевский // Развитие науки в XXI веке: X межд. заочн. науч.-практ. конф.: г. Харьков, 15 февраля 2016 г. тез. докл. – Х.: науч.-информ. центр «Знание», 2016. – С. 141-147.

9. Могілевський В. С. Роль децентралізації публічної влади в становленні та розвитку місцевого самоврядування в Україні / В. С. Могілевський // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2017. – № 1 (35). – С. 60-65.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1 ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ТА ПАРАМЕТРАЛЬНІ ОЗНАКИ	
ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	
	28
1.1 Теоретико-соціологічні та нормативні підходи до проблематики формування правового простору місцевого самоврядування в Україні	28
1.2 Місцеве самоврядування як рівень публічної влади	47
1.3 Місцеве самоврядування як сфера децентралізації публічної влади....	62
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	74
РОЗДІЛ 2 МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ	
ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	
	75
2.1 Теоретичні та історико-правові засади становлення та розвитку місцевого самоврядування в межах вітчизняного конституціоналізму	75
2.2 Місцеве самоврядування як сфера локальної демократії.....	88
2.3 Місцеве самоврядування як сфера прояву та реалізації прав людини .	103
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	117
РОЗДІЛ 3 МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ	
ГЛОБАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	
	118
3.1 Теоретичні підходи до розуміння та визначення феномену глобального конституціоналізму	118
3.2 Місцеве самоврядування як об’єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод	129
3.3 Місцеве самоврядування як важливий фактор глобалізації: позитивні та негативні підходи до структурно-інституціонального визначення.....	156
3.4 Роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцеве самоврядування.....	175
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	184

ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	191
ДОДАТКИ.....	210

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах глобалізації, особливо її якісно нової форми – правової глобалізації, об'єктивно зростає роль і значення конституціоналізму як політико-правової системи суспільства і держави, «універсального носія теоретичної енергії сучасного конституційного права основної парадигми конституційної практики, критерію конституційності діяльності та актів суб'єктів права, умови становлення «динамічної конституційної юриспруденції» (М. П. Орзіх), на феноменології якого базується існування сучасної демократичної правової державності та функціонування міжнародної спільноти держав, що сповідують загальні конституційні цінності.

Феноменологія сучасного конституціоналізму характеризується єдністю та взаємозв'язком двох його складових – внутрішньодержавної (національної) та міжнародної (глобальної), що знайшли свій прояв у виникненні, укріпленні та розвитку двох тенденцій – конституціоналізації міжнародного права і інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав, що проявляються в повсякденній практиці держав, існуванні їх конституційно-правових інститутів, функціонуванні їх співтовариства на міжнародній арені та визначально впливають на розвиток демократичної правової державності на національному рівні.

У рамках феноменології сучасного конституціоналізму особливо важливу роль відіграє інститут місцевого самоврядування, – з одного боку, як історичний передвісник сучасної державності, а з іншого – як могутній сучасний засіб її гуманістичної і демократичної трансформації в бік визнання і застосування загальних конституційних цінностей, серед яких чільне місце посідають права і свободи людини і громадянина, існування та розвиток демократичних інституцій в рамках громадянського суспільства, перерозподіл державних владних повноважень в рамках їх децентралізації на рівень локальних органів публічної влади.

Важлива ідеологічна, нормативна і управлінська роль місцевого самоврядування, його суб'єктів та органів, підвищується в сучасних умовах вдосконалення демократичної правової державності, коли могутні процеси

демократизації і гуманізації виводять на перший план діяльність локальних спільнот – територіальних громад, що виступають не тільки первинними суб'єктами місцевого самоврядування, а й є провідниками інтересів демократичної держави в контексті сприйняття її телеологічних задач і принципів та їх реалізації на локальному рівні існування та функціонування соціуму. Сформовані у демократичний спосіб територіальними громадами органи місцевого самоврядування представляють їх інтереси та інтереси держави, функціонуючи з метою їх реалізації та запровадження конституційних цінностей на локальному рівні соціального і державного управління.

Важлива роль місцевого самоврядування у демократизації суспільства і держави знаходить свою належну оцінку й у межах міжнародної спільноти держав – це проявляється не тільки у набутті цим інститутом відповідної міжнародно-правової суб'єктності та у визначенні його пріоритетної ролі в реалізації міжнародно-правових зобов'язань держав, що взяті ними в рамках підписаних міжнародно-правових договорів, особливо в сфері визнання, реалізації, охорони і захисту прав людини і громадянина, індивідуальних і колективних прав людини та її асоціацій, а й в особливій інституційно-функціональній ролі місцевого самоврядування в формуванні феноменології та методології глобального конституціоналізму, як прояву конституціоналізму, що використовує могутній об'єктний і функціональний потенціал міжнародного права, в рамках якого починають визнаватися і застосовуватися конституційні цінності, до яких належить місцеве самоврядування.

Дослідження вітчизняного місцевого самоврядування ведуться в різних напрямках. Зокрема, становлення та розвиток місцевого самоврядування вивчають В. Заблоцький, І. Козюра, В. Пархоменко, А. Ткачук та ін. Фінансово-економічні його складові аналізуються в працях Ю. Дехтяренка, В. Кравченка, О. Лебединської та ін. Правові аспекти розглядаються М. Баймуратовим, Ю. Бальцієм, О. Батановим, П. Біленчуком, В. Гробоною, В. Кампо, А. Коваленком, М. Корнієнком, В. Кравченком, А. Крусян, О. Лазором, М. Орзіх, В. Погорілком, О. Прієшкіною, М. Пухтинським, О. Сушинським та ін. У політичному і

політологічному контекстах МСВ досліджують В. Борденюк, І. Дробот, В. Ковальчук, С. Рябова, С. Саханенко, В. Шарий, О. Яцунська та ін., його управлінський аспект – В. Авер'янов, П. Ворона, І. Грицяк, В. Куйбіда, Р. Плющ, П. Покатаєв, В. Толкованов, Ю. Шаров та ін. Територіальний розвиток та управління містом розглядають В. Бабаєв, О. Бобровська, В. Вакуленко, О. Васильєва, І. Дегтярьова, О. Ігнатенко, Т. Кравченко, В. Мамонова, Ю. Молодожен, В. Наконечний, М. Орлатий, В. Удовиченко та ін. Однак такий вузькоспеціальний підхід не дає змогу визначити роль та вплив місцевого самоврядування настановлення вітчизняного та глобального конституціоналізму.

Слід зазначити, що проблематика становлення і розвитку вітчизняного та глобального конституціоналізму в контексті діяльності інституту місцевого самоврядування та його суб'єктів і органів у вітчизняному конституційному та муніципальному праві практично не досліджувалась за виключенням наукових праць М. Баймуратова та його учнів – І. Балабанової, Є. Василькової, О. Єгорова, О. Кравця, Г. Танаджи, Є. Васильєва та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт відділу теорії та практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України у межах науково-дослідної теми «Науково-правове забезпечення законотворчої діяльності» (державний реєстраційний № 0104U006963).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації обумовлена актуальністю та ступенем розробленості обраної теми і полягає у дослідженні ролі місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму.

Відповідно до поставленої мети в роботі увагу зосереджено на вирішенні таких завдань:

- визначити феноменологію та параметральні ознаки інституту місцевого самоврядування в умовах правової демократичної державності;
- дослідити та визначити теоретико-соціологічні та нормативні підходи до проблематики формування правового простору місцевого самоврядування в Україні;

- дослідити і проаналізувати місцеве самоврядування як рівень публічної влади та сферу її децентралізації;
- дослідити теоретичні та історико-правові засади становлення та розвитку місцевого самоврядування у межах вітчизняного конституціоналізму;
- визначити і дослідити місцеве самоврядування як сферу локальної демократії;
- дослідити місцеве самоврядування як сферу прояву та реалізації прав людини;
- дослідити теоретичні підходи до розуміння та визначення феномену глобального конституціоналізму;
- дослідити і визначити місцеве самоврядування як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод;
- дослідити місцеве самоврядування як важливий чинник глобалізації через виділення позитивних та негативних підходів до його структурно-інституціональних визначень;
- дослідити роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцевого самоврядування.

Предмет дослідження – правовий статус інституту місцевого самоврядування в межах вітчизняного і глобального конституціоналізму.

Об'єктом дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері становлення, розвитку та вдосконалення діяльності інституту місцевого самоврядування в межах вітчизняного і глобального конституціоналізму.

Методи дослідження. Методологічна база дослідження поєднує в собі загальнонаукові та спеціальні наукові концепції, теорії і методи. В якості методологічної бази дослідження використано такі методи пізнання, як історичний, методи компаративного аналізу, емпіричного узагальнення, моделювання та абстрагування, діалектичний, системний, комплексний та інші. Так, для пізнання феноменів «вітчизняний конституціоналізм» та «глобальний конституціоналізм» використано діалектичний метод, що дає змогу розглянути їх

як динамічні категорії сучасного конституційного і муніципального права України, що постійно поповнюються елементами якісно нового змісту, змінюють обсяги та форми свого прояву в історичній ретроспективі під впливом процесів децентралізації публічної влади і правової глобалізації. Історичний метод використано насамперед під час аналізу виникнення інституту місцевого самоврядування, системи його суб'єктів і органів, що були спочатку передвісником сучасної державності, а потім легалізовані державою з метою виконання специфічних завдань локального розвитку, поступово зазнавши свою теоретико-практичну та нормативно-компетенційну трансформацію. Системний – при аналізі ролі інституту місцевого самоврядування в системі публічної влади та демократичного розвитку суспільства і держави, а також ролі в становленні і розвитку вітчизняного і глобального конституціоналізму. Методи моделювання та абстрагування – в процесі дослідження правового статусу інституту місцевого самоврядування, органів місцевого самоврядування в рамках вітчизняного (національного) і глобального конституціоналізму. Широко також використано загально-гносеологічні прийоми пізнання – індукції, дедукції, аналізу та синтезу, що дозволило вирішити завдання дослідження теоретичної та логічної сутності феномену конституціоналізму, його ролі в становленні місцевого самоврядування у межах демократичної правової державності та процесах набуття ним міжнародно-правової суб'єктності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана дисертація є першим комплексним науковим дослідженням, у якому обґрунтовано теоретико-правові проблеми становлення, розвитку та легалізації інституту місцевого самоврядування в рамках вітчизняного (національного) і глобального конституціоналізму як об'єктивно іманентного інституту демократичної правової державності та міжнародного правопорядку, що допоможе виявити закономірності в розвитку інституту локальної демократії в Україні.

У межах здійсненого дослідження сформульовано низку теоретичних положень і висновків, зокрема:

Уперше:

- визначене авторське розуміння правового простору місцевого самоврядування як складного соціального, політико-правового феномену, який виникає внаслідок скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави, так й суб'єктів локального соціуму, шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази, з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування територіальної громади;

- констатовано, що становлення та розвиток ідеї публічної муніципальної влади та становлення її концепту – є напряду пов'язаними з теорією публічної влади, що здійснюється в умовах демократичної правової державності в інтересах всіх членів суспільства, але з відповідною акцентуацією на різні телеологічні домінанти: а) локальний (просторовий) характер такої влади; б) її колективістську основу; в) сукупність екзистенційних інтересів, що продукуються територіальною громадою; г) існування та функціонування самої громади як феноменологічної сукупності жителів відповідної території держави та первинного суб'єкта місцевого самоврядування та цієї публічної муніципальної влади; г') формування членами громади-виборцями в якості електорального корпусу представницьких органів та опосередковано й виконавчих органів місцевого самоврядування, що реалізують їх екзистенційні інтереси;

- визначено авторське розуміння публічної самоврядної (муніципальної) влади як самостійного виду (рівня) публічної влади, яка має не державний, а самоврядний характер, відповідні критеріально-кваліфікаційні ознаки і характеристики, що відрізняють її від інших видів влади та дають змогу оцінювати місцеве самоврядування як політичний та конституційно-правовий принцип формування та організації локальної демократії на основі самоорганізації, самодіяльності та самоврядування його суб'єктів і органів в умовах функціонування демократичної правової державності на основі деконцентрації і децентралізації публічної влади та управління, з метою виявлення, фіксації та реалізації екзистенційних інтересів локальної спільноти та її членів;

- обґрунтовано, що вітчизняний конституціоналізм відіграє важливу роль у процесах конституціоналізації та інституціоналізації місцевого самоврядування: а) за його допомогою йдуть інтенсивні процеси розвитку інститутів локальної демократії, що базуються на демократичній правовій державності; б) він процедурно сприяє становленню місцевого самоврядування як важливого інституту громадянського суспільства та правової держави (див. ст. 7 Конституції України); в) становлення місцевого самоврядування є могутнім фактором конституційних перетворень в державі;

- встановлено, що місцеве самоврядування як інститут держави, конституційного права, конституційного законодавства в широкому розумінні, інститут громадянського суспільства – виступає головною ознакою та, мабуть, найбільш важливим фактором обмеження етатизму та свавілля державної влади – звідси феноменологія конституціоналізму у порівнянні з інститутом локальної демократії не тільки набуває нових загальнодемократичних рис, а й фактично розвивається у бік більш глибокої та системної гуманізації та демократизації за рахунок появи так званого «локального інтересу», його розмежування з інтересом державним та формуванням та розвитком першого, в умовах партнерських відносин та співіснуванням з другим;

- аргументовано, що концепція муніципальних прав людини, що є невід’ємною частиною сучасного вітчизняного конституціоналізму, має дійсно революційне значення не тільки для конституційного права – бо фактично впливає на подальший та більш глибокий розвиток конституційно-правового статусу людини і громадянина, а й для муніципального права – бо обґрунтовує його предмет, суттєво підсилює його суб’єктний склад, розширює нормативні горизонти його об’єктного супроводження та забезпечення – що праксеологічно впливає на подальший розвиток гуманізації вітчизняного конституціоналізму та трансформацію глобального конституціоналізму в бік його пріоритетної людиноцентричності та гуманітаризації міжнародно-правових відносин;

- доведено, що глобалістський потенціал територіальних громад базується на сучасних досягненнях, взаємодіях та переплетіннях різних тенденцій

політичної, економічної та правової глобалізації, коли локальні суб'єкти права набувають відповідної правосуб'єктності у функціонально-дискурсивних процесах світового та універсального рівня та розвитку – на рівні територіальних громад існують складні різнорівневі, полівидові і поліоб'єктні зв'язки між локальним та глобальним, що мають об'єктивний характер і впливають на такі громади, причому як у позитивному, так й у негативному аспектах.

Удосконалено:

- положення про те, що питання децентралізації публічної влади та розвиток в її умовах місцевого самоврядування є пов'язаними між собою генетичним зв'язком, бо в основі такої децентралізації лежить перерозподіл компетенційно-владних повноважень, а з ними й перерозподіл фінансових, матеріальних, кадрових, організаційних та нормативних ресурсів, що будуть спрямовані по типу «зверху – вниз» – результатом чого є формування власної компетенційної бази місцевого самоврядування, його суб'єктів та органів і, як наслідок, об'єктивне посилення, розвиток, вдосконалення і зростання самостійності в нормативно-управлінському аспекті цього інституту локальної демократії;

- положення про те, що одним з найбільш важливих аспектів розуміння ролі і значення демократії, її підтримки і розвитку, особливо в суспільствах, що перебувають на перехідній стадії, виступає вдосконалення демократії саме на місцевому рівні, бо інструментально та функціонально вона може бути побудованою, інституціоналізованою та реалізованою тільки на локальному рівні в рамках технологічного ланцюжка «людина (житель, громадянин, виборець тощо)» – «інститут безпосередньої (представницької) демократії» – «результат, що отриманий демократичним шляхом у результаті прямого волевиявлення електорального корпусу» – отже, локальна демократія набуває не тільки об'єктивного, а й необхідного і іманентного характеру, завдяки своїй специфіці, що базується на місцезнаходженні електорального корпусу, демократичному інструментарії врахування суспільної думки, безпосередньому результаті прямого волевиявлення людей (жителів, громадян, виборців тощо);

- методологічний підхід згідно з яким національна модель місцевого самоврядування в умовах сучасного вітчизняного конституціоналізму повинна базуватися не тільки на розширенні та посиленні компетенційних повноважень його органів, що розширюють їх організаційні, управлінські та ресурсні можливості та спроможності щодо вдосконалення форм і методів розвитку територіальних громад, реалізації інтересів, що продукують вони та їх члени-жителі, а й на формуванні високого рівня мотивації жителів до участі в місцевому самоврядуванні за рахунок використання його великого демократичного та гуманістичного потенціалів;

- положення про те, що в основі феноменології глобального конституціоналізму лежить впровадження глобальних цінностей конституціоналізму і загального конституційного права в систему міжнародного права, що трансформує його в феномен глобального права, яке відображає загальні сподівання народів, що населяють держави-члени міжнародної спільноти, на майбутнє існування і розвиток такої спільноти в рамках передбаченої та оптимальної нормативної регламентації та регулювання в світлі реалізації загальних конституційних цінностей;

Дістали подальшого розвитку:

- положення, що розвиток концепції локальної демократії на територіях пострадянських національних держав, включаючи й Україну, характеризується сприйняттям ними певних теоретичних моделей, які застосували і легалізували принципи субсидіарності, децентралізації та регіоналізації, – цьому суттєво сприяла діяльність міжнародних міждержавних організацій, зокрема таких, як Рада Європи, в рамках яких було розроблено цілу низку міжнародно-правових актів, які формалізували принципи локальної демократії у вигляді міжнародних стандартів;

- висновок про те, що метою та змістом реформування інституту місцевого самоврядування в нашій державі виступає його наближення до вимог глобального конституціоналізму, згідно з якими воно розцінюється як іманентний інститут демократичної правової державності, що є могутнім інструментом не тільки прояву

ініціативи населення та жителів-членів територіальних громад, а й сферою, де практично здійснюється реалізація і захист прав людини, а також формуються механізми щодо укріплення та демократичного розвитку самої державності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що здобуті результати можуть бути застосовані: у *науково-дослідній діяльності* – галузях конституційного і муніципального права для опанування питань, пов'язаних зі складними процесами становлення, розвитку та модифікації вітчизняного (національного) та глобального конституціоналізму; у функціонуванні сучасної системи місцевого самоврядування, становленні, розвитку і функціонуванні повноцінних територіальних громад та становленні і реалізації задач і функцій його органів; у *нормопроектній, правотворчій роботі* – як теоретико-методологічна основа розробки проектів законів та нормативно-правових актів, спрямованих на децентралізацію публічної влади та формування компетенційної бази органів місцевого самоврядування в Україні; у втіленні сучасних уявлень про вітчизняний (національний) і глобальний конституціоналізм в практику нормопроектування, нормотворення і законотворення; у *правозастосовній діяльності* – для оптимізації форм, методів і засобів діяльності суб'єктів і органів муніципального та конституційного права в сфері місцевого самоврядування, реалізації ними своїх функцій і повноважень; у *навчальному процесі* – при підготовці підручників та посібників для викладання таких навчальних дисциплін, як «Конституційне право України», «Муніципальне право України», «Міжнародне публічне право», «Міжнародне приватне право», «Вітчизняний та глобальний конституціоналізм»; у *процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації* – муніципальних службовців, державних службовців, правознавців, при підготовці навчально-методичних матеріалів у системі правового всеобучу.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації обговорювались на засіданнях відділу теорії та практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України, на Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи» (м. Маріуполь, 18 вересня 2015 р.),

Міжнародній науковій конференції «Pravna veda a prax: vyzvy modernych europskych integracnych procesov» (Bratislava, 27.–28. novembra 20015 r.), X Міжнародній заочній науково-практичній конференції «Развитие науки в XXI веке» (м. Харків, 15 лютого 2016 р.), XI Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 70-річчю Загальної Декларації прав людини «Права людини та їх реалізація в Україні» (м. Одеса, 7 грудня 2018).

Публікації. Основні результати дисертації викладені в 9 наукових публікаціях. З них – 5 статей у фахових наукових виданнях з юридичних наук, які також включені до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus» (Польща); 4 – тези у матеріалах науково-практичних конференцій, у тому числі міжнародних.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (містить 181 найменування і викладений на 18 сторінках), додатку. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ТА ПАРАМЕТРАЛЬНІ ОЗНАКИ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

1.1 Теоретико - соціологічні та нормативні підходи до проблематики формування правового простору місцевого самоврядування в Україні

Для дослідження актуальних питань феноменології інституту місцевого самоврядування (далі: МСВ), вважаємо за необхідне, провести дослідження комплексу питань, що є пов'язаними з проблематикою нормативно-правового забезпечення інституту місцевого самоврядування як в Україні, так й у світі, в розумінні його просторової характеристики, тобто, в контексті формування правового простору локальної демократії.

Причому локальна демократія тут розуміється в широкому сенсі, як фундаментальна категорія в актуалізації проявів інституціонально-правових модусів місцевого самоврядування [47, с. 76-88]. На думку вітчизняних дослідників С. Були та В. Гнатюка, саме в локальному середовищі розгортається екзистенційно-функціональна інституційна (неі нституційна також...) форма суспільного життя через специфічні групові й диференційовані позитивні конкретно інтенціонарні (Інтенція (лат. Intentio «намір, прагнення») – спрямованість свідомості, мислення на який-небудь предмет [79] способи буття суб'єктів локального рівня. Уже сьогодні наука для аналізу явищ та процесів на такому рівні використовує концепції нового врядування, соціального капіталу, простору як природно-соціокультурного феномену, місцевої демократії [91].

Тобто, можна зробити проміжний висновок про те, що, по-перше, локальна демократія й є: а) місцеве самоврядування; б) суть місцевого самоврядування; в) його онтологічне (сутнісне) вимірювання; г) його гносеологічне (пізнавальне) вимірювання; г') його аксіологічне (ціннісне) вимірювання; д) його праксеологічне (практичне) вимірювання; е) його наративне (інтерпретаційне)

вимірювання; є) його комунікативне вимірювання; ж) його колабораційне вимірювання; з) його екзистенційно-функціональне вимірювання; і) його гуманітарне (права людини) вимірювання; ї) його просторове вимірювання тощо.

Застосовуючи системний підхід до розуміння наведених характеристик локальної демократії через її генетичний зв'язок з місцевим самоврядуванням, можна зробити висновок про їх взаємну детермінацію і тісний зв'язок.

Так, наприклад, Г. Танаджі та М. Баймуратов у спільній статті щодо обґрунтування існування муніципальних прав людини (особистості) виокремлюють такі їх особливості (параметри):

1. Просторові – локальний рівень функціонування соціуму, де існує та діє територіальна громада, тобто відповідна територія держави, її адміністративно-територіальна ланка (територіальний аспект) і відповідна територіальна громада (суб'єктивний аспект).

2. Телеологічні (об'єктні) – права людини, що позитивно вирішують найістотніші питання її функціонування саме як людини та члена локального соціуму.

3. Функціональні – екзистенційні настанови об'єктивних потреб існування людини, котрі виникають на рівні мікросоціуму.

4. Онтологічні – реалізація відповідних специфічних інтересів індивідуального чи групового характеру, що продукуються профільними суб'єктами-продуцентами на локальному рівні соціуму та пов'язані з вирішенням мінімального кола проблем повсякденної життєдіяльності.

5. Аксиологічні – муніципальні права особистості, які є невід'ємною цінністю соціуму і держави, бо саме через них та завдяки їм існує та стабільно функціонує суспільство і його державна організація.

6. Гносеологічні (епістемологічні) – через муніципальні права особистості найкраще та яскравіше розкривається філософія людини, що у всі цивілізаційні часи функціонує на локальному рівні соціуму поряд та разом з іншими членами людської спільноти з метою існування та виживання людської популяції [23, с. 187].

Отже, така параметральна характеристика системи муніципальних прав людини, яка актуалізуються у специфічній природі, а виявляється в інституціональній формі, власне, у *місцевому самоврядуванні в рамках локальної демократії*, засвідчує не тільки зв'язок їх характерологічних ознак, а й розповсюдження таких ознак на всі характеристики локальної демократії та місцевого самоврядування – де просторова ознака повинна зайняти важливе місце, як з точки зору кордонної характеристики, тобто меж дії інституту місцевого самоврядування через форми локальної демократії і реалізацію відповідних прав людини, так й з змістовного наповнення такого інституту, що обумовлений виникненням, існуванням, функціонуванням та вдосконаленням різних екзистенційних форм життя локальної спільноти. Тобто, тут можна погодитись з Г. Г. Танаджи, що параметральні ознаки муніципального права дають якісно-кількісну змогу виявити види (політичні, економічні, соціальні, культурні та ін.) і групи (індивідуальні і колективні) муніципальних прав, свобод, обов'язків [152, с. 3], а також, через зазначені права, виокремити просторову сферу дії таких прав, а в загальному розумінні – межі дії інституту місцевого самоврядування, що виступає функціонально-онтологічною основою локальної демократії.

Для визначення правового простору, де виникає, існує, функціонує і розвивається місцеве самоврядування, на наш погляд, необхідно зробити декілька зауважень методологічного характеру:

- по-перше, оцінюючи інститут місцевого самоврядування як інститут громадянського суспільства (тобто як інститут соціуму), а також як інститут, що функціонує в рамках держави, тобто як інститут публічної влади (див. ст. 7 та розд. XI «Місьцеве самоврядування» Конституції України 1996 р. [84, ст. 141]), слід зазначити, що цей інститут має багато ознак, що характеризують його з різних сторін, в залежності від критеріїв, що покладені в основу його визначення (критерій варіабельності МСВ, що підтверджує об'єктивну потребу у визначенні правового простору для його діяльності – Авт.);

- по-друге, становлення, розвиток та вдосконалення демократичної

правової державності в Україні є безпосередньо пов'язаним з трансформацією системи публічної влади в державі (концепція публічної влади в Україні отримали свою правову легалізацію та легітимацію в ст. 5 Конституції України), згідно з якою єдина публічна влада розподілена по двох рівнях:

1) *Публічна державна влада* – яка здійснюється народом як верховним сувереном через органи держави;

2) *Публічна самоврядна (муніципальна) влада* – яка здійснюється народом (населенням відповідних територій – членами відповідних територіальних громад) через органи місцевого самоврядування (далі: ОМСВ) [22] (критерій наявності владних відносин в сфері МСВ, що об'єктивно передбачає необхідність відповідного правового простору для їх побудови, функціонування та реалізації. – Авт.);

- по-третє, розвиток та вдосконалення феномену демократичної правової державності потребує свого внутрішнього розвитку, що базується на внутрішньо колективістських засадах, що є характерними для людської територіальної спільноти – звідси територіальна громада, що виступає первинним суб'єктом місцевого самоврядування (див. ст. 140 Конституції України) є одним з центральних суб'єктів будівництва державності з такими властиво-характерологічними ознаками (критерій гуманітарно-колективістської змістовності МСВ, існування та реалізація якої потребує наявності відповідного простору – територіального, нормативного, економічного, політичного, гуманітарного, духовного, культурного тощо. – Авт.);

- по-четверте, розвиток демократичної правової державності супроводжується, з одного боку могутніми процесами становлення і розвитку різних форм демократичної взаємодії муніципальної влади з різними суб'єктами в рамках територіальної громади та інституцій громадянського суспільства, що знаходить свій прояв на рівні загального та локального соціуму; а з іншого – суттєвими процесами спочатку деконцентрації, а потім й децентралізації повноважень публічної державної влади, що потім передаються у власні повноваження органів місцевого самоврядування, що діють на рівні публічної

муніципальної влади та є її основними функціонально-діяльними провідниками— це знаходить свій прояв у розширенні предметів відання та повноважень органів місцевого самоврядування та у формуванні їх нової, вдосконаленої та розширеної компетенції (критерій дихотомії в межах МСВ, що потребує відповідного нормативного (правового) простору для прояву та реалізації відповідних засад, що мають соціально-комунікаційну та управлінську природу. – Авт.);

- по-п'яте, процес децентралізації повноважень супроводжується активною нормопроектною і нормотворчою діяльністю всіх органів публічної влади, а потім процесом правозастосування та правореалізації, що дозволяє стверджувати про наявність багатоаспектного концепту і формування функціональної управлінської парадигми щодо нормативного супроводження і забезпечення такої децентралізації, а це, в свою чергу, детермінує виникнення, існування, формування та вдосконалення відповідного правового простору локальної демократії (місцевого самоврядування) (критерій взаємодії та детермінованості управлінської та нормативної ознак МСВ, що також потребує наявності профільного просторів та їх перетинання і взаємодії в межах правового простору МСВ. – Авт.);

- по-шосте, наведені вище процеси безпосередньо є пов'язаними з загальними формами демократії, що функціонують в державі, розвиток яких стимулюється в рамках публічної самоврядної (муніципальної) влади. На думку дослідника О. Гайко в рамках такої влади проявляються, виникають, формуються, функціонують та проявляються такі форми демократії:

а) *представницька демократія* – є найбільш апробованою в теорії та поширеною на практиці формою демократичного формування депутатського корпусу ОМСВ та вибору посадових осіб МСВ через використання права виборчих прав члена територіальної громади (активне або пасивне виборче право), з метою безпосереднього (депутати представницького ОМСВ, сільський, селищний, міський голова) або опосередкованого (муніципальні службовці) представництва;

б) *партисипаторна демократія* (від англ. *participate* – брати участь) – це така форма демократії, що формується і реалізується завдяки формуванню мотивації у членів територіальних громад до участі в локальній демократії, шляхом активізації їх безпосередньої участі у різних формах МСВ та шляхом допомоги ОМСВ в реалізації їх повноважень (характеризується активною мотивацією і безпосередньою участю члена територіальної громади в діяльності цієї громади або її представницьких органів);

в) *деліберативна демократія* (від лат. *deliberatio* – обговорювати, міркувати, радитися, зважувати за і проти, проводити консультації) – ця форма демократії тільки розвивається в рамках публічної муніципальної влади, бо в основі її механізму лежить забезпечення демократичного врядування через форми дорадчої комунікації в локальному соціумі (базується на врахуванні суспільної думки членів територіальної громади);

г) *агрегативна демократія* (від лат. *aggregatio* – присоединение) – як процес об'єднання елементів до однієї системи – ця форма демократії, що викликана до життя функціонуванням публічної муніципальної влади передбачає, не тільки вирішення ОМСВ колективних інтересів, тобто інтересів всієї територіальної громади, а й вирішення індивідуальних інтересів конкретної людини-жителя, що є членом територіальної громади (найбільш складна та багатоваріантна форма, що скерована на досягнення комплексних результатів);

г') *агоністична демократія* (від грец. *agonistikos* – здатний до боротьби, войовничий) – є фактично новою формою демократичної участі жителів в становленні та розвитку МСВ, бо створена розвитком публічної муніципальної влади – саме вона дає конкретну можливість через повноваження ОМСВ та їх розширення і вдосконалення урізноманітнити життя у відповідності з демократичними цінностями, що збагачує жителів-членів територіальної громади та робить локальний соціум більш осучасненим та телеологічно спрямованим за допомогою появи більш широкого кола демократичних інститутів, дискурсів та форм життя, які сприяють індивіду в ідентифікації з демократичними цінностями [57, с. 51-53]– тобто, в контексті створення оптимального правового простору

МСВ, з урахуванням розвитку його форм, методів, залучення нових суб'єктів, розповсюдження на нові об'єкти та залучення нових цінностей, необхідністю вирішення задач з стабілізації наведених форм демократії в локальному соціумі та створення можливостей для їх наступної реалізації тощо – є найбільш продуктивним в профільному сенсі. Хоча, виходячи з системного підходу до розуміння форм демократії в МСВ, перші з чотирьох наведених форм – представницька, партисипаторна, деліберативна та агрегативна демократії – виступають початковою, підготовчою та етапною стадією в процесі виникнення, існування, розширення та вдосконалення правового простору МСВ (критерій демократичного потенціалу форм, методів, засобів існування, функціонування та реалізації МСВ, його суб'єктів та органів, що потребує відповідного організаційного та організаційно-правового простору для прояву. – Авт.);

- по-сьоме, розвиток форм демократичної участі жителів в рамках публічної муніципальної влади напряду є пов'язаним з процесами децентралізації повноважень публічної державної влади, що відбуваються в умовах муніципальної реформи та ототожнюються з процесом становлення національної моделі МСВ, що базується на європейських стандартах локальної демократії (критерій зв'язаності демократичних засад в МСВ з процесами перерозподілу повноважень його органів, що також в обов'язковому порядку потребує наявності відповідного простору – територіального, економічного, політичного, нормативного тощо, для реалізації як демократичних засад МСВ, так й відповідних повноважень ОМСВ. – Авт.);

- по-восьме, саме муніципальна реформа ставить за мету не тільки посилити компетенційні повноваження ОМСВ, а й сформувати реальну і належну суб'єктність територіальної громади, як первинного суб'єкта МСВ і яка до тепер на жаль володіє лише декларативною правосуб'єктністю (критерій прогнозованості щодо змін в феноменології МСВ для досягнення і використання останнім потенціалу конституційно-нормативних приписів, що вже легалізовані в законодавстві держави – для оптимального вирішення таких задач об'єктивно необхідним є не тільки існування, а й докорінна трансформація відповідного

організаційного, управлінського, нормативного, ресурсного, в тому числі й кадрового, простору існування та функціонування МСВ. – Авт.).

Крім того, на додаток викладеного вище, можна зробити висновок, що важливими факторами на користь необхідності визначення правового простору існування і функціонування МСВ, його суб'єктів та органів, виступає низка критеріальних ознак, що пов'язані зі спроможністю, здібністю та іманентними можливостями МСВ бути:

а) сферою, де зароджуються, формуються, проявляються та реалізуються інтереси конкретної людини, їх груп, асоціацій тощо – для їх реалізації існує об'єктивна потреба формування правового простору МСВ;

б) сферою, де функціонує компетенція ОМСВ та повноваження його суб'єктів – наведені властивості можуть існувати та реалізовуватись тільки в управлінсько-нормативному середовищі, що створює правовий простір МСВ;

в) сферою, де зароджуються, кристалізуються, проявляються і реалізуються як загальні права і свободи людини, що мають статус конституційних, так й так зв. муніципальні права людини [151, с. 131-137], що напрямку є пов'язаними з місцевим самоврядуванням – територіальний простір МСВ є не тільки природною, а й об'єктивно-необхідною сферою їх існування і реалізації, хоча більшість таких прав є легалізована та гарантована державою;

г) сферою, де функціонують інститути безпосередньої демократії, в тому числі й муніципальної – вибори (місцеві вибори), референдуми (місцеві референдуми), місцеві ініціативи, громадські слухання, діяльність органів самоорганізації населення тощо (див. розд. I Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [130, ст. 170]) тощо – наведені форми безпосередньої демократії також повинні мати обов'язкову нормативну основу та бути реалізованими у спосіб та у порядку, що передбачений законодавством, а це означає актуалізацію створення та наявності правового простору МСВ.

Сукупність наведених критеріальних ознак на користь визначення правового простору МСВ не тільки підтверджує, а й актуалізує доктринальну позицію М. О. Баймуратова, відносно того, що в межах МСВ вибудовується

процесуальний ланцюжок, що демонструє особливу важливість ролі публічної муніципальної влади в формуванні і функціонуванні демократичної правової державності та зростання такої ролі в процесі муніципальної реформи, а саме: «демократична правова державність» – «публічна влада» – «публічна самоврядна (муніципальна) влада» – «децентралізація повноважень публічної державної влади» – «органи місцевого самоврядування» – «територіальна громада». А вибудовування такої процесуальної «мотрійки» публічної муніципальної влади детермінує, об'єктивує та актуалізує проблематику просторової характеристики її діяльності [29, с. 15].

Цей же дослідник зазначає, що проблематика простору у юридичній теорії, який фактично виступає правовим простором, не розглядається в широкому, власне науково-доктринальному сенсі, бо зазвичай діяльність державно-правових інститутів переважно розглядається та досліджується у статичному стані, і лише тільки в процесі дослідження реалізації їх компетенційних повноважень або позакомпетенційних діянь профільна феноменологія аналізується в контексті динамічно-діяльнісного підходу. Звідсіля можна сміливо стверджувати, що на фундаментальному рівні ця проблема не тільки розроблена недостатньо, але й її дослідження об'єктивно гальмуються суттєвими недоліками в практичному застосуванні демократичних принципів управлінської діяльності, що є результатом глибоких кризових явищ в державному та суспільному житті, які супроводжуються конституційно-правовими конфліктами та явищами, що несуть в собі високий рівень конфліктогенності – низький рівень нормопроектної та законопроектної діяльності, внутрішні протиріччя та колізії в законодавстві, дублювання повноважень, конкуруюча компетенція, компетенційні суперечки тощо [34, с. 15-16].

Однак, в наш час проблематика загальнотеоретичних досліджень просторового виміру держави і права у юриспруденції значно актуалізується, причому не тільки з наведених вище причин – найважливішу роль тут починають грати т. зв. «зовнішні» фактори, що пов'язані з правовою глобалізацією – новою формою цього глобального явища, що скерована на нормативізацію та уніфікацію

найбільш важливих суспільно-державних відносин, що мають значення не тільки для держави, а й для міжнародної спільноти держав – в коло таких відносин входить й МСВ.

Відносно особливого значення правової глобалізації М.О. Баймуратов зазначає, що вона «не тільки суттєво розширює правовий простір національних держав, робить його наднаціональним і глобальним, а й розробляє якісно нові параметральні ознаки існування і функціонування права, як універсального феномена, що супроводжує і забезпечує процеси глобалізації та інтеграційної співпраці членів європейської та світової співдружності, зближуючи держави на основі стандартизованих та уніфікованих підходів до розуміння та застосування національного і глобального права, що мають вже не тільки однакові принципи (основоположні) засади, а й однакові нормативні системи, що зливаються в єдиний універсально-регіональний чи універсально-глобальний правовий простір» [34, с. 15-16].

Тобто, можна стверджувати, що до виникнення єдиного міждержавного та національного правового простору, включаючи й правовий простір МСВ, ведуть глобальні тенденції та феноменологія правової глобалізації, які:

а) сприяють знаходженню нових, нетривіальних підходів до розуміння ролі і значення права в соціумі, державі, міжнародній спільноті, що є відображенням глобальних колективістських зусиль не тільки акторів міжнародних та міждержавних відносин, але й суб'єктів внутрішньодержавного права;

б) є відображенням психологічної зміни в масовій свідомості щодо можливості наявності загального глобального, регіонального, субрегіонального, національного правових просторів, що взаємодіють між собою за рахунок пошуку і знаходження загальних правових цінностей, загальних предметів та об'єктів правового регулювання (права людини, МСВ, виборче право, інформаційні відносини тощо), розробки на основі такого регулювання міжнародних правових стандартів тощо;

в) виникають на основі нових складних багатосуб'єктних та багаторівневих горизонтально-вертикальних управлінських зв'язків, що, по-перше, набувають

силу сучасних мегатрендів правового розвитку; по-друге, вимагають виходу із звичних поведінково-діяльнісних рамок; по-третє, детермінують активний пошук нових інтерпретацій у суміжних з правовою сферою площинах (філософії, соціології, політології, геополітиці, загальному міжнародному праві, міжнародному конституційному праві, європейському інтеграційному праві тощо); по-четверте, формують якісно нові приклади інтегративної нормативної взаємодії держав між собою на різних рівнях з застосуванням нових форм і методів такої взаємодії; по-п'яте, збагачують методологію права і наповнюють новим змістом сучасне бачення розвитку держави і права.

Теоретичною підставою для розробки цієї проблематики є ідеї, висловлені у наукових працях М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, І. В. Волк, Ю. О. Волошина, М. М. Гнатовського, Б. В. Калиновського, Б. Я. Кофмана, І. В. Долматова, А. А. Козловського, В. П. Малахова, О. С. Мельничук, Ю. М. Оборотова, І. І. Овчинникова, М. П. Орзіх, Х. В. Приходько, І. Д. Сліденка, В. В. Суханова та інших вчених.

Однак, необхідно наголосити на тому, що в сучасній Україні поняття «правовий простір» ще не стало об'єктом ґрунтовних наукових досліджень, хоча деякі ідеї, які можуть бути поштовхом для подальшої розробки цього концепту, уже було висловлено. Так, слід відзначити праці вченого-міжнародника М. М. Гнатовського, який досліджував становлення та тенденції розвитку європейського правового простору, що є важливим не тільки для розуміння процесу здійснення європейського вибору України, повноцінної участі незалежної держави в діяльності європейських інтеграційних структур, визначення змісту процесів узгодженого правового розвитку держав Європи [58], а й яким підтвердженням становлення видової класифікації правового простору та підтвердженням процесів «насування» і «накладання» кожного з таких видів правового простору (глобального, європейського, субрегіонального, державного, регіонального, локального) один на одного.

Визначаючи саме європейський правовий простір наведений дослідник вважає під ним систему юридичних норм і стандартів (нормативна основа простору. –

Авт.), вироблених у межах європейських регіональних організацій (Європейський Союз, Рада Європи, Організація з безпеки й співробітництва в Європі) (суб'єктно-просторова основа простору, що базується на просторовій дії цих організацій. – Авт.), а також механізмів їх впливу (функціональна основа простору. – Авт.) на всі складові національних правових систем європейських держав (у тому числі правосвідомість, правову культуру, правотворення та правозастосування) [59, с. 16].

Можна констатувати, що М. М. Гнатовський виокремлює фактично чотири блоки відповідного механізму, що детермінує та створює відповідний правовий простір: 1) структурний – європейські організації; 2) нормативний – правила поведінки, що розробляються цими організаціями; 3) функціональний – відповідний механізм їх застосування; 4) просторовий – що спирається на всі складові національних правових систем європейських держав.

У найбільш концентрованому вигляді доктринальні положення відносно правового простору розроблені дослідником В. В. Сухановим, який вважає, що: а) правовий простір є специфічною формою соціально-фізичного простору для всіх елементів змісту права (онтологічна ознака. – Авт.); б) адекватне уявлення про сутність і природу правового простору можливо лише на основі широкого розуміння права, що долає, по-перше, нормативістське тлумачення проблем, а по-друге, зведення права до державного, офіційного права, а правового простору – до державної території (гносеологічні ознаки. – Авт.); в) правовий простір сучасного суспільства має три нерозривно пов'язані форми: суспільний, локалізований і індивідуальний правовий простір, – що знаходяться в системному зв'язку, конкретність якого задається комплексом економічних, політичних, історико-культурних та ідейних чинників (структурна ознака. – Авт.); г) визначальну роль в системі видів правового простору виконує простір офіційного, юридичного права, тому єдність правового простору надає, перш за все, нормативно врегульована державна територія (домінуюча ознака. – Авт.); г') характеристики структури і змісту правових просторів неоднакові в різних формах і видах просторів, тому з однаковою ефективністю державно-правове регулювання

відносин, які охоплюються різними видами правових просторів, здійснювати неможливо. У правовій державі не враховувати цю обставину в організації єдиного правового простору країни не можна (селекційна ознака. – Авт.); д) правова держава не може бути повноцінною без допущення і розвитку плюралізму правових просторів не тільки в міжнародно-правовій, а й у внутрішньодержавній сфері (комплексна ознака. – Авт.); е) правовий простір в різноманітні своїх форм і змісту виступає однією з основних характеристик громадського правового життя. У своїй сукупності ці форми і види створюють середовище права [149, с. 5-6] (соціально-правова ознака. – Авт.).

Вважаємо, що доктринальні підходи, що висуває та обґрунтовує В. В. Суханов, характеризуються відповідним методологічним потенціалом, що демонструє не тільки особливу актуальність та значимість феноменології правового простору в сучасній юриспруденції, а й великий праксеологічний потенціал щодо застосування такої категорії в праві – а в контексті дослідження, що нами проводиться й в контексті розуміння правового простору МСВ. До них можна віднести такі з них:

- онтологічна ознака правового простору формує його сутнісну природу як специфічної форми соціально-фізичного простору для всіх елементів змісту права – це має пряме відношення й до правового простору МСВ, що виникає на відповідній території держави на базі територіальної спільноти як сукупності людей, що здійснюють свою життєдіяльність;

- гносеологічні ознаки правового простору дають змогу не тільки адекватно уявляти його сутність і природу, за рахунок широкого розуміння права, а й застосувати цю ознаку (широкого розуміння. – Авт.) до правового розвитку (виникнення «живого» права) та розуміння нової – розширеної просторової характеристики права – в контексті правового простору МСВ – саме територіальна спільнота (група) є джерелом виникнення й продукування системи різнорівневих та різнооб’єктні інтересів екзистенційної спрямованості, що веде до виникнення «живого» права на його втілення на відповідній території;

- структурна ознака правового простору сучасного суспільства дає

розуміння архітектоники останнього – він має три нерозривно пов'язані системні форми – суспільний (загальнодержавний. – Авт.), локалізований і індивідуальний правовий простір, що детермінуються комплексом економічних, політичних, історико-культурних та ідейних чинників. Відносно правового простору МСВ цей чинник, по-перше, прямо вказує на можливість існування та вже фактично констатує наявність правового простору на локальному рівні; по-друге, саме територіальна спільнота виникає, генерує, реалізує та розвивається під безпосереднім впливом економічних, політичних, історико-культурних та ідейних чинників, що виникають як кінцевий продукт відповідних інтересів, що генеруються територіальною громадою та її членами;

- домінуючою ознакою правового простору виступає визначальна роль в системі видів правового простору офіційного простору юридичного права, тобто загальнодержавного правового простору, що надає останньому єдність та розповсюджується на відповідну нормативно врегульовану державну територію. Відносно правового простору МСВ цей чинник має конституююче значення – бо, по-перше, МСВ як соціальний і правовий інститут виникає на території держави тільки з її дозволу; по-друге, задачі та телеологічні домінанти МСВ не можуть суперечити задачамі цілям держави; по-третє, такі задачі та цілі МСВ можуть не співпадати з аналогічними орієнтирами держави, але вони не можуть їм суперечити;

- значення соціально-правової ознаки правового простору, безперечно, є значущим, бо в різноманітті своїх форм і змісту такий простір виступає однією з основних характеристик громадського правового життя, створюючи в своїй сукупності середовище права. Відносно правового простору МСВ в контексті наведеної ознаки, треба зазначити, що він, по-перше, є органічною частиною загальнодержавного (суспільного, за думку В. В. Суханова. – Авт.), простору; а, по-друге, він володіє своєю специфікою, виходячи з інтересів, що продукує територіальна громада та її члени – інтересів, що засновані на екзистенційних засадах.

Разом з тим, слід звернути увагу й на те, що досліджуючи дефінітивне

визначення правового простору, В. В. Суханов, на наш погляд, робить відповідні помилки також методологічного характеру. Так, він вважає, що питання правового простору, його специфіки, змісту, структури, властивостей – носять лише допоміжний характер в теоретичному дослідженні різних сторін права. Тут ми розділяємо позицію М. О. Баймуратова, який у підрозділі «Теоретичні підходи до формування правового простору локальної демократії в Україні» колективної монографії, що має фактично програмний характер відносно становлення правового простору МСВ, – зазначає, що таке твердження зазначеного автора є алогічним і суперечливим по суті, бо якщо вважати просторову характеристику права як таку, що носить допоміжний характер, то її можна не враховувати в процесі основоположного аналізу права – між тим, відсутність просторової дії права не тільки нівелює його як нормативний феномен, а й дискредитує саму ідею дії права в зв'язку з відсутністю предметної та граничної основи такої дії [34, с. 17].

Крім того, наведений вище автор ставить низку питань гносеологічного та методологічного характеру, а саме: чому юристу так важливо знати просторові координати діючих правових норм і вимог; знати, чи справді просторово-часові властивості притаманні правовим нормам згідно їх власній природі; як в рамках єдиного державного простору поєднуються елементи, притаманні правовому життю в його, так би мовити, неофіційному втіленні? Яке все це має значення для правильного розуміння сутності суспільного правового життя, для ефективного використання всього арсеналу засобів, накопичених правом і юридичної теорією в процесі організації, контролю і регулювання різних сторін соціальної дійсності? Вважаємо, що поставлені питання мають пряме відношення до сутнісних проблем становлення та розвитку правового простору МСВ. Тому ми також поділяємо таку наукову позицію. Вважаємо, що поставлені питання як раз й актуалізують особливе значення та роль правового простору в реалізації методології юридичної науки і практики, юриспруденції взагалі, та його значення в суспільстві і державі, бо:

а) саме правовий простір виступає як основоположна та мабуть єдина і

універсальна сфера прояву юридико-політичних і соціально-правових інтенцій суб'єктів права;

б) без нього як поля чи ареалу реалізації, такі інтенції не тільки не виникнуть, але й не сформується, не будуть відтвореними і продукованими в соціумі у вигляді відповідних інтересів, потреб, устремлінь людей, не зможуть знайти своє закріплення у вигляді правил поведінки та бути в ньому реалізованими у вигляді правових норм.

Крім того, вважаємо, що положення виказані М. О. Баймуратовим, також мають безпосередньо відношення для правового простору МСВ, бо останній виступає сферою прояву як інтенцій суб'єктів права, де вони в цьому контексті діють досить активно, так й через них – сферою формування відповідних інтересів, потреб, устремлінь людей, що є індивідуальними, груповими, колективними та мають екзистенційний характер.

Для більш глибокого аналізу проблем становлення правового простору пропонуємо використовувати як оцінюючі поняття такі поняття, як Номос Землі і топос прояву юридичних феноменів.

Номос Землі – це геополітична концепція німецького юриста, філософа і політичного теоретика К. Шмітта, яка полягає у «взаємозв'язку між організацією народом земного простору і особливостями держави, всього її соціального устрою і права» [161]. Тобто, в основі цього конструкту лежить розуміння простору, що є пронизаний зверху донизу складними соціально-сутнісними та атрибутивно-характерологічними ознаками. Але К. Шмітт зазначав й наступне, даючи більш широке розуміння та тлумачення цього терміну: «Йтиметься про «номос» Землі. Це означає, що я розглядаю Землю, небесне тіло, на якому ми живемо, як єдине ціле, як сферу, і шукаю її глобальне призначення. Грецьке слово «номос», що використовується мною, походить від дієслова «*nemein*»: це те ж, що і німецьке «*nehmen*» – «брати». Отже, в першу чергу, «номос» означає «взяття», в другу – «поділ і розподіл того, що взято», і, нарешті, по-третє – «експлуатацію та використання того, що взято і розподілено», будь то виробництво або споживання. Брати, ділити і використовувати – це елементарні процеси історії

людства, три акти первородного драми. Кожне з цих дій має власну структуру і являє собою особливий процес. Наприклад, поділ передбачає розмір, рахунок і оцінку того, що ділиться. Пророчі слова: «обчислений, зважений, розділений» в п'ятому розділі книги пророка Даниїла Старого Завіту відносяться до другого акту первородної драми в трьох частинах під назвою «Номос Землі» [161].

Отже, можна констатувати, що К. Шмітт на основі своєї теорії будує не тільки концепт, а й конструкт, парадигму зародження, існування, функціонування та подальшого розвитку соціуму і держави, включаючи й діяльність всіх інститутів публічної влади, правові засади її діяльності у вигляді нормативного проектування, супроводження та забезпечення, на основі первородного та опорного об'єкту – земного простору. А це досить жорстко пов'язує локальний дискурс щодо правового простору МСВ з його матеріальною основою – відповідною територією, де існує та функціонує територіальна спільнота (громада) у великому різноманітті своєї життєдіяльності.

Поняття топосу ще більш акцентує увагу на локальному характері правового простору МСВ, бо воно не тільки «заземляє» дію права, а й зводить правовий простір, що воно формує та «запускає» в дію, до рівня первинної локальної спільноти – локального колективу (громади), в межах якої люди існують, живуть, функціонують, продукують свої інтереси, реалізують свої потреби та життєві устремління.

Важливим доктринальним досягненням такого підходу, вважаємо, визначення впливу топосу на індивідуальну свідомість та правосвідомість «людини» – «жителя» – «члена територіальної громади», бо, по-перше, кожній людині властиво прагнення максимально коротко і ємко артикулювати словом місце свого проживання як свідчення своєї присутності в світі (підтвердження свого топосу. – Авт.); по-друге, слід враховувати на те, що в філософії та природничих науках, а також в суспільній практиці вже створені різні класифікації видів простору за різними ознаками, покладеними в основу, в залежності від точки зору і цілі дослідника (суб'єктивний підхід до визначення топосу. – Авт.); по-третє, слід акцентувати увагу на особливу роль в процесах

генерації просторових понять, яку відіграє лінгвістична наука, що розробила не тільки різні підходи до визначення просторових меж дії літературних героїв або меж подій, що відбуваються, а й визначила, що такі події можуть мати та мають парадигмальне та пріоритетне значення для визначення локального правового простору (першочергова роль топосу у визначенні ойкумени (дав.-гр. οἰκουμένη, від слова дав.-гр. οἰκέω, «населяю, проживаю») – освоєна людством частина світу [117]. – Авт.).

В даному контексті актуалізується визначення семантичного навантаження термінів локус і топос, що запозичені з філософії та природничих наук. Недарма, на думку Т. В. Суботиної, в самій лінгвістичній термінології відзначається поліфонізм, що об'єктивує постановку питання про зміст і сферу вживання просторових понять та робить її актуальною [147].

Більш глибокий філософський та праксеологічний дискурс правового простору виникає в процесі співвідношення термінів «топос» та «locus».

Семантична змістовність останнього терміну, обумовлена як його існуванням в природничих науках, так й його запозичення в лінгвістиці, тому це актуалізує такі його просторові характеристики, як «місце», «ділянка», по В. П. Океанському – «місце-масток» [118, с. 179-200]. Отже, під локусом розуміється будь-який включений в художній текст автором, навмисно чи підсвідомо, простір, що має межі, тобто такий, що знаходяться між точкою і нескінченністю. Своєю чергою, під топосом розуміють «значущі для художнього тексту (або групи художніх текстів – напрямку, епохи, національної літератури в цілому) «місце розгортання смислів», яке може корелювати з будь-яким фрагментом (або фрагментами) реального простору» [135, с. 89].

Звідси, розуміння топосу, що є фактично виразом змісту, який характеризує відповідний простір та фактично формує та індивідуалізує його, надає йому відповідні характерні ознаки і властивості – є більш глибоким, ніж етимологічне навантаження терміну locus, бо включає до себе відповідну функціональну діяльність відповідного суб'єкта, що існує на відповідній території та здійснює відповідні дії чи бездіяльність, але такі функціональні форми його поведінки

носять, по-перше, усвідомлений характер; по-друге, є телеологічно скерованими; по-третє, усвідомленість та телеологічна скерованість функціонування суб'єкта на відповідній території, робить останню відповідним чином ідентифікованою, що дає можливість стверджувати про конституюючу роль топосу, що фактично надає територіально-діяльнісну характеристику простору, в якому здійснюється усвідомлена діяльність відповідного суб'єкта права.

Тому топос має більш функціональне значення в контексті дослідження становлення правового простору ніж locus, бо є більш прийнятним для правової сфери з позицій її рухомості, динамічності, усвідомленої діяльності, телеологічної спрямованості та обґрунтованості, перфекціонізму суб'єктів права, що існують, функціонують та діють на відповідній території, реалізуючи не тільки свої екзистенційні інтереси, а й паралельно з цим приписи правових норм.

Разом з тим, слід наголосити на тому, що не дивлячись на великий філософсько-концептуальний потенціал терміносистеми «правовий простір», у юридичній літературі превалує позитивістське, нормозмістовнейого тлумачення, прагнення виявити понятійно-дефінітивну визначеність цього феномену. Більш того, аналогічний підхід підтримує більшість зарубіжних науковців [76], пропонуючи такі дефініції:

- правовий простір – це сфера регламентації юридичними нормами моделей правомірної поведінки держави, її складових частин і громадян у межах території цієї держави й конкретного історичного часу (І.Н. Барциц);

- правовий простір це – універсальна правова категорія, яка дозволяє аналізувати питання співмірності нормативно-правових актів, межі й обсяги їх чинності та має суттєве методологічне значення для розробки й прийняття правових актів, а також їх реалізації та застосування суб'єктами права (Р. О. Барутенко);

- правовий простір – уся сукупність правових норм, що діють у межах держави та мають бути узгодженими між собою (В.Ф. Степаніщев).

Предметно-об'єктний аналіз наведених доктринальних позицій дає змогу стверджувати, що всі вони можуть бути застосованими в процесі конструювання

правового простору МСВ, бо фактично характеризують цей інститут, його нормативну складову, суб'єктно-об'єктний склад, управлінську, компетентну, нормотворчу, ресурсну спроможність та доміанти, але з позицій аналогії з державою та її функціональною наповненістю.

Тому у вузькому розумінні правовий простір МСВ може бути визначений як сфера регламентації юридичними нормами моделей: а) самоорганізації членів територіальної громади, б) компетенції ОМСВ, в) повноважень інших його суб'єктів та органів у межах території функціонування територіальної громади й конкретного історичного часу (територіально-хронологічний чинник. – Авт.).

У широкому розумінні правовий простір МСВ може бути визначений як сфера нормативної регламентації і регулювання територіальної громади, сформованих нею ОМСВ, інших суб'єктів системи МСВ, з метою виникнення, існування, функціонування та реалізації системи екзистенційних локальних інтересів та потреб на відповідній території держави, в межах існування конкретної територіальної громади – яка при цьому не суперечить інтересам та законодавству держави.

Вважаємо, що такий підхід до розуміння та визначення правового простору МСВ дає змогу визначити останній як складний соціальний, політико-правовий феномен, який виникає внаслідок скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави, так й суб'єктів локального соціуму, шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази, з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування територіальної громади.

1.2 Місцеве самоврядування як рівень публічної влади

Є загальновідомим, що проблематика влади є фундаментальною в сфері соціально-гуманітарного знання, більш того, ніхто з представників філософської, політологічної та правової доктрин не заперечує, що вона відноситься до розряду «вічних» і, судячи з усього, завжди буде привертати увагу дослідників.

Дійсно, системна проблематика владного комплексу та його онтологічна, гносеологічна, аксіологічна, екзистенційна та наративна характеристики є безпосередньо пов'язаними з багатьма дискусійними питаннями сучасних соціально-гуманітарних наук. На думку дослідника Носкова Є. Г. до числа таких відносяться наступні: яка природа і сутність влади? Чи можливо неінституціональне тлумачення даного феномена як способу людського існування, особливим чином проявляється в таких сегментах буття як вчинок, праця, совість, багатство і т. ін. У чому полягає екзистенційний сенс влади і хто виступає її суб'єктом? Що є об'єктом владного впливу? Яка, нарешті, типологія владних відносин і наскільки інституційні та неінституційні (екзистенційно-онтологічні) версії таких типологізацій доповнюють і розширюють евристичні можливості одна одну [116, с. 3]. Той же автор зазначає, що кількість такого роду проблемних постановок можна без великої праці збільшити [116, с. 3].

Вважаємо, що наведені вище формулювання в своїй сукупності не тільки окреслюють поле сучасного наукового аналізу влади, а й об'єктивують та актуалізують її дослідження, особливо в період економічної, політичної та правової глобалізації – в умовах якої суттєво змінюється та модифікується змістовне наповнення владних відносин, що є напряму пов'язаним зі зменшенням ролі національних держав та деформацією проявів державного суверенітету [21] і зростанням ролі наднаціональних інституцій, що керують міжнародними міждержавними інтеграційними об'єднаннями [53].

Необхідно зазначити, що теоретичні і методологічні питання, що присвячені проблемам публічної влади, знайшли своє відображення в дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених – фахівців з теорії держави і права, конституційного, адміністративного та муніципального права. Але стан дослідження проблеми організації публічної влади саме в Україні є явно недостатнім. Хоча інтерес до нього за десятиріччя незалежного існування держави суттєво зріс, все-таки дослідники обмежуються здебільшого порівняльним аналізом систем права чи правових інститутів окремо взятих країн. Та й таких праць очевидно мало – серед них слід назвати роботи В. Б. Авер'янова,

Р. Агроноффа, М. О. Баймуратова, І. В. Балабанової, О. В. Батанова, Ю. Ю. Бальція, О. М. Бориславської, Т. Брауна, Є. А. Василькової, О. Д. Василіка, В. П. Гробої, В. А. Григор'єва, І. В. Дробуш, І. Б. Заверухи, А. П. Зайця, Б. В. Каліновського, В. М. Кампа, М. І. Корнієнка, О. В. Корпаня, В. І. Кравченка, В. В. Кравченка, А. Р. Крусян, П. Ф. Мартиненка, Н. Мішиної, М. П. Орзіх, С. А. Панасюка, В. Ф. Погорілка, М. О. Пухтинського, Н. І. Рудої, А. Ф. Ткачука, В. М. Шаповала, Ю. С. Шемшученка та ін.

Разом з тим, у наукових працях зазначених авторів хоча й проаналізовано великий за обсягом фактичний матеріал, присвячений різним аспектам організації та трансформації публічної влади в Україні, в тому числі й проблематиці становлення та розвитку МСВ в умовах децентралізації публічної влади, але не завжди цей аналіз завершується відповідними теоретичними узагальненнями та праксеологічними рекомендаціями. Щодо спеціальних робіт, присвячених загальнотеоретичним та правовим проблемам організації публічної влади, то вони в Україні практично відсутні (за виключенням робіт М.О. Баймуратова, О. В. Батанова, В. А. Григор'єва, Б. В. Каліновського тощо).

При вивченні сучасної державно-правової системи є очевидними, детермінованими та об'єктивованими можливість і необхідність застосування до дослідження сучасної світової конституційної думки, досвіду внутрішньодержавного будівництва різних країн, а також знань інших наук – філософії, політології, соціології, психології, загальної і юридичної конфліктології і т. д. Це підтверджує думку Речицького В. В. про те, що всякий серйозний політичний феномен корисно вивчати силами відразу декількох наук [140, с. 4].

Дійсно, вивчення державно-правових систем членів сучасного міжнародного співтовариства, їх конституційно-правових інститутів, що склалися і функціонують як в зарубіжних країнах, так й в рамках міжнародних міждержавних інтеграційних об'єднань, виявлення закономірностей їх розвитку виводять науку конституційного права, що концептуально супроводжує та забезпечує, а також досліджує системний комплекс найважливіших суспільних

відносин, що виникають між людиною, суспільством і державою – на якісно новий рівень. Тому розвиток порівняльно-правового спрямування науки конституційного права необхідно розглядати й з точки зору забезпечення в умовах конституційного динамізму шляхом невідставання науки від прикладних політичних рішень, гідного наукового супроводу конституційних перетворень, що здійснюються.

Є загальнозначущим, що світова конституційна думка вже не перше десятиліття розставляє акценти на політологічні та соціологічні аспекти конституційного права [67, с. 19]. Визначаючи приклад такого інтеграційного методу, і фактично наголошуючи на використанні міждисциплінарного підходу, дослідник А. А. Єзеров вказує, що будучи спочатку політологічними, соціологічними, психологічними та загальноправовими, такі категорії, як «конфлікт», «консенсус», «паритет», «делікт», «протиріччя», «компроміс», «моніторинг», «політична система», «соціальний інтерес», «суспільна психологія», «суспільна згода», «правова культура» та інші в процесі подальшого розвитку конституційно-правової доктрини будуть пристосовуватися до конституційно-правової матерії і логічно опосередковувати явища реальної дійсності, що вивчаються конституційним правом, тим самим категоріально збагачуючи науку конституційного права [68].

Тому обґрунтовано вважаємо, що такі терміни та терміносистеми як «влада», «державна влада», «публічність», «публічна влада», «органи публічної влади», «місцеве самоврядування», «самоврядна (муніципальна) влада», «система органів» та ін., також відносяться до таких складно змістовних категорій, що допомагають знайти в конституційному та муніципальному праві та їх науці відмінність та співвідношення понять державна влада, політична влада та публічна влада.

Саме на це звертав увагу і професор М. Ф. Орзіх, вказуючи, що стосовно конституційного права виникає проблема нових знань, які ще не отримали єдиного розуміння в науці, освіті, практиці, не мають ще науково обґрунтованого змісту, структури, місця в навчальному курсі. Такі знання є об'єктом науки, що

підлягають вивченню. Однак вимоги до сучасної підготовки фахівців, складності предмета конституційного права, його ролі в інтеграції соціально-політичних поглядів кожного громадянина в єдину правову позицію громадянського суспільства, яка отримує в цьому процесі самостійну конституційну правосуб'єктність, вимагають звернення до цієї проблематики. Вона є необхідною складовою в безперервному процесі: наука – освіта – практика – інновації – впровадження – результат [134, с. 13].

З онтологічних позицій в сучасному розумінні в основі феноменології влади лежить антропологічний концепт, що базується на об'єктивації управлінської парадигми відносно соціуму в його державно-правовому розумінні, шляхом побудови владних відносин – відносин влади і підпорядкування, які передбачають відповідні поведінкові настанови суб'єктів-учасників таких відносин, що зафіксовані у правових нормах. Отже, можна наголосити на тому, що:

- по-перше, влада це антропологічний концепт, бо існує тільки в людському суспільстві та є об'єктивно необхідною для його існування та функціонування для підтримки відповідного порядку (онтологічний аспект влади. – Авт.);

- по-друге, влада базується на об'єктивації управлінської парадигми відносно соціуму в його державно-правовому розумінні, тобто в рамках державно організованого соціуму стратегічним завданням влади є управління соціальними процесами (гносеологічний аспект влади. – Авт.);

- по-третє, стратегічною метою – телеологічною домінантою влади в соціумі – є досягнення відповідного соціального результату (телеологічний аспект влади. – Авт.);

- по-четверте, архітектоніка влади базується на побудові владних відносин (об'єктний аспект влади. – Авт.);

- по-п'яте, змістом таких владних відносин є відносини влади і підпорядкування (аксіологічний аспект влади. – Авт.);

- по-шосте, владні відносини виникають, формуються, ініціюються, існують та реалізуються завдяки відповідній системі органів, що

наділені відповідними повноваженнями щодо здійснення таких відносин (структурний аспект влади. – Авт.);

- по-сьоме, процес реалізації владних відносин передбачає становлення, формування, ініціювання, функціонування, реалізацію, розвиток, вдосконалення відповідних поведінкових настанов суб'єктів-учасників таких відносин (суб'єктно-поведінковий аспект влади. – Авт.);

- по-восьме, вся владні відносини та поведінка суб'єктів владного впливу відбуваються в результаті реалізації волі саме владних суб'єктів, що здійснюють її в соціумі (вольовий аспект влади. – Авт.);

- по-дев'яте, влада здійснюється належними суб'єктами владних відносин на основі правових приписів (нормативний аспект влади. – Авт.).

Наведені нами параметральні ознаки конкретизуються та деталізуються в відповідних доктринальних підходах. Так, наприклад, у довідкових джерелах влада тлумачиться у широкому розумінні – як право та можливість керувати, розпоряджатися чимось або кимось; та у вузькому розумінні – уряд, керівні органи влади [51].

Історичний електронний словник пропонує тлумачити владу у розширювальному та багатоаспектному розумінні, а саме: як здатність і можливість втілювати свою волю, справляти визначальний вплив на діяльність, поведінку і загалом долю інших людей за допомогою авторитету, права, шляхом насилля (державна, економічна, політична, сімейна); центральна, організаційна та регулятивно-контрольна засада політики; одна з найвагоміших та найдавніших проблем суспільно-політичного знання; проблема культури суспільства й життя конкретної людини. Політичні сили, які приходять до влади, починають формувати її за своїми уявленнями. Отже, політика та влада пов'язані зворотною причинно-наслідковою залежністю [52] (фактор загальної детермінованості. – Авт.).

Також слід відзначити, що серед універсальних характеристик влади виокремлюють: її всезагальність (функціонування в усіх сферах суспільних відносин та політичних процесах), можливість зачіпати всі

види людської діяльності, пов'язувати людей та суспільні угруповання й протиставляти їх. Крім того, наголошується, що поняття влада виражає несиметричні відносини у суспільстві, насамперед панування і підпорядкування, які можна досліджувати як відношення суб'єкта й об'єкта влади, зокрема – вольового відношення суб'єкта до об'єкта цього відношення. Акцентується також увага на історичній ретроспективі доктринального супроводження феноменології влади – вказується, що в історії науки поняття влада має свою дослідницьку традицію. Вчені орієнтувалися на створення можливості такої структурної реорганізації влади, яка дала б змогу демократизувати її та підпорядкувати законові. Для цього пропонувався розподіл єдиної влади на кілька незалежних, але пов'язаних владних структур, що могли б співдіяти та контролювати одна одну. Перший подібний проект належить Дж. Локку, пізніше Ш.-Л. Монтеск'є, який створив теорію розподілу влади в її сучасному вигляді на законодавчу, виконавчу та судову. Ця схема доповнюється ще одним суб'єктом найвищої влади, який виступає як координатор та арбітр у їх конфліктах (монарх, президент, керівництво правлячої партії) [52].

Теорія політичних систем акцентує увагу на природі сутності та видовій характеристиці влади. Обґрунтовано стверджується, що навколо влади обертається все політичне життя. Вона є повсюдною і пронизує всі структури суспільства та виступає його основою. Разом з тим, відмічається, що у політологічній теорії не склалося єдиного визначення влади. Найбільш часто наводяться:

- *силове*, яке трактує владу як панування і примушення до підкорення;
 - *вольове*, що розуміє владу як здатність проводити свою волю навіть наперекір опору (М. Вебер);
 - *влада як вплив*. Зміст впливу полягає в здатності впливати на поведінку інших. Така взаємодія описується формулою: влада А над Б є здатність добиватися того, щоби Б "ніколи не зробив би без впливу А (Д. Даль);
 - *телеологічне*, відповідно до якого влада – це досягнення певної мети.
- Залежно від засобів здійснення влади розрізняються різні її *види* –

економічна, соціальна, політична, сімейна, державна тощо.

При цьому *економічна влада* – це відносини які зумовлені матеріальними потребами життя суспільства, в яких власник засобів виробництва підпорядковує своїй волі волю інших учасників процесу виробництва.

Якщо економічна влада передбачає розподіл матеріальних благ, то *соціальна* означає розподіл благ соціальних. Вона пов'язана з визначенням статусу різних груп у структурі суспільства, посад, прав та обов'язків, наданням соціальних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом тощо.

Сімейна влада – побудована на силі авторитету одного або декількох членів сім'ї, який дає змогу впливати на життєдіяльність цієї сім'ї.

Політична влада – це здатність суспільних груп чи індивідів впроваджувати у життя рішення, що виражають їхню волю і впливають на діяльність, на поведінку людей та їх об'єднань, за допомогою волі, авторитету, права, насильства.

Державна влада – це спосіб керівництва суспільством для якого характерна опора на спеціальний апарат примусу [148].

На початок XXI ст. концепція влади докорінним чином змінилася, бо стали об'єктивно іншими реалії володарювання в сучасному світі. Це відбулося тому, що велику роль у суспільстві почали відігравати асоціації людей, що виникають на різних організаційних засадах (економічних, політичних, релігійних, національних, культурних тощо), тобто різні зорганізовані колективи. Функціонування сучасного суспільства та держави, що ним керує, в умовах глобалізації висуває нові проблеми організації влади.

Тому Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає термін «влада» як «право керувати державою, політичне панування» [50, с. 151].

Це об'єктивує телеологічні підходи до розуміння влади, що сповідували М. Вебер, Дж. Френч, Б. Рейвен, П. Блау, Д. Ронг та ін. Вони розуміли дефінітив «влада» як концепт, конструкт, що базується на пануючому становищі окремих соціальних груп у суспільстві (соціологічна акцентуація, що розуміє владу як «володіння владою» – статусно-цільова домінанта. – Авт.), але в межах

соціальних взаємодій [85]. Своєю чергою, Е. Кеплен, Г. Саймон, Р. Даль, Н. Полсбі та ін. визначали поняття «влада» в більш праксеологічному розумінні – функціональному та діяльнісному аспектах, як засіб чи інструмент, що використовується певними соціальними одиницями суспільства для досягнення власних цілей [126] (практично-телеологічна домінанта, що розуміє владу як «використання влади» – функціонально-діяльнісна домінанта. – Авт.).

Науковець з державного управління Сушинський О. І. розглядає владу як стан векторального функціонування суспільних відносин, що здійснюється шляхом їх контролю через різні види діяльності: встановлення (законодавчої), виконання (виконавчої), забезпечення (судової), перевірки, спрямування (контрольної) тощо [150, с. 26]. Тобто, цей автор досліджує владу через її інституційно-структурний поділ в контексті здійснення контролю за діяльністю різних гілок такої влади, що в рамках єдиної державної влади кожна з них є незалежною в межах своєї компетенції одна від одної, але все ж всі гілки добровільно визнають первинність та функціональний пріоритет законодавчої гілки влади, що має відносно їх установчий характер.

На думку науковців Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування, якщо сутність влади є незмінною і полягає в забезпеченні існування та розвитку суспільної цілісності, то функції влади як за змістом, так і за формою змінюються залежно від історичної стадії суспільства, об'єктивних і суб'єктивних факторів, політико-ідеологічної орієнтації суб'єктів державно-політичної влади, динаміки суспільних потреб і інтересів. Тому сутність влади реалізується через її функції, відповідну діяльність суб'єктів та носіїв влади [63, с. 105]. Вважаємо, що такий підхід до розуміння влади носить переважно діяльнісний характер, але, на нашу думку, він характеризується констатуючою властивістю по підсумках реалізації повноважень органів влади, а для розуміння її природи тут є важливим встановлення сутності влади по її конституюючим ознакам: з визначенням її суб'єкту, об'єкту, змістовним та функціональним характеристикам в їхньому взаємозв'язку.

Фахівець-конституціоналіст В. Є. Чиркін, спираючись на суб'єктний склад

влади, бачить у її феномені суто колективістські засади – основою влади є колектив, тобто більш або менш організоване, об'єднане товариство людей, що володіють свідомістю та волею. Але не усяке товариство є колективом, для цього повинні виникнути загальні, спільні для колективу інтереси різного характеру (політичного, соціально-економічного), що поєднують його членів та детермінують суб'єктність, в тому числі й правосуб'єктність такої асоціації. Для реалізації цих інтересів виникає необхідність визначеної єдності дій. Отже, виникає потреба в управлінні колективом, що породжує владу в колективі [159, с. 170]. Звідсіля можна стверджувати, що вказаний дослідник, по-перше, крім суб'єктного складу акцентує увагу на системі інтересів членів колективу; по-друге, визначає поєднання таких інтересів на рівні саме групового прояву; та, по-третє, наголошує на синергічному характері дій такого колективу для досягнення відповідних владних телеологічних домінант. Вважаємо, що саме такі підходи є найбільш продуктивними для визначення публічної самоврядної (муніципальної) влади, в основі якої лежить розмаїття екзистенційних інтересів територіальної громади та її членів.

Аналізуючи терміносистему «публічна влада» на відміну від розмаїття змістовних кодів терміну «влада», слід акцентувати увагу, насамперед, на терміні «публічний», що відіграє в цій терміносистемі не тільки роль кваліфікуючої ознаки влади, а й виступає своєрідним «опорним» терміном, що в рамках терміносистеми виробляє новий зміст.

У етимологічному значенні термін «публічний» має багато значень. Так, згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, «публічний» – це такий, що відбувається в присутності публіки, людей, прилюдний» [137, с. 1003].

За державознавця Леслі Пала, публічний – це державна (або публічна) влада для розв'язання певної проблеми або сукупності взаємно пов'язаних проблем [174, с. 22]. Отже, феноменологія публічності розширюється за рахунок включення до неї структурної ознаки самої влади в її державній (публічній) формі; фактично системи структурованих органів такої державної (публічної)

влади; та телеологічних доміант управлінського характеру, що повинні вирішуватися в результаті діяльності такої влади та її органів (бачимо наявність структурно-телеологічного підходу в державному управлінні. – Авт.).

На думку фахівця-конституціоналіста А. Селіванова, термін «публічність» є «юридичною ознакою присутності держави у суспільних відносинах, які врегульовані позитивним правом, коли громадянин, сприймаючи Конституцію як Основний Закон, погоджується із передачею державі окремих природних суб'єктивних прав, які можуть відчужуватися», і, отже, публічна влада за своєю конституційно-правовою характеристикою набуває ознаки правосуб'єктності від суверенітету народу» [142, с. 32]. Вважаємо, що такий підхід є досить продуктивним як з нормативних позицій, так й з позицій суб'єктності. По-перше, він робить наголос на тому, що публічна влада функціонує та реалізує свої повноваження на основі та в рамках Конституції держави та її законодавства; по-друге, робиться особливий акцент на тому, що публічна влада є легальною і легітимною, бо її діяльність регулюється позитивним (писаним) правом, а в її основі лежить добровільне визнання громадянином не тільки верховенства Конституції держави, а й його делегованого права державі та її органам на управління суспільними справами. По-третє, наведена дефініція підкреслює відповідний характер делегування влади на засадах її представництва та наступництва, що діє за дорученням громадянина та від його імені. Переконані в тому, що такий представницький характер влади є властивим й для системи МСВ, де від імені конкретного громадянина (в нашому розумінні, від імені фізичної особи – члена територіальної громади без врахування його правового стану. – Авт.) діє територіальна громада як колективний суб'єкт права, а від імені такої громади виступає міський, селищний та сільський голова – як її представник та вища посадова особа, що обрана виборцями-членами цієї громади, та представницькі ОМСВ, що сформовані ними ж в такій спосіб.

На думку відомого вченого-адміністративіста Г. Атаманчука, «принцип публічності», включає «широкий доступ громадян до участі в питаннях управління шляхом обрання відповідних органів та громадського контролю за їх

функціонуванням, відкритості функціонування згаданих органів, а також судовий контроль за дотриманням в управлінських процесах закріплених конституційно інтересів суспільства, прав і свобод громадян» [63, с. 275]. Тут основний акцент у визначенні публічності робиться на доступності, транспарентності та гласності в діяльності держави як центру публічної влади та в функціонуванні її органів, що детермінують дію всіх інших принципів державного управління, включаючи контроль за діяльністю органів публічної влади та телеологію їх діяльності відносно реалізації системи інтересів всього суспільства і кожного з його членів. Вважаємо, що така схема може бути перенесеною й у сферу публічної самоврядної (муніципальної) влади.

Вважаємо за необхідне зазначити, що феноменологія публічності має свою історичну ретроспективу. Так, за часів Давнього Риму термін *publica* мав розширене змістовне значення, бо перекладався не лише як «державний», але і як «суспільний», бо держава-республіка (*res publica*) характеризувалася як «суспільна» справа. Отже, є продуктивною доктринальна позиція В. Є. Чиркіна відносно того, що держава є офіційним представником усього суспільства, однак суспільна влада не може ототожнюватися ані з публічною, ані з державною, а публічна не вичерпується її державним різновидом. Остання є основною формою виявлення публічної влади, але не є єдиною. Звичайно, і публічна, і державна влада є владою в суспільстві, і в цьому розумінні мають суспільний, а не особистий характер [159, с. 172]. Однак поняття суспільної влади набагато ширше і публічної, і державної.

У XIX ст. поняття політичної та державної влади ототожнювалися, бо держава була центром будь-якої влади в суспільстві. У часи існування Радянської влади, ідеологічні, політичні та нормативні підходи, що були сформовані на пріоритеті та домінуванні державної влади, що була єдиною на той час, виявилися абсолютно непридатними та «анемічними» в нових політико-економічних умовах побудови соціально-демократичної держави, що базується на ринковій економіці, і тому, в теперішній час, ці поняття потребують не тільки іншого, а й якісно нового розуміння і тлумачення.

Тому не дарма представники доктрини з державного управління стверджують, що державна влада – це політико-правове явище, сутність якого полягає в тому, що, виражаючи хоча б формально волю всіх громадян держави, вона (влада) здійснює спрямовуючий, організуючий, регулюючий вплив на суспільство [62, с. 329].

Зовнішнім проявом публічності у владі є сама публічна влада. Так, публічна влада – це влада, виділена з суспільства, вона не збігається з населенням країни або держави, що є одною з ознак, які відрізняють державу (країну) від суспільного устрою. Вона зазвичай протиставляється публічній владі, тобто владі суспільства. Поява публічної влади є пов'язаним з виникненням перших держав [136].

На думку В.В. Рачинського, визначення публічної влади як інституціоналізованої легальної соціальної влади, що реалізує артикульовані суспільні інтереси певної територіальної громади і служить меті збереження і розвитку цієї спільноти як цілісної системи відповідно до панівного в суспільстві світогляду [139, с. 6], демонструє генетичний та системний взаємозв'язок такої влади з територіальною спільнотою, з її інтересами – а це й лежить в основі публічної самоврядної (муніципальної) влади як самостійного виду (рівня) публічної влади в державі.

Варто зазначити, що широке відображення питання впливу публічної влади на стабілізацію державного управління, вдосконалення системи публічної влади, удосконалення та оновлення законодавчої бази, розгляду МСВ як рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади та інституту місцевої публічної влади тощо – знайшли в працях таких українських учених, як О. Андрійко, Ю. Бальцій, В. Григор'єв, Є. Глухачова, Н. Мішина, В. Мельниченко, О. Прієшкіна, М. Савчин, І. Сліденко, В. Тацій, П. Трачук, М. Оніщук, О. Ющик. Окремі питання щодо сутності та юридичної природи державної влади в аспекті публічної влади, значення перерозподілу ресурсів у процесі децентралізації публічної влади розглядали в своїх працях такі науковці, як О. Бабінова, О. Молодцов, Г. Яворський, Т. Чеховіч, О. Карпенко та ін.

Однак, першим з вітчизняних вчених феномен публічної самоврядної

(муніципальної) влади досліджував М. О. Баймуратов [27, с. 131-138], а потім його учень В. А. Григор'єв [60, с. 18].

Розрізняючи два рівні публічної влади, цей дослідник звертає особливу увагу на ідеологію кожного з зазначених рівнів: публічна державна влада – це становлення, розвиток і вдосконалення демократичної правової державності; публічна самоврядна (муніципальна) влада – становлення, розвиток та вдосконалення муніципалізму, як нової ідеології самоорганізації, самодіяльності, самоврядування, захисту прав людини (муніципальних прав) населення відповідних територій, що є об'єднаними в територіальні громади по місцю свого проживання – через вирішення питань місцевого значення, тобто питань від вирішення яких залежить стабільне існування та функціонування територіальної громади.

Отже, можна стверджувати, що становлення та розвиток ідеї публічної муніципальної влади та становлення її концепту – є напряду пов'язаними з теорією публічної влади, що здійснюється в умовах демократичної правової державності в інтересах всіх членів суспільства, але з відповідною акцентуацією на різні телеологічні домінанти: а) локальний (просторовий) характер такої влади; б) її колективістську основу; в) сукупність екзистенційних інтересів, що продукуються територіальною громадою; г) існування та функціонування самої громади як феноменологічної сукупності жителів відповідної території держави та первинного суб'єкта МСВ та цієї публічної муніципальної влади; г') формування членами громади – виборцями в якості електорального корпусу представницьких органів та опосередковано й виконавчих ОМСВ, що реалізують їх екзистенційні інтереси.

Однак, саме як для влади, публічна самоврядна (муніципальна) влада характеризується наступними критеріальними ознаками:

- легальною – вона визнається державою (ст. 7 Конституції України);
- автономною – вона є відносно самостійним рівнем публічної влади, що відрізняється від публічної державної влади за метою, телеологічними домінантами, задачами, функціями, колом суб'єктів, предметно-об'єктною

основою, методами і засобами їх реалізації;

- публічною – вона розповсюджується на всю територію функціонування територіальної громади, а її приписи є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами, що знаходяться в межах її дії;

- легітимною – вона визнається як така населенням держави та територіальними громадами, а також іншими особами публічного права (підприємства, організації, установи, інші органи публічної влади);

- структурною – її від імені територіальної громади здійснюють представницькі та виконавчі ОМСВ;

- управлінською – для цього ОМСВ володіють відповідною компетенцією, тобто відповідними повноваженнями (правами і обов'язками) та предметами відання (сфери суспільного життя, в яких ОМСВ здійснює свої повноваження) [93, с. 17];

- кадровою – для здійснення такої влади існує спеціальний кадровий корпус муніципальних службовців (див. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7.06. 2001 р. [133, с. 175];

- ресурсною – для здійснення такої влади є об'єктивно необхідною наявність відповідних матеріальних, фінансових ресурсів та іншої галузевої інфраструктури (наявність системи транспорту та зв'язку, установ охорони здоров'я, освіти, торгівлі, охорони громадського порядку тощо).

Звідси, можна охарактеризувати публічну самоврядну (муніципальну) владу як самостійний вид (рівень) публічної влади, яка має недержавний, а самоврядний характер, відповідні критеріально-кваліфікаційні ознаки і характеристики, що відрізняють її від інших видів влади та дають змогу оцінювати МСВ як політичний та конституційно-правовий принцип формування та організації локальної демократії на основі самоорганізації, самодіяльності та самоврядування його суб'єктів і органів в умовах функціонування демократичної правової державності на основі деконцентрації і децентралізації публічної влади та управління, з метою виявлення, фіксації та реалізації екзистенційних інтересів локальної спільноти та її членів.

1.3. Місцеве самоврядування як сфера децентралізації публічної влади

В умовах становлення та розвитку правової демократичної державності в Україні та під впливом глобалізаційних і міждержавних інтеграційних процесів у світі та на європейському континенті починаються глибокі реформи публічної влади, що супроводжуються складними та суперечливими процесами її децентралізації. Саме під впливом децентралізації починає активно формуватися і розвиватися дієве місцеве самоврядування як публічна влада територіальних громад, що функціонують на локальному рівні соціуму на відповідній території держави в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці та вирішують питання місцевого значення, виходячи з індивідуальних та колективних інтересів та потреб їх жителів – членів територіальної громади на основі Конституції і законів України.

Питання децентралізації публічної влади та розвиток в її умовах місцевого самоврядування є пов'язаними між собою генетичним зв'язком. Це детермінується наступними аргументами:

По-перше, вони безпосередньо торкаються питання оптимальної організації публічної влади в унітарній державі, саме в цих умовах коли на фоні безпрецедентного розвитку міждержавної інтеграції колосальні міждержавні об'єднання та окремі макродержави на засадах побудови публічної влади на принципах жорсткої централізації зазнають свого краху. Причиною таких глобальних подій як раз й є деструктивні тенденції, що з'явилися та накопичувались в державах як наслідок відсутності збалансованої публічної влади, яка за певних умов виявиться або гіперцентралізованою (наприклад, як Союз РСР), або недостатньо централізованою (наприклад, як Соціалістична Федеративна Республіка Югославія). Слід зазначити, що обидві такі крайнощі в своєму потенціалі були здатні і призвели фактично до розпаду державних утворень.

Отже, оптимально організована публічна влада є не тільки основною

проблемою самозбереження держави, а крім того – проблемою ефективного функціонування феномену державності, її дієвої адаптації до умов, що безперервно змінюються – саме в таких умовах починають стабільно функціонувати обидві рівня публічної влади – публічна державна влада і публічна самоврядна (муніципальна) влада, що уособлює місцеве самоврядування [9, с. 248].

По-друге, ця проблематика постала в Україні на сьогоднішній день дуже гостро і щонайменше у єдності трьох аспектів:

- перший – це аспект статично-онтологічного характеру, що втілює в собі актуалізацію, об'єктивацію і результат вибудовування раціональної моделі владних відносин на кожному з етапів розвитку сучасної держави як основи державного устрою України. Бо наявна модель публічної влади не тільки є неефективною, а й доволі конфліктогенною, що призводить до виникнення дублювання повноважень між виконавчою владою та главою держави, між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також до виникнення між ними конкуруючої компетенції, що призводить у підсумку до конституційних та законодавчих компетенційних конфліктів. Слід зазначити, що вже через 7 років по прийнятті Конституції України 1996 року, що фактично закріпила таку модель публічної влади, постало питання про її коригування саме в принципових питаннях її організації;

- другий – це аспект функціонально-праксеологічного порядку, як результат поточної політики, виконання державою її програмних завдань і функцій, розв'язання протиріч, що виникають у процесі суспільного розвитку. На жаль, Україна в цьому контексті продемонструвала свою неготовність к соціально-політичному оновленню, вона стала відома як країна, що є вельми непослідовною у здійсненні найважливіших внутрішньо- та зовнішньополітичних проектів. Причому, як європейські, так і вітчизняні політики і науковці-дослідники констатують не тільки невиправдано повільні темпи її економічного та соціального розвитку як результат непрозорості та неоптимальної організації публічної влади і суперечливого розвитку владних процесів в державі, а й

високий рівень бюрократизму та корупції, що роблять процеси реновації фактично неможливими, прирікаючи їх текти по порочному колу (*circulus vitiosus*) та ведуть до нового тріумфу олігархів та реакціонерів;

- третій – це аспект екстраординарного порядку, що міститься в екстраординарних умовах функціонування державності, коли є наявним факт окупації частини території України з боку сусідньої держави та розв'язання військових дій на Сході України, що фактично не тільки роблять вельми утрудненими економічні та соціальні реформи, а й загострюють соціально-політичний стан та соціально-економічну кризу в державі – що на фоні деструктивних тенденцій в сфері організації, функціонування і здійснення публічної влади лише поглиблює кризові явища та робить їх системними [112, с. 61].

Тому саме в цих умовах децентралізація публічної влади може стати тим універсальним інструментом та управлінською парадигмою, яка за рахунок перерозподілення повноважень між різними рівнями публічної влади зможе не тільки детермінувати і стимулювати економічні реформи, але й активізувати їх, суттєво підвищив рівень життя членів територіальних громад, що функціонують в сфері місцевого самоврядування за рахунок перерозподілу фінансових, матеріальних, кадрових, організаційних та нормативних ресурсів, що будуть спрямовані по типу «зверху – вниз».

За цих умов очевидно є потреба в серйозних наукових дослідженнях, доктринальному супроводженні та забезпеченні проблематики, присвяченій природі публічної влади, її характеристики з точки зору архітектонічної структури, режиму існування, суб'єктно-об'єктному складу, методів і форм здійснення тощо. Аналіз наукових надбань фахівців з зазначеної проблематики інших країн переконливо свідчить, що дана проблема є важливою і актуальною не тільки для України – її універсальність та об'єктивний характер знаходить своє відображення в політичній практиці та юридичній науці багатьох країн. Серед найбільш вагомих досліджень на теренах останньої слід згадати, насамперед, праці таких відомих зарубіжних дослідників, як Д. Бейли, Ж. Ведель, Б. Гурне, Ж.

Тускоз, П. Кінг, Д. Елазар, У. Райкер, Л. Флогетіс та інші, які фундаментально опрацювали питання оптимальної побудови публічної влади в умовах федеративної держави.

Вже зазначалось, що стан дослідження проблематики організації публічної влади в Україні є явно недостатнім. Хоч інтерес до нього за десятиріччя незалежного існування України суттєво зріс, все ж дослідники обмежуються, головним чином, порівняльним аналізом систем права чи правових інститутів окремо взятих країн. Та й такого роду праць очевидно мало – серед них слід назвати роботи В.Б. Авер'янова, Р. Агроноффа, М.О. Баймуратова, І.В. Балабанової, О.В. Батанова, Ю.Ю. Бальція, О.М. Бориславської, Т. Брауна, Є.А. Василькової, О.Д. Василюка, В.П. Гробої, І.В. Дробуш, І.Б. Заверухи, А.П. Зайця, В. М. Кампа, М.І. Корнієнка, О.В. Корпаня, В.І. Кравченка, В.В. Кравченка, П. Ф. Мартиненка, М.П. Орзіх, С.А. Панасюка, В.Ф. Погорілка, М.О. Пухтинського, Н. І. Рудої, А.Ф. Ткачука, В.М. Шаповала, Ю.С. Шемшученка та ін. В зазначених наукових працях хоча й проаналізовано значний за обсягом фактичний матеріал, присвячений різним аспектам організації та трансформації публічної влади в Україні, в тому числі й проблематики становлення та розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації публічної влади, але далеко не завжди цей аналіз завершується відповідними теоретичними узагальненнями та праксеологічним рекомендаціями. Що до спеціальних робіт, присвячених загальнотеоретичним та правовим проблемам організації публічної влади, то вони в Україні практично відсутні.

Для розкриття сутності досліджуваної проблематики вважаємо за потрібне надати і проаналізувати дефінітивне визначення феномену «децентралізація публічної влади», в якому термін децентралізація має основне онтологічне та аксіологічне значення і грає роль «опорного» терміну.

Перш за все, у аксіологічному аспекті, слід відмітити, що вкрай мала та явно недостатня вивченість такого найважливішого способу управлінського впливу, як «децентралізація», та його антоніма - антиподу – «централізація», на слухну думку С.М. Махіної, є яскравим прикладом прогалин в науці державного

(публічного) управління [102, с. 5]. А оскільки централізація і децентралізація і є саме основами, базисними засадами, універсальними державного управління (способами, методами і навіть формами), то й до встановлення їх оптимального співвідношення, вільного від уже відомих в нашій державі «кренів» в ту чи іншу сторону, і таких, що дають в цілому найбільш позитивний результат, необхідно підійти з наукової точки зору в самий найближчий час [102, с. 6].

Отже, можна зробити проміжний висновок, що «децентралізація», яка є протилежним по змісту терміну «централізація», по-перше, знаходиться з протилежним по змісту поняттям в складному семантико-лінгвістичному зв'язку; по-друге, відноситься до основ, базисних начал державного управління; по-третє, вона виступає як й централізація, його способами, методами і навіть формами; по-четверте, основною метою державного управління є встановлення їх оптимального співвідношення без наявності негативних перекосів в ту чи іншу сторону; по-п'яте, баланс наведених понять дає найбільш позитивний результат в державному управлінні; по-шосте, до вивчення зазначених понять-термінів необхідно підійти з наукової точки зору в самий найближчий час, враховуючи їх особливу актуальність та значущість в державному управлінні; по-сьоме, саме децентралізація повноважень публічної влади в умовах надмірної їх централізації виступає могутнім важелем трансформації та реформування як системи державного управління, так й системи місцевого самоврядування в унітарній державі.

Другим аргументом, що має особливе доктринально-наукове значення, на користь дослідження феномену-терміну «децентралізація» є те, що до цих пір у вітчизняній науці як адміністративного права, так й публічного управління (донедавна, державного управління. – Авт.) не склалася не тільки логічно обґрунтована наукова теорія централізації і децентралізації, а й не сформувались однозначні позиції щодо їх значення і розуміння, а також їх універсальності для управління соціальними процесами на всіх рівнях соціуму (до сьогодні панує думка, що, наприклад, децентралізація є прерогативою та іманентним явищем лише для державного управління, але не для управління муніципального. – Авт.),

хоча всі передумови історичного характеру, а також умови їх широкого використання в управлінських процесах вже сформувалися та потребують адекватних дій представників конституційної, адміністративної і муніципальної науки щодо доктринального обґрунтування, супроводження та забезпечення вказаних процесів.

Отже, можна зробити проміжний висновок, що наведені семантико-лінгвістичні терміни відображають універсальні засоби соціального управління, причому з їх використанням становиться можливим його доктринальне розуміння, детермінація та «обслуговування».

Третім аргументом, що несе методологічне навантаження, виступає те, що саме функціональна зв'язка «централізація-децентралізація» у її збалансованому та оптимальному вигляді, що базується на солідному доктринальному забезпеченні, є єдиним, іманентним й універсальним шляхом для нормалізації виконавчої, управлінської діяльності держави, що дасть змогу не тільки сформувати і відтворити адекватну соціальну практику, уникаючи значної переваги дихотомічного маятника, який виникає і складається у відносинах між зазначеними феноменами, в ту чи іншу сторону, а й дати фактично можливість теорії «наздогнати» практику. Тому, є вкрай необхідним створити доктринально-наукові засади централізації і децентралізації соціального управління на всіх рівнях суспільства (державного, муніципального тощо), причому не тільки стосовно до вітчизняних потреб, а й до міжнародних зобов'язань держави, як в рамках ратифікованих нею міжнародно-правових договорів, так й визнаних нею міжнародних правових стандартів. І вже на цій широкій доктринально-праксеологічній основі здійснювати подальше реформування і модернізацію всього публічного управління в Україні з акцентуацією на формування національної моделі місцевого самоврядування, що базується на децентралізації, субсидіарності, самостійності, автономності, повсюдності та гарантованості місцевого самоврядування в державі.

Проміжним висновком тут може служити положення про генетично-онтологічний зв'язок теорії та практики, який в умовах децентралізації публічної

влади є гарантом успіху в здійсненні важливих реформ від яких залежить стабільне функціонування демократичної правової державності в Україні.

Представляє науковий та практичний інтерес визначення змістовного наповнення терміну «децентралізація». Вважаємо, що для цього в науковому пошуку слід рухатись від змістовного наповнення протилежного терміну «централізація».

Так, в енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона централізація розуміється як система державного устрою, при якій центральна влада прагне не тільки регулювати загальний напрямок державного життя, але і керувати діяльністю місцевої влади, підпорядкувати своєму безпосередньому впливу все або багато сторін місцевого життя. Централізації протилежна система децентралізації, при якій розмежовуються функції центральної влади і місцевих властей, причому обсяг прав останніх розширюється за рахунок обсягу прав першої. Як наголошується в словнику, поняття децентралізації споріднене з поняттям самоврядування, але не тотожне йому; перше з цих понять ширше, так як в нього входять також федеративний устрій і повна автономія областей, тоді як місцеве самоврядування передбачає неодмінно залежність від центральної законодавчої влади. З іншого боку, зазначають автори, самоврядування можливе як явище, що існує в одній тільки частини держави, для однієї або декількох його провінцій, тоді як централізація є загальний принцип державного устрою [66].

Наукова цінність наведеної позиції міститься в широкому розумінні децентралізації, яка:

- по-перше, виступає системою державного устрою, тобто територіальною організацією державної влади, поділом її на певні складові частини з метою найкращого управління суспільством, взаємозв'язком окремих складових частин держави між собою і її спільними вищими (центральними) державними органами [64], тобто основою взаємовідносин держави, її органів та ОМСВ (конституююча ознака децентралізації. – Авт.);

- по-друге, є системою протилежною централізації, коли центральна влада прагне до абсолютного панування, регулюючи не тільки загальний напрямок

державного життя, а й вторгається і керує діяльністю місцевої влади, в тому числі й органів місцевого самоврядування, прагнучі підпорядкувати своєму безпосередньому впливу всі або багато сторін місцевого життя (альтернативна ознака децентралізації. – Авт.);

- по-третє, споріднена з поняттям самоврядування, але не тотожне йому, бо децентралізація з цих понять є більш ширшим, так як в нього входять також федеративний устрій і повна автономія областей, тоді як місцеве самоврядування передбачає неодмінно залежність від центральної законодавчої влади (децентралізація як об'єкт порівняння та співвідношення – компаративна ознака децентралізації. – Авт.);

- по-четверте, вона суттєво співпадає з місцевим самоврядуванням, бо територія держави де функціонує місцеве самоврядування є територією децентралізації, причому вона може існувати в одній тільки частини держави, для однієї або декількох її провінцій (територіальних сегментів), тоді як централізація є загальним принципом державного устрою (децентралізація як суб'єкт субординації в рамках державного устрою – інституційна ознака децентралізації. – Авт.).

Словник практичних термінів по менеджменту містить більш ємне та технологічне визначення поняття децентралізації під якою розуміють передачу функцій управління від центральних органів влади місцевим органам, розширення кола повноважень нижчестоящих органів управління за рахунок вищих [65]. Вважаємо, що наведена дефініція на практиці представляє фактично парадигмальну основу децентралізації, її технологічний та процесуальний зміст та наповнення.

Виходячи з того, що ми проводимо правове дослідження феномену децентралізації, представляє інтерес позиція дослідника М.В. Ходова, який в своєму дисертаційному дослідженні наводить такі визначення поняття централізації і децентралізації. Централізація публічної (державної) влади – це обумовлений сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів політико-правовий процес, що здійснюється (як правило) в установленому законом порядку та проявляється у вигляді переходу владних повноважень від

децентралізованої підсистеми до централізованої з метою мінімізації термінів між прийняттям управлінського рішення і його реалізацією. Децентралізація, своєю чергою, це обумовлений сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів, політико-правовий процес переходу владних повноважень від централізованої підсистеми до децентралізованої, що здійснюється в установленому законом порядку з метою найбільш ефективного прийняття і виконання управлінських рішень [156, с. 48-49].

Наведена доктринальна позиція є скоріше, управлінсько-правовою, але вона є досить вдалою з аксіологічно-методологічних позицій, бо, по-перше, демонструє нормативну основу децентралізації – вона здійснюється в установленому законом порядку; по-друге, із першого, витікає її легальний характер – вона здійснюється у відповідності до норм права; по-третє, звертає на себе увагу онтологічний характер децентралізації – це політико-правовий процес; по-четверте, треба рефлексувати увагу на процесуальному характері децентралізації – це процес як такий, що обумовлений, встановлений та регламентований нормами права; по-п'яте, слід відмітити її легітимний характер – децентралізація визнається всіма суб'єктами політико-правових відносин як процес переходу владних повноважень; по-шосте, виокремлюється її об'єктний характер – це політико-правовий процес переходу саме владних повноважень; по-сьоме, слід звернути увагу на її суб'єктний характер – такими суб'єктами виступають централізовані та децентралізовані підсистеми (структури), що функціонують в межах єдиної системи державного управління; по-восьме, акцентується увага на її телеологічному контексті – метою децентралізації є прийняття найбільш ефективних управлінських рішень та їх виконання.

Виходячи з нормативного, легального, легітимного та процесуального аспектів децентралізації, слід зазначити, що вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері децентралізації державної влади показало, що сам термін «децентралізація» стосовно державної влади в конституційному форматі пострадянських держав вживається тільки в конституційному законодавстві України. Так, в ст. 132 розділу IX Конституції України 1996 року закріплено положення про те, що

«територіальний устрій України» ґрунтується на принципах «поєднання централізації і децентралізації в здійсненні державної влади». У конституціях інших держав використані інші терміни, пов'язані за змістом з процесом децентралізації державної влади.

Тому слід визнати досить продуктивною пропозицію І.Ф. Ляпіна про доцільність трактувати децентралізацію державної влади в широкому, вузькому і традиційному сенсах [95, с. 152]. Широким змістом охоплюються всякі конституційні форми розосередження державної влади. Цей підхід зближує децентралізацію з системою поділу влади в частині прояву їх як «по горизонталі», так й «по вертикалі». При цьому необхідно пам'ятати, що децентралізація стосується будь-якої публічної влади, а поділ влади – виключно державної. У цьому аспекті децентралізація може мати конституційну, законодавчу і договірну правову природу, а поділ влади може існувати тільки в перших двох. Виходячи з цього, ми можемо стверджувати, що децентралізація – явище більш загальне, ніж поділ влади.

У вузькому ж розумінні децентралізація державної влади – це такий конституційний спосіб розосередження влади, при якому в установленому порядку, в передбачених межах, обсягах і формах здійснюється доцільне переведення владних повноважень з загальнодержавного на інший, історично сформований у конкретній країні рівень влади (у нашому дослідженні на рівень місцевого самоврядування. – Авт.).

А в традиційному сенсі децентралізація державної влади постає перед нами як конституційний спосіб її розосередження, що виражається в низхідному переміщенні повноважень між органами, що представляють виконавчу гілку державної влади і здійснюють контроль в межах переданих повноважень.

Необхідно зазначити, що всі три наведених аспекти мають пряме відношення до проблематики децентралізації публічної влади. Перший (широкий) – охоплює розподіл публічної влади на два її рівня – публічну державну владу і публічну самоврядну (муніципальну) владу [33, с. 192]. Другий (вузький) – передбачає раціонально-управлінський ракурс децентралізації з метою формування

розширеної компетенційної бази місцевого самоврядування та його органів [14, с. 41-53]. Третій (традиційний) містить парадигмально-технологічну характеристику здійснення децентралізації у формі делегування повноважень виконавчої влади на більш нижчий рівень управління, внаслідок чого у органів місцевого самоврядування виникають делеговані повноваження. Слід зазначити, що такий аспект у контексті розвитку місцевого самоврядування є децентралізацією лише по назві, але не по суті, бо він не передбачає передачу зазначених повноважень у власну компетенцію органів місцевого самоврядування [15, с. 70-75].

Представляє науковий інтерес розвиток місцевого самоврядування в умовах реальної децентралізації, коли їх власна компетенція поповниться новими повноваженнями та фінансовими ресурсами, що будуть передані під виконання таких повноважень.

Справа в тому, що місцеве самоврядування є інститутом, що стимулює подальший демократичний розвиток державності – воно виступає одним з найважливіших інститутів громадянського суспільства, бо фактично створює простір в якому дозволяється його членам вільно діяти на свій розсуд і в своїх інтересах (індивідуальних, групових, колективних, класових, національних, етнічних, релігійних, статевих, вікових тощо) в правовільному, тобто вільному від державно-правового втручання, просторі і реалізовувати свої життєві устремління. Така сепарація інтересів та їх переважна реалізація на локальному рівні функціонування соціуму, з одного боку, дає можливість державним інституціям сконцентрувати увагу на вирішенні домінуючих питань діяльності держави (національна безпека, оборона, зовнішня політика, громадський порядок), що, безумовно, розвантажує профільну діяльність та звільняє органи держави від необхідності вирішувати питання, що їм не властиві. А з другого – суттєво підвищує автономність особистості, формує у неї демократичні поведінкові установки, дає змогу продукувати (виробляти), проявляти більш широкий спектр інтересів у різних сферах суспільного життя, виходячи з її екзистенційних устремлінь та потреб, та реалізовувати їх в рамках громадянського суспільства без втручання держави. Тому,

чим ширше та оптимальніше буде компетенційна база місцевого самоврядування, чим реальніше буде правосуб'єктність суб'єктів та органів локальної демократії, насамперед, правосуб'єктність територіальної громади, яка на жаль, залишається всього лише декларативним суб'єктом місцевого самоврядування, тим менше державі треба буде втручатися в процес функціонування місцевого самоврядування, де будуть працювати активні процеси самоорганізації та самодіяльності. А це, з одного боку, розвантажить державно-правові інститути у часовому контексті, та дасть можливість сформувати ефективну систему державного контролю за місцевим самоврядуванням. А з другого боку, дасть можливість вивільнити ініціативу територіальних громад, їх членів, сформованих ними органів щодо формування нових ініціативних та ефективних форм і методів здійснення локальної демократії в інтересах жителів територій.

Розвиток та зміцнення Української держави, її включення в європейські і світові інтеграційні процеси, ствердження власного шляху розвитку та місця у геополітичному оточенні є нерозривно пов'язаним з організацією публічної влади, яка б відповідала сучасним тенденціям правового розвитку та міжнародним стандартам у цій сфері. Перший крок на цьому шляху Україна зробила у 1997 році, ратифікувавши Європейську Хартію місцевого самоврядування [72], що була прийнята Радою Європи в 1985 році [132, ст. 249].

Наступним кроком виявився Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року [130, ст. 170], але, як відомо, дієва система місцевого самоврядування в Україні практично відсутня, в той час як належне співвідношення повноважень державних інститутів і ОМСВ є показником оптимальної моделі організації публічної влади в державі. Тому саме децентралізація є тим наріжним камінням, яке дасть можливість сформувати таке оптимальне співвідношення та легалізувати національну модель місцевого самоврядування, що базується на європейському досвіді. Звідсіля зміни до Конституції України щодо децентралізації влади [129], що були прийняти Верховною Радою України в першому читанні, є першим кроком на шляху до вирішення цих задач.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Таким чином, проаналізувавши феноменологію та параметральні характеристики місцевого самоврядування є підстави зазначити, що первинною матерією для формування і розвитку місцевого самоврядування є правовий простір. Це складне явище соціально-правової дійсності, яке являє собою складний соціальний, політико-правовий феномен, що виникає внаслідок скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави, так й суб'єктів локального соціуму, шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази, з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування територіальної громади.

Досвід розвитку конституціоналізму вказує на те, що в основі формування інституту місцевого самоврядування була ідея публічної муніципальної влади і децентралізації повноважень публічної влади. Саме перерозподіл повноважень державної влади у влади муніципальної є запорукою успішного функціонування місцевого самоврядування. З точки зору розвитку конституціоналізму, перерозподіл владних державно-владних повноважень на користь муніципальної влади є конституційно-інструментальний засобом забезпечення еволюції місцевого самоврядування.

Результати дослідження, викладені у розділі 1, відображено у таких публікаціях автора: [112, с. 61].

РОЗДІЛ 2

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

2.1 Теоретичні та історико-правові засади становлення та розвитку місцевого самоврядування в межах вітчизняного конституціоналізму

В історичній ретроспективі поняття конституціоналізм увійшло в конституційно-правову науку, починаючи з кінця XVIII ст. Слід зазначити, що цей політико-правовий феномен був відомий й раніше, однак тільки після революційних подій на Європейському та Північноамериканському континентах проти свавілля королівської влади він набув якісно нового, практичного значення, бо ознаменував фактично утворення та існування держав нового змісту – конституційного. Це нове змістовно-онтологічне наповнення державності детерміноване тим, що конституційними вважаються тільки такі держави, що є несвавільні, обмежені у своїх діях по параметрам верховенства права, рівності перед законом, основоположних прав людини.

Сповідуючи такий підхід, ще у кінці XIX століття відомий британський вчений Альберт Дайсі, який особисто вивчав державні режими США, Бельгії, Франції, Швейцарії та Німеччини під час подорожей до цих країн [171, с. 11-24], зауважив, що усі вони є конституційними, проте, водночас, відмінними за сутністю від англійської конституції [170, с. 110-117].

В наш час такі відмінності між конституціоналізмом у Сполученому Королівстві, США та в континентальній Європі є ще більш помітними, бо детерміновані не тільки історичними особливостями розвитку, а й могутніми демократичними державотворчими процесами та суттєвими психологічно-ментальними позиціями, якими характеризується населення цих держав. Тобто, вони стосуються не стільки і не лише питань організації державної влади та механізмів її поділу, а становлять більш системний, зумовлений глибинними ідеологічними та концептуальними особливостями, соціальний базис, що дає

обґрунтовані підстави ставити питання про існування та функціонування кількох моделей конституціоналізму.

Звідси, у політико-правовому сенсі, сьогодні можна констатувати, що міжнародна спільнота держав є фактично розділеною на три табори:

1) конституційні держави, у яких державна влада обмежена задля гарантування фундаментальних прав особи (приблизно одна четверта від усіх держав світу);

2) неконституційні держави із свавільною владою (приблизно така ж кількість);

3) держави перехідні (які перебувають у транзиті від свавільного до конституційно обмеженого правління (близько половина держав світу) [46, с. 6].

Отже, виникає об'єктивна потреба визначити на основі критерію конституціоналізму загальну демократичність та на її основі обмеженість правління в зазначених державах. Звідси, конституціоналізм є ідеологічною та доктринальною, а потім й нормативною (у відповідності до Конституції держави. – Авт.) основою функціонування конституційних держав та держав, що знаходяться у перехідному стані та сприймають настанови конституціоналізму – тобто, якщо першим вже вдалося реалізувати його на практиці, другі лише перебувають у процесі осмислення, усвідомлення, сприйняття і формування конституційно обмеженого правління. Природно, неконституційні держави із свавільною владою цей тест-критерій на обмеженість влади не проходять, ігноруючи не тільки змістовне наповнення, а й сам «дух» конституціоналізму.

Варто зауважити, що феноменологію конституціоналізму слід розуміти та оцінювати як продукт західної правової думки, політико-правової культури. Один з видатних дослідників такої культури, Г. Берман, вважав його продуктом цілісної західної правової традиції [168, с. 2-5].

Спираючись на таку традицію, конституціоналізм є доктриною та практикою обмеженого правління, протилежного за змістом державному свавіллю [176; 177, с. 14].

Отже, протилежністю державному свавіллю повинне стати таке правління, в

основі якого лежать ідеї свободи людини, поваги до її гідності, гарантованості фундаментальних прав, верховенства права, демократії, конституційного обмеження державної влади. Тобто, замість обмеження правління через інтереси вузького прошарку можновладців – повинне виникнути правління, що має чітко встановлені параметральні ознаки та пріоритети, які базуються на гуманістичному ідеалі та пріоритеті правових цінностей гуманітарної спрямованості, якими сповідується, яким підкоряється і в межах яких існує і функціонує державна влада.

Реалізація вказаних засад є об'єктивним фактором демократичної правової державності та має забезпечити існування людиноцентричної політико-правової системи, у якій фундаментальні права людини мають пріоритетне значення по відношенню до держави. Така транспозиція та побудова пріоритетів та черговості прав не тільки обмежує державну владу у її схильності до етатизму та свавілля, а й встановлює чіткі нормативні межі її функціонування. Причому найважливішою гарантією існування такої системи є конституція держави, яка, з одного боку, визнає, легалізує, охороняє, захищає, гарантує основоположні права людини, з іншого – чітко встановлює юридичні обмеження для держави, її органів, посадових і службових осіб.

Однак, варто наголосити на тому, що сам факт наявності конституції не є гарантією того, що держава за змістом її правління буде конституційною, звідси конституціоналізм є, заснованою на відповідній ідеології, системою конституційних засобів забезпечення обмеженості державної влади. Отже, можна констатувати, що в наявності та функціонуванні ідеології конституціоналізму в державі важлива роль належить *ідеологічним засадам державотворення* через визнання і затвердження гуманістичних цінностей – однак такі засади повинні бути сприйнятими не тільки всім державно організованим суспільством, а й кожним з його членів у вигляді ментально-діяльнісних настанов щодо формування відповідних стереотипів поведінки в рамках конституційної держави. Саме в цьому ракурсі виявляється роль і значення МСВ як сфери локальної демократії та сфери життєдіяльності і функціонування територіальної громади – в

рамках якої та з допомогою якої можуть бути втілені в колективну та індивідуальну свідомість ідеали конституціоналізму. Саме цим і пояснюється особливе значення МВС для людської цивілізації [110, с. 141].

Необхідно наголосити на тому, що ще в радянський період почались відповідні наукові пошуки в сфері МСВ, спочатку як феномену в рамках конституційного права, а потім й окремого інституту державного права і законодавства, що регламентував і регулював суспільні відносини, що склалися на регіонально-локальному рівні діяльності єдиної на той час системи органів державної влади – Рад депутатів трудящих (народних депутатів). Звідси доктринальні дослідження таких питань здійснювались через аналіз правових проблем функціонування суб'єктів публічно-владних відносин, зокрема, комплексний аналіз системи функцій держави, функцій органів державної влади та управління. Це здійснювалось у працях радянських вчених-юристів з теорії держави і права, державного і адміністративного права, серед яких В. Б. Авер'янов, М. Й. Байтін, І. Л. Бачило, А. П. Глебов, А. І. Денисов, Л. І. Загайнова, Л. І. Каск, М. І. Корнієнко, Б. П. Курашвілі, В. В. Копейчиков, Б. М. Лазарєв, А. І. Лук'янов, Г. М. Манов, В. Ф. Погорілко, І. С. Самощенко, М. Ф. Селівон, Ю. О. Тихомиров, Ю. С. Шемшученко та ін.

Після набуття Україною незалежності, в рамках вітчизняної конституційно-правової науки поступово склалася вітчизняна школа муніципально-правової науки, що внесла суттєвий вклад в розвиток ідей сучасного європейського муніципалізму в Україні та сприяла формуванню МСВ спочатку як підгалузі національного конституційного права, а після прийняття Конституції України 1996 р., й самостійної галузі національного права і законодавства – муніципального права. Доктринальні та прикладні аспекти функціонування місцевого самоврядування вже як конституційно-правового інституту, правовий статус його суб'єктів та органів досліджували у своїх працях М. О. Баймуратов, Ю. Ю. Бальцій, О. В. Батанов, В. І. Борденюк, В. П. Грובה, І. В. Дробуш, В. М. Кампо, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, А. Р. Крусян, П. М. Любченко, Н. В. Мішина, М. П. Орзіх, О. В. Прієшкіна, Х. В. Приходько, М. О. Пухтинський,

О. В. Скрипнюк та ін.

Слід зазначити, що саме в цей період почались дослідження щодо ролі МСВ в становленні конституціоналізму як такого, а також ролі цього важливого феномену в становленні інституту МСВ в демократичній державі. Необхідно однак наголосити на тому, що надані вітчизняними вченими доктринальні положення та дефініції у цій сфері були не тільки неузгодженими між собою, але й об'єктивно потребували на додатковий аналіз із метою наступного їх удосконалення. Проблематика, що виникла, насамперед була пов'язаною з різним доктринальним підходом до визначення проблемних аспектів конституціоналізму – аналіз конституційно-правової доктрини щодо категорії конституціоналізму та її змісту, дослідження елементів сучасного конституціоналізму, визначення конституціоналізму як категорії сучасного конституційного права здійснювались достатньо хаотично та фрагментарно.

Звідси актуалізувалась проблематика дослідження різних аспектів системи сучасного конституціоналізму, включаючи його елементний та інституціональний склад.

Як відзначає з цього приводу А. Р. Крусян, актуалізація теорії і практики сучасного конституціоналізму спричинена процесами конституційного реформування в Україні, оскільки політико-правова система конституціоналізму є важливою інструментальною і процедурною гарантією становлення, розвитку, функціонування громадянського суспільства та правової держави; тому конституціоналізм уявляється основною метою конституційних перетворень у країні [87, с. 42].

В наведеному доктринальному підході фактично містяться дуже важливі положення щодо конституціоналізації та інституціоналізації МСВ – по-перше, за допомогою саме конституціоналізму йдуть інтенсивні процеси розвитку інститутів локальної демократії, що базуються на демократичній правовій державності (див.: Розділ XI Конституції України); по-друге, конституціоналізм процедурно сприяє становленню МСВ як важливого інституту громадянського суспільства та правової держави (див. ст. 7 Конституції України); по-третє,

становлення МСВ є могутнім фактором конституційних перетворень в державі.

Це більш глибоким тлумаченням конституціоналізму в контексті його генетичного зв'язку з МСВ виступає доктринальна позиція Г. П. Циверенка, який вважає, що конституціоналізм розглядався як необхідний атрибут правової держави та ліберальної демократії, у якій поважаються гідність особи, гарантовані права та свободи громадян, не допускається втручання у сферу приватних інтересів. Водночас у сучасній політико-правовій літературі використовуються різні підходи до визначення конституціоналізму, оскільки у ХХ ст. з його масштабними соціально-політичними потрясіннями, формуванням загальнолюдських цінностей, появою та зростанням ролі міжнародних стандартів прав людини та громадянина надало сучасній конституційній доктрині нової спрямованості [157, с. 174].

Наведена доктринальна позиція може бути охарактеризованою не тільки як новаторська, а й як виключно продуктивна, тобто така, що має суттєве наукове та прагматичне навантаження. По-перше, дійсно, легалізація в Україні МСВ є не тільки ознакою правової держави, де йдуть активні процеси розмежування та врахування різнорівневих інтересів (в нашому випадку «інтереси держави – інтереси МСВ – інтереси територіальної громади – інтереси жителя-члена територіальної громади(громадянина, негромадянина, біженця тощо)»), а й проявом ліберальної демократії, в умовах якої держава дає змогу територіальним спільнотам продукувати свої специфічні інтереси екзистенційного характеру, причому забезпечуючи можливість їх реалізації, та враховуючи в процесі здійснення загальнодержавної політики (економічної, політичної, соціальної, культурної тощо). По-друге, саме сфера МСВ є найбільш тісно пов'язаною з правами людини, більш того, ця сфера є сферою виникнення, формування, прояву, реалізації, охорони, захисту та гарантування прав людини і громадянина – бо в будь-якій державі немає ні одної фізичної особи, яка б не функціонувала на рівні територіальної спільноти, вступаючи в комунікативну взаємодію з іншими членами територіальної громади – жителями відповідних територій (адміністративно-територіальних одиниць) держави. По-третє, завдяки існуванню

МСВ на теренах держави формується могутня сфера приватних та приватноправових інтересів, що об'єднує безліч інтенцій жителів територій, які в процесі своєї життєдіяльності реалізують свої настанови та потреби екзистенційного характеру. Така сфера не тільки протистоїть сфері публічних інтересів держави та її намаганням підкорити собі всіх і вся, бо етатистські устремління держави відмінити об'єктивно не можливо, а й суттєво згладжує їх, надаючи їм все більш гуманістичного та демократичного змісту. Звідси, наявність інституту МСВ в рамках демократичної правової державності на пряму сприяє її гуманізації та подальшій демократизації і децентралізації, що надає якісно нових оцінок як загальній парадигмі управлінської діяльності в державі, в контексті появи нового рівня публічної влади і нового рівня управління – самоврядної, так й вдосконалення стану дотримання в ній прав і свобод людини і громадянина.

Деякі вітчизняні фахівці-конституціоналісти констатують, що у сучасній юридичній літературі конституціоналізм зазвичай розглядають у нерозривному зв'язку з обмеженням влади держави як надію на існування конституційних важелів відносно встановлення державних обмежень, юридичне обмеження держави і загальну протидію свавіллю правління, сукупність принципів, порядку діяльності й інституціональних механізмів, що традиційно використовуються з метою обмеження державної влади. Це, однак, не виключає різноманіття поглядів щодо розуміння поняття «конституціоналізм» [157, с. 174].

В цьому контексті МСВ як інститут держави, конституційного права, конституційного законодавства в широкому розумінні, інститут громадянського суспільства – й виступає головною ознакою та мабуть найбільш важливим фактором обмеження етатизму та свавілля державної влади. Звідси, феноменологія конституціоналізму у порівнянні з інститутом локальної демократії не тільки набуває нових загальнодемократичних рис, а й фактично розвивається у бік більш глибокої та системної гуманізації та демократизації за рахунок появи так званого «локального інтересу», його розмежування з інтересом державним та формуванням та розвитком першого, в умовах партнерських відносин та співіснуванням з другим.

В цьому аспекті представляє великий доктринальний та прагматичний інтерес позиція професора М. П. Орзіх, який вказував, що в українській конституційно-правовій науці конституціоналізм не отримав єдиного визначення, тому інтерпретується по-різному, а огляд різних його характеристик дає змогу цьому автору зробити висновок, що «в науці склалися три основні підходи до його визначення: політичний, філософсько-історичний і юридичний» [120].

Вважаємо, що такий підхід повністю підкреслює особливу інституційно-продуктивну та праксеологічно-парадигмальну роль МСВ як елементу конституціоналізму у всіх наведених підходах. А саме:

а) з позицій політичного підходу – МСВ виступає як предтеча феномену державності, основа її сучасного розуміння, фактор її децентралізації, демократизації, гуманізації – отже, без інституту МСВ феноменологія конституціоналізму буде виглядати не тільки неповною, а й дефектною по суті, змісту та практичному застосуванню;

б) з позицій філософсько-історичного підходу – МСВ, з одного боку, виступає як втілення роздумів про людську свободу, гідність та рівноправ'я, а також як фактор об'єктивізації колективного співіснування людей, що фактично врятував людську цивілізацію від знищення. З іншого боку – це універсальний і оптимальний спосіб локального існування сучасної людської цивілізації в рамках якого людина може в умовах безпеки продукувати та реалізувати всі свої життєві потреби та устремління, реалізуючи своє призначення в природі та в умовах державно організованого суспільства;

в) з позицій юридичного підходу – МСВ є універсальним соціальним феноменом, оптимальною соціальною сферою, де продукуються, будуються та реалізуються комунікативні відносини між членами локальної спільноти, багато з яких, маючи важливе суспільне значення, трансформуються в специфічні правові відносини. МСВ виступає також основною формою локальної демократії територіальних співтовариств [109, с. 121].

Отже, існування доктринального базису національного конституціоналізму підтверджує наявність ще однієї його органічної складової – *праксеологічної*.

Дійсно, якщо розглядати конституціоналізм не як суто доктринально-теоретичну конструкцію, а як практичну модель створення, існування та функціонування гуманістично-демократичної політичної системи, що базується та розвивається саме на досягненнях профільної доктрини, можна прослідкувати, що, поряд із універсальними засадами, в його структурі присутні елементи, які носять суто національний характер. Саме це детермінує:

- по-перше, створення власних конституційних систем;
- по-друге, ці системи створюються та функціонують на визнанні конституційними та перехідними державами інтегративного підходу щодо сприйняття універсальних засад конституціоналізму та національних особливостей конституційного розвитку конкретної держави;
- по-третє, сприйняття фундаментальних конституційних цінностей різними державами зумовлює деякі спільні риси у їхньому законодавстві та на практиці;
- по-четверте, поряд із цим, реалізація універсальних конституційних засад супроводжується виникненням, появою, існуванням, розвитком, вдосконаленням низки доктрин, концепцій, підходів до більш глибокого, системного і комплексного розуміння їхнього змісту, що дає змогу стверджувати, що конституціоналізм є загальним надбанням, загальною політико-правовою цінністю не тільки конкретної держави, а й всієї міжнародної спільноти держав.

Вважаємо, що цей висновок, особливо в контексті дослідження, що проводиться, потребує свого більш розгорнутого розуміння та пояснення. Враховуючи на велику цінність конституційно-правової ідеології, культури, всього конституційно-правового дискурсу в процесі становлення та виникнення сучасної держави, конституціоналізм справляє вплив не тільки на національний ґрунт державотворення та правотворення, що є детермінованими конституційно-позитивною ідеологією та практикою, а й просувається на *міжнародний – універсальний рівень*, де функціонують суверенні держави як такі, та їх сукупність – міжнародна спільнота держав. Причому, конституціоналізм, як суто національний феномен, набуває риси глобально-універсальної цінності, що

починає існувати і функціонувати в рамках міжнародної системи на базисі міжнародного публічного права. Тобто, норми національного конституціоналізму вкоріняються в міжнародне публічне право, в його норми та приписи, трансформуючись в міжнародні правові стандарти, що знову повертаються на рівень національної держави у вигляді її міжнародно-правових зобов'язань в сфері створення конституційного правопорядку та конституційно детермінованої демократичної правової державності.

Отже, національний конституціоналізм проходить відповідний шлях у вигляді кола – від національного рівня до міжнародного рівня та назад, але вже в якісно новому стані – не стільки у вигляді національних цінностей, скільки у вигляді обов'язкової нормативно-діяльнісної парадигми в поведінці національної держави, що має зобов'язальний характер і підпадає під сферу міжнародного контролю з боку міжнародного співтовариства та його членів.

Наведені праксеологічні положення торкаються й МСВ, яке, будучи інститутом суто національного права і законодавства, і звідси, інститутом-суб'єктом національного конституціоналізму, враховуючи на його особливу інституційну та функціональну важливість та спроможність у здійсненні та демократизації системи публічної влади в державі, в захисті основоположних прав і свобод людини, у вирішенні екзистенційних інтересів існування та функціонування територіальної громади та її членів – жителів, по-перше, підвищує та вдосконалює свою роль і значення в рамках цієї держави, а, по-друге, піднімається міжнародною спільнотою на рівень об'єкту міжнародно-правового регулювання та стає предметом міжнародного договірної процесу та формалізованих, тобто підписаних і укладених міждержавних міжнародно-правових угод. Результатом чого, на думку англійського вченого-міжнародника М. Н. Шу, є виникнення міжнародного муніципального права [178, с. 83].

Виходячи з того, що розвиток національного конституціоналізму характеризується відповідною хронологічною ознакою, він володіє суттєвою історичною ретроспективою. Отже, третьою складовою частиною національного конституціоналізму виступає *історична складова*.

В контексті історичної періодизації, сьогодні виділяючи питання розвитку МСВ саме на теренах України, дослідники, як правило, виділяють історичну і конституційну модель самоврядування в Україні. Автор першої моделі періодизації І. Грицак виокремлює 4 основні періоди [61]:

1) період зародження, становлення й розвиток вітчизняних форм місцевого самоврядування – в основі яких були рід та суверенна громада, своїми хронологічними рамками сягав часу зародження й утворення держави східнослов'янських племен на українських землях і аж до середини XIV ст.;

2) період європеїзації – він характеризувався поєднанням місцевих форм самоврядування з елементами західноєвропейської організації самоврядування (зокрема, німецького міста Магдебург), починався з середини XIV ст. і закінчувався у першій половині XIX ст.;

3) період русифікації вітчизняного місцевого самоврядування – виокремлення цього періоду обґрунтовується тим, що більша частина території сучасної України, зокрема центральні, східні, а згодом і південні регіони, входила до царської Росії. Хоча процес русифікації в місцевому самоврядуванні України почався десь наприкінці XVII ст., однак свого апогею він досяг у XIX ст. та на початку XX ст.;

4) спроба українізації місцевого самоврядування, початком якого слід вважати 20-ті рр. XX ст., а також який триває досі.

Один із прихильників даної періодизації І. Литвиненко вважає доцільним виділення окремо п'ятого етапу – сучасне реформування МСВ, який характеризується суперечливими процесами вибору оптимальної моделі організації МСВ в Україні, виходячи з основних міжнародних муніципальних стандартів та самобутніх особливостей розвитку української громади [92, с. 43-49].

Друга, конституційна модель виникнення та розвитку МСВ в Україні запропонована В. Тужиком [154, с. 66-71] і передбачає виділення 6-ти етапів:

1) виникнення територіального громадського самоврядування на основі звичаєвого права в Київській Русі;

2) надання містам Магдебурзького права, спочатку Галицько-Волинській державі у XIII ст. (м. Сянок – 1339 р., м. Львів – 1356 р.), а пізніше уже литовськими та польськими королями (м. Київ – 1494 р., м. Чернігів – 1623 р.);

3) створення міських дум за часів царської Росії у 1785 р. на Лівобережній та Слобідській Україні та створення земств 1864 р.;

4) існування Рад за часів СРСР, що поєднували функції місцевих органів державної влади та функції органів МСВ. Самостійність та матеріально-фінансова база таких органів була відсутня, тому Ради та їх виконкоми залишалися елементами централізованого апарату управління, а тому не могли виконувати функції МСВ;

5) відродження МСВ в Україні з березня 1990 р. з обранням депутатів Верховної Ради УРСР та місцевих Рад народних депутатів. З цього часу можна говорити про новий етап у діяльності Рад. 7 грудня 1990 р. був прийнятий Закон «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування», що визнав МСВ на законодавчому рівні. Це була спроба перетворити місцеві ради, що на той час входили до єдиної системи органів державної влади, на органи МСВ. Розпочався процес переходу до демократичної системи управління, базуючись на децентралізації управління на основі визнання МСВ;

б) сучасний етап розвитку МСВ в Україні, що пов'язаний з прийняттям Конституції України 1996 р., коли МСВ набуло не тільки конституційного статусу, а стало однією з засад конституційного ладу України – фактично триває й досі, бо пов'язаний з пошуком оптимальної національної моделі МСВ. Саме на цьому етапі 21 травня 1997 р. був прийнятий новий Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Найбільш вдалою з позицій історичного охоплення зародження процесів самоорганізації та становлення МСВ на територіях, на яких розміщується сучасна Україна, та з позицій загальноєвропейського аспекту виникнення не тільки інституту МСВ, а й взагалі інституту державності, нам представляється позиція М. О. Баймуратова. Цей вчений обґрунтовано вважає, що МСВ, будучи загальною

історичною спадщиною людства, в процесі свого розвитку і досвіду у взаєминах з центральною владою придбало настільки важливе значення для громадянського суспільства, що центральна влада, рано чи пізно, але відступає перед його рішучістю функціонувати на території держави в повному і належному обсязі. Природа цього явища криється в історичному корінні МСВ. Адже з'явилося воно задовго до державності ще в первісному соціумі в рамках первісної общини, поява якої пов'язана з екзистенційними (життєвими) домінантами необхідності колективного існування і функціонування людей перед зовнішніми погрозами. Потім МСВ формується в грецьких містах-полісах, де з'являються перші структуровані елементи і інститути публічної влади (міський парламент, чиновники, глава міста-держави, армія, громадяни тощо), які стають прообразом державних інституцій і, фактично, передвісником державності. Діяльність римських муніципій підсилює колективістські публічні засади і вже в епоху феодалізму з'являється Магдебурзьке право, як класичний прообраз парадигми сучасної локальної демократії. Український досвід самоврядування Запорізької Січі, а також земських та інших установ, в період знаходження України у складі Російської та інших імперій та держав, закріпив МСВ на рівні суспільної самосвідомості і ментальності народу України [33, с. 57-65].

Вважаємо, що такий широкий, й одночасно конкретно-історичний та фактологічний підхід дає змогу дослідити не тільки основні історичні етапи становлення засад самоврядування на історичних українських землях, а знайти те загальне та особливе, що об'єднує історію багатьох народів і держав через виникнення та становлення самоврядних інститутів і становлення інститутів державності, бо саме через МСВ вона й народжувалась, запозичуючи багато самоврядних інститутів, які й сьогодні функціонують в рамках державної організації суспільства. Більш того, особливо важливим є висновок вченого про те, що історичний розвиток закріпив МСВ на рівні суспільної самосвідомості і ментальності народу України. Цей висновок володіє не тільки конституюючою ознакою, що свідчить про історичну співпричетність народів, що раніше функціонували на території України до складних і суперечливих процесів

становлення локальної демократії, але він й наповнений особливим стратегічним змістом, що демонструє нам історичний зв'язок українського етносу, по-перше, з європейськими процесами становлення цивілізаційних засад сучасної державності; по-друге, з процесами розвитку ідей самоврядування в його індивідуальній та колективній свідомості; по-третє, з формуванням складного психологічно-діяльнісного комплексу, заснованого на засадах самоврядування в ментальності народу України.

2.2 Місцеве самоврядування як сфера локальної демократії

В умовах становлення демократичної правової державності особливе значення набуває розвиток в рамках цього політико-правового феномену демократичних засад, які в основному й визначають характерні риси державності, що формується, існує, функціонує, розвивається й вдосконалюється за рахунок та з метою використання могутнього соціального потенціалу, яким володіють безпосередньо громадяни держави, що не тільки є зацікавленими в стабільному існуванні держави, функціонуванні її інституцій, а й в задоволенні досить широкого спектра інтересів (починаючи від індивідуальних, групових, колективних, класових, національних, релігійних, вікових, економічних, соціальних, політичних, культурологічних, статевих тощо), що мають екзистенційний характер та можуть буди виокремленими, рефлексованими, визнаними, легалізованими державою. Більш того, врахованими і включеними в порядок денний її існування та повсякденної діяльності у відповідності до ст. 3 Конституції України – «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Наведене конституційне положення не тільки закріплює ведучу роль держави в реалізації правового статусу людини. Воно, по-перше, закріплює партнерські

відносини держави і особистості в процесі досягнення стратегічних телеологічних домінант, що там встановлені; по-друге, трансформує людину з суб'єкта управління в його об'єкт; по-третє, фіксує підпорядковане положення держави у вигляді відповідальності перед людиною та соціумом за вирішення конституційно закріплених завдань; по-четверте, встановлює параметральні ознаки щодо розуміння соціальної цінності прав людини та визначає їх як вищу соціальну цінність.

Положення ст. 3 Конституції України органічно кореспондують з положеннями її ст. 5, де зафіксовано, що: «Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та ОМСВ. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу».

Наведені конституційні правоположення будують, фіксують та легалізують, а також у наративному контексті легітимізують відповідну й основоположну управлінську парадигму:

- по-перше, Українська держава є республікою, тобто ResPublica (латинський вираз *res publica* означає «загальна справа») – як зазначає В. С. Соловйов у своїй праці «Значение государства», «Римляни ставили вище за все іншу сторону держави, саме її завдання об'єднувати людей для спільної справи або здійснювати їх *солідарність* в цій справі. Для них держава була – *res publica*, тобто загальне або всенародна справа» [143];

- по-друге, проголошується, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ – наведене положення трансформує людину з підпорядкованого положення в положення суб'єкта, що визначає долю держави та основні параметри її діяльності як суб'єкта публічної влади. Отже людина та її множинність – народ виступають виразниками основоположних інтересів, ідей, концептів, доктрин щодо порядку організації та діяльності держави та її органів;

- по-третє, визнається, що право визначати і змінювати конституційний лад

в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами – це положення носить конституюючий – установчий характер для існування державності та володіє двома характеристиками: 1) матеріальною – право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить тільки народові; 2) процесуальною – здійснення такого права народом повинне відбуватися відповідним чином, причому таким, щоб не відбувалася узурпація цього виключного права державою, її органами або посадовими особами;

- по-четверте, закріплюється фактично конституційний аксіоматичний постулат, що ніхто не може узурпувати державну владу – зазначене положення є логічним висновком з попередніх конституційних положень ст. 5 Конституції України та фіксує парадигмальну поведінку народу щодо:

- а) формування належним суб'єктом;
- б) конституційного ладу в Україні;
- в) безпосередньо;
- г) в установчому контексті;
- г') через використання відповідних діяльнісно-процесуальних дій та процедур, що є протиположними узурпації влади народу з боку будь-яких суб'єктів;
- д) з закріпленням конституційного положення, що фактично створює відповідну систему, щодо: а) заборони та протиположності узурпації суверенної установчої волі народу (окремо, ч. 3 ст. 5 Конституції України) та б) заборони та протиположності узурпації державної влади (окремо, ч. 4 ст. 5 Конституції України).

Наведений аналіз конституційних правоположень ставить в порядок денний та актуалізує проблематику процесуальної реалізації народом свого права як суверена на визначення долі держави та її форми, включаючи визначення системи її органів. Отже, ми виходимо на об'єктивізацію демократії, як елементарного, оптимального і в той же час універсального засобу, а також політико-правового інструменту в реалізації такого права.

Розмірковуючи про роль і значення демократії, її підтримку і розвиток, особливо в суспільствах, що перебувають на перехідній стадії (до яких, до речі,

відноситься й Україна), необхідно наголосити на тому, що одним з найбільш важливих аспектів тут виступає вдосконалення демократії саме на місцевому рівні, бо інструментально та функціонально вона може бути побудованою, інституціоналізованою та реалізованою тільки на локальному рівні в рамках технологічного ланцюжка «людина (житель, громадянин, виборець тощо)» – «інститут безпосередньої (представницької) демократії» – «результат, що отриманий демократичним шляхом у результаті прямого волевиявлення електорального корпусу».

Отже, локальна демократія набуває не тільки об'єктивного, а й необхідного і іманентного характеру, завдяки своїй специфіці, що базується на місцезнаходженні електорального корпусу, демократичному інструментарію врахування суспільної думки, безпосередньому результату прямого волевиявлення людей (жителів, громадян, виборців тощо).

Необхідно наголосити на тому, що завдяки наведеним властивостям як на Заході, так і в країнах Центральної та Східної Європи відбувається фактичне відродження особливої значущості та соціальної технологічності концепції локальної демократії, особливо в контексті соціального нормопроекування, скерованого на розширення повноважень муніципальної влади та охоплення нею більш широкого кола питань, що стають питаннями місцевого значення – тобто такими, що суттєво впливають на стабільне існування та поступовий розвиток територіальної громади та її жителів-членів.

Необхідно погодитись з О. М. Буріним в тому, що цей відновлений інтерес виник по ряду різних причин. У сталих демократичних державах виникли нові соціальні проблеми, пов'язані із глобалізацією, урбанізацією та масовою міграцією (наявність та загострення глобальних проблем світового розвитку. – Авт.). Пошуки шляхів вирішення цих проблем призвели до перегляду того, як міста найбільш ефективно можуть реагувати на виклики глобалізованого світу (виникнення, актуалізація та процесуалізація зв'язку локального і глобального. – Авт.). З іншого боку, у країнах, де відбувається демократичний транзит, є можливість фундаментальної перебудови системи місцевого самоврядування, і

успіхи багатьох постсоціалістичних країн щодо створення ефективного місцевого управління у відповідності до європейських стандартів є загальновідомими (визначення інституту місцевого самоврядування як могутнього транзитивного та трансформаційного елементу демократичної правової державності. – Авт.). Щодо України – діалектика процесу становлення громадянського суспільства свідчить, що демократія є змістом місцевого самоврядування, а МСВ є формою, способом існування і здійснення демократії (проведення демократизації соціального та державного життя «знизу–вгору» за рахунок використання могутнього трансформаційного потенціалу місцевого самоврядування. – Авт.). Багато в чому цей зв'язок демонструє, наскільки важливим для держави є забезпечення стабільності «знизу–вгору», яка безпосередньо пов'язана із розвиненістю інститутів локальної демократії [48] (інститут місцевого самоврядування як аналог локальної демократії та засіб стабільності держави. – Авт.).

Отже, локальна демократія є філософсько-гносеологічним та інструментально-технологічним підґрунтям для ефективного функціонування демократії на національному рівні. Про це, зокрема, йдеться у Преамбулі Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 року [72], де зазначено, що саме МСВ закладає підвалини демократичного режиму, найбільш повною мірою дозволяє реалізовувати право громадян на участь в управлінні державними справами. І хоча зі змістом цього положення відносно «участі в управлінні державними справами» через МСВ можна посперечатися, з врахуванням власних (самоврядних) або делегованих повноважень (повноважень органів виконавчої влади) ОМСВ, – така роль локальної демократії визначена доволі однозначно.

Разом з тим, слід наголосити, що крім нормативно-правового, існує й сучасне доктринальне загальноєвропейське уявлення про те, як демократія реалізується на місцевому рівні. Хоча варто зауважити, що праксеологічні механізми забезпечення ефективного функціонування такої демократії не тільки все ще не відпрацьовані, а тільки знаходяться на початковій стадії свого впровадження.

Дійсно, з одного боку, на теоретико-методологічному рівні існує загальна концепція локальної демократії (*local democracy*), або, як висловились деякі

вітчизняні автори, вірніше набір взаємопов'язаних теоретичних положень про те, як повинна функціонувати ця демократія [73]. З іншого боку –в кожному конкретному випадку ми стикаємося з певною, вже існуючою практикою, що була виробленою в рамках конкретної держави або регіону.

У контексті історичної ретроспективи треба зазначити, що наукова складова концепції локальної демократії, особливо через призму вирішення проблематики ефективності ОМСВ, почала формуватися та стала предметом активних наукових досліджень всього лише протягом останніх п'ятдесяти років. Спочатку цій проблематиці, яка тісно була пов'язана з розвитком федералізму і процесом регіоналізації, приділяли особливу увагу тільки дослідники з США та Великої Британії. Результатом цих досліджень стала розробка американським дослідником Кларенсом Стоуном теорії так званих «міських режимів» (*Urban Regime Theory*), що базувалась на коаліційній природі міської влади, яка формується складною взаємодією суб'єктів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства [180, с. 1-28]. Тобто, ця доктринальна позиція пропонувала не тільки кооперацію зусиль наведених суб'єктів, що займали пріоритетні позиції в місцевому житті, а й побудову відповідної системи колабораційного співробітництва з визначенням телеологічних домінант та об'єднання навколо них загальних зусиль щодо їх вирішення.

Теорія К. Стоуна отримала свій подальший розвиток в Європі у працях дослідника з Великої Британії Алана Хардінга, який доповнив концепцію локальної демократії поняттям «міського управління» (*Urban Governance*) а також принципом переходу від уряду до управління (*from Government to Governance*) [173, с. 975-994]. Основою дослідження Хардінга став фактично методологічний переворот до локального управління за рахунок:

а) поширення змішаних (приватно-державних) структур, створених для реалізації міських економічних програм (тобто, за рахунок розширення суб'єктного складу структур, що приймають участь у місцевому розвитку. – Авт.), а також

б) визначення тенденції до поступового перетворення місцевої влади з

виконавчого органу на центр вироблення локальної політики, спільної з організаціями недержавного сектору, що заснована на загальних стратегіях, і координації зусиль щодо їх реалізації (тобто, за рахунок активізації та залучення до локального управління інституцій громадянського суспільства, що складаються з жителів-членів територіальної громади. – Авт.).

Новим етапом у розвитку концепції локальної демократії стали дослідження Робіна Хамблетона, який розвинув принцип «від уряду до управління» у теорії нового міського управління (New City Management), яка оперує новими термінами та терміно-системами «продавець-споживач», «ефективність», а також передбачає передачу частини функцій, раніше властивих виключно інститутам влади, до приватних компаній, маючи на увазі трансформацію функцій політиків, управлінців та громадян у процесі управління [172, с. 21-25].

Револьюційність підходу зазначеного представника доктрини міститься в тому, що він, по-перше, впровадив в теорію місцевого самоврядування терміносистему «продавець-споживач», яку необхідно тлумачити в широкому розумінні, причому не тільки як відносини в сфері конс'юмерського права, а як систему основоположних відносин між ОМСВ та жителями-членами територіальних громад з надання послуг в межах такої громади – причому «послуги» тут треба розуміти в широкому сенсі; по-друге, цей автор фактично трансформував систему делегованого законодавства у її застосуванні до локального рівня управління – коли повноваження виконавчої влади передаються не тільки на локальний рівень управління у ведення відповідних ОМСВ, а й більш широкому колу суб'єктів, серед яких переважають невіддільні суб'єкти – приватні компанії; по-третє, цей процес суттєво змінює всю філософію місцевої влади та місцевого управління, бо скерований на максимізацію їх демократичного потенціалу, бо в таких умовах: а) корінним чином трансформуються функції політиків, управлінців та жителів у процесі управління; б) коло активістів та апологетів локальної демократії суттєво розширюється та зростає за рахунок допуску до управління нових суб'єктів; в) суспільні структури (інституції громадянського суспільства) та жителі трансформуються з об'єктів локального

управління в його суб'єктів.

Необхідно наголосити на тому, що наведені теоретичні положення, що власне складають концепцію локальної демократії, були розроблені стосовно США та Західної Європи, тобто держав з усталеною формою демократії, а тому більша частина понятійного апарату, на жаль, також була застосовна виключно в контексті тільки країн, які були об'єктами відповідних наукових досліджень. Спроби ж застосування західного досвіду у сфері дослідження інститутів місцевого самоврядування в державах Центральної та Східної Європи, які набули особливої актуальності в останні 20 років, в процесі проведення в них муніципальних реформ, відзначалися різним ступенем успішності, що залежала не тільки від їх історичного, культурного та соціально-економічного розвитку, а також від стану демократизації політичної системи держави, в якій проводились такі реформи.

Тут є доречним згадати Угорщину, як приклад невдалого застосування моделей концепції локальної демократії. Для з'ясування причин цієї невдачі Рада Європи через Конгрес місцевих та регіональних влад запровадила у 2013 р. моніторинг стану локальної демократії в Угорщині[127]. Серед причин виникнення такого стану ПА Ради Європи назвала насамперед відповідні недоліки в демократизації суспільного та державного життя (поспіхи і відсутність гласності при прийнятті змін до Угорської конституції і основних конституційних законів, і «тому не засновані на консенсусі максимально можливої більшості сил, що представляють весь політичний спектр угорського суспільства»; надмірне нормативно-правове регулювання використання конституційних законів і правил надмірно широкого кола питань може суперечити принципам демократії; постійні зміни Конституції в ім'я вузьких політичних інтересів підривають стабільність, необхідну для дотримання конституційних рамок), що напряду негативно впливають й на стан розвитку локальної демократії.

Розвиток концепції локальної демократії на територіях пострадянських національних держав, включаючи й Україну, характеризується сприйняттям ними певних теоретичних моделей, які застосували і легалізували принципи

субсидіарності, децентралізації та регіоналізації. Цьому суттєво сприяла діяльність міжнародних міжурядових організацій, зокрема, таких як Рада Європи, в рамках яких була розроблена ціла низка міжнародно-правових актів, які формалізували принципи локальної демократії у вигляді міжнародних стандартів.

Оптимальність та ефективність застосування інституту локальної демократії в пострадянських державах детермінується декількома обставинами:

- по-перше, це локальний рівень існування саме територіальної громади, коляк в містах, так і в сільській місцевості, влада перебуває на найбільш близькому до жителів-членів громади рівні;

- по-друге, саме тут на локальному рівні існування у людей є можливість безпосередньо брати участь в суспільному житті, де прийняття відповідних рішень безпосередньо впливає на їх повсякденне життя;

- по-третє, коло суб'єктів-учасників демократії на місцевому рівні є ширшим, ніж кількість громадян конкретної держави, що там проживають – це пов'язано з тим, що існує різниця між визначеннями правового статусу громадянина та правового статусу жителя відповідної території держави, що є одночасно членом відповідної територіальної громади. Звідси, на різницю від першого кола, до кола останніх належать: 1) громадяни цієї держави; 2) іноземці, що законно знаходяться на території держави та проживають на її відповідній території: а) громадяни іноземної держави; б) особи без громадянства; в) біженці; 3) переміщені особи – громадяни цієї ж держави, щоповинні були змінити місце свого проживання у зв'язку з військовими діями на території цієї держави, або наслідками техногенних чи природних катастроф;

- по-четверте, саме в рамках територіальної громади продукуються інтереси (індивідуальні, групові, колективні тощо) її членів, що мають екзистенційний характер та відображають їх життєві потреби та устремління;

- по-п'яте, це сам механізм врахування інтересів членів територіальної громади як відносно життєвих обставин в умовах повсякденності, так й відносно питань функціонування державності, який міститься у врахуванні думок або жителів-членів громади (при вирішенні питань місцевого значення, див. ст. 140

Конституції України), або тільки громадян держави (при вирішенні питань державного значення, див. ст. ст. 69–71 Конституції України) та вирішується з використанням демократичних механізмів врахування таких думок (опитування, загальні збори, місцеві ініціативи, громадські слухання, місцеві та загальнодержавні вибори, місцеві та загальнодержавні референдуми тощо);

- по-шосте, слід зазначити що використання таких механізмів наповнює практичним змістом діяльність насамперед територіальної громади, а також ОМСВ, що формуються нею безпосередньо (місцеві ради, сільський, селищний, міський голова, староста) чи опосередковано (виконавчі комітети місцевих рад) та які діють з метою реалізації її інтересів, а це надає імпульс розвитку демократичних процесів у всьому локальному и глобальному (в рамках конкретної держави) суспільству;

- по-сьому, необхідно зазначити, що внутрішній солідаристсько-колективістський потенціал місцевого самоврядування, що забезпечує демократичні засади його існування та функціонування в умовах демократичної правової державності, є більш ширшим та більш ефективнішим, ніж той, що легалізований в рамках чинного законодавства України, а це об'єктивує необхідність розкриття нових можливостей місцевого самоврядування як дійсно сфери локальної демократії, що забезпечує у постановочному та функціональному аспектах постійно зростаючі інтереси жителів-членів територіальних громад (наприклад, питання споживання, вдосконалення юридичного захисту прав, охорона ландшафтів, розвиток соціальної інфраструктури територій тощо) та скеровує ОМСВ на вирішення питань щодо їх реалізації;

- по-восьме, визнання того, що МСВ є простором виникнення (в історико-ретроспективному розумінні. – Авт.), функціонування (в ординарному розумінні. – Авт.) та вдосконалення (в перспективному розумінні. – Авт.) локальної демократії фактично володіє «ефектом метелика», коли незначні зміни у свідомості однієї людини або групи людей, з часом, здатні визвати до життя «тектонічні зміни» в суспільній свідомості громадян всієї держави, а також в

посиленні тенденцій щодо демократизації суспільного та державного життя, що, своє чергою, викликає до життя трансформаційно-реформістські зміни в конституційному устрої держави.

Необхідно зазначити, що визначаючи правовий простір місцевого самоврядування, тобто межі в рамках яких воно може діяти та формувати і реалізовувати свій правовий режим локальної демократії, професор М. О. Баймуратов пов'язує демократичний потенціал локальної демократії з процесами децентралізації повноважень публічної влади, що є характерними для муніципальної реформи, що проводиться в Україні [28, с. 13].

Вважаємо такий підхід досить продуктивним, бо він обґрунтовується феноменологією деконцентрації – перерозподіленням повноважень публічної влади з їх передачею з центрального або регіонального рівнів на локальний рівень управління, де існує територіальна громада та функціонують ОМСВ. Це, своєю чергою, потребує активізацію демократичного потенціалу територіальних громад шляхом зростання мотивації населення щодо участі в місцевому самоврядуванні. Крім того, необхідно наголосити, що результатом такого перерозподілення повноважень публічної влади буде формування власної компетенційної бази місцевого самоврядування та його органів, що дозволить обґрунтовано вважати МСВ не стільки самостійним, скільки автономним рівнем публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади [22, 40].

Звідси, актуалізується перелік загальних форм демократії, що функціонують в державі, та розвиток яких не тільки суттєво стимулюється в рамках публічної самоврядної (муніципальної) влади, а й фактично складає відповідний кадастр локальної демократії в її перспективному розвитку та змістовному наповненню. До таких форм М. О. Баймуратов пропонує віднести наступні:

- *представницька демократія* – є найбільш апробованою в теорії і практиці формою демократичного формування депутатського корпусу ОМСВ та його посадових осіб;

- *партисипаторна демократія* – (від англ. participate – брати участь) – це така форма демократії, що формується і реалізується завдяки формуванню

мотивації у членів територіальних громад до участі в локальній демократії, шляхом активізації їх участі у різних формах місцевого самоврядування та шляхом допомоги ОМСВ в реалізації їх повноважень;

- *деліберативна демократія* – ця форма демократії тільки розвивається в рамках публічної муніципальної влади, бо в основі її механізму лежить забезпечення демократичного врядування через форми дорадчої комунікації в локальному соціумі [77];

- *агрегативна демократія* – ця форма демократії, що викликана до життя функціонуванням публічної муніципальної влади передбачає, не тільки вирішення ОМСВ колективних інтересів, тобто інтересів всієї територіальної громади, а й вирішення індивідуальних інтересів конкретної людини-жителя, що є членом територіальної громади;

- *агоністична демократія* – є фактично новою формою демократичної участі жителів в становленні та розвитку місцевого самоврядування, бо створена розвитком публічної муніципальної влади – саме вона дає конкретну можливість через повноваження ОМСВ та їх розширення і вдосконалення урізноманітнити життя у відповідності з демократичними цінностями, що збагачує жителів-членів територіальної громади та робить локальний соціум більш осучасненим та телеологічно спрямованим за допомогою появи більш широкого кола демократичних інститутів, дискурсів та форм життя, які сприяють індивіду в ідентифікації з демократичними цінностями [114].

Необхідно звернути увагу, що наведеним автором не згадана *безпосередня (пряма) демократія*, що є основоположною формою демократичного оновлення державної влади та депутатського корпусу місцевих рад, але вважаємо, що М. О. Баймуратов її розуміє як видову характеристику представницької демократії, що, своєю чергою, поділяється саме на безпосередню та опосередковану форми [28, с. 13].

Системно-об'єктний аналіз наведених вище форм демократії, що існують або можуть існувати в рамках локальної демократії свідчить:

а) про глибинні демократичні процеси, що виникають, формуються,

проявляються а в перспективі й функціонують в рамках місцевого самоврядування в умовах демократизації суспільного і державного життя в процесі формування та розвитку демократичної правової державності;

б) кожен з видів демократії, що можуть існувати, розвиватися, функціонувати та вдосконалюватися в рамках локальної демократії характеризується більш високим ступенем особистої участі членів територіальної громади в загальнодемократичних процесах, що реалізуються в місцевому самоврядуванні через зростання самоврядної мотивації жителів – звідси формується процесуально-діяльнісний алгоритм поведінки жителя-члена територіальної громади:

- участь у голосуванні або в балотуванні своєї кандидатури до ОМСВ – в процесі реалізації представницької демократії;
- участь в реалізації форм локальної демократії – в процесі реалізації засад партисипаторної демократії;
- участь в реалізації форм дорадчої комунікації в локальному соціумі – в процесі реалізації настанов деліберативної демократії;
- участь у вирішенні за допомогою ОМСВ колективних інтересів, тобто інтересів всієї територіальної громади, а також у вирішенні індивідуальних інтересів конкретної людини-жителя і члена територіальної громади – в процесі реалізації настанов агрегативної демократії;
- участь в діяльності широкого кола демократичних інститутів, дискурсів та форм життя, які сприяють індивіду в його ідентифікації з демократичними цінностями – в процесі реалізації настанов агоністичної демократії.

в) кожен з видів демократії, що може існувати в місцевому самоврядуванні, характеризується його генетичним зв'язком з публічною самоврядною (муніципальною) владою, яка в умовах кожної з наведених форм демократії розвивається та вдосконалюється завдяки запуску нових соціальних механізмів, створення нових суспільних інституцій (інституцій громадянського суспільства), що базуються на розширеній комунікаційній взаємодії локальних суб'єктів, скерованій на вирішенні проблемних питань місцевого розвитку, що мають

екзистенційну природу;

г) кожен з видів демократії, що можуть існувати, розвиватися, функціонувати та вдосконалюватися в рамках локальної демократії характеризується розширенням повноважень членів територіальної громади в процесах, що здійснюються в її рамках на рівні місцевого самоврядування та посиленням комунікативної взаємодії з ОМСВ;

г') кожен з видів демократії, що можуть існувати, розвиватися, функціонувати та вдосконалюватися в рамках локальної демократії характеризується: а) відповідним організаційним наповненням; б) наявним або перспективним юридичним супроводженням або забезпеченням; в) можливістю поточного або перспективного нормопроекування, в тому числі й законопроекування; г) відповідною технологічною формою існування та реалізації тощо;

д) кожен з видів демократії, що можуть існувати, розвиватися, функціонувати та вдосконалюватися в рамках локальної демократії, може бути розвинений та транспонований на загальнодержавний рівень, розширюючи, таким чином, і вдосконалюючи засади демократичної державності.

Необхідно зазначити, що такий позитивний розвиток форм демократичної участі жителів в рамках публічної муніципальної влади є напряму пов'язаним не тільки з процесами децентралізації повноважень публічної державної влади, що вже відмічалось, але й з іншими стратегічними завданнями муніципальної реформи – насамперед, з процесом вибору та становлення національної моделі місцевого самоврядування, що базується на європейських стандартах локальної демократії. Слід зазначити, що таких моделей, що в основному базуються на відповідних теоріях місцевого самоврядування (громадівської, державницької, дуалістичній, господарській, сервісній тощо), існує багато, але незалежно від будь-якої моделі демократичний потенціал та зміст локальної демократії в сучасних умовах повинен бути збережений.

Вже відомо, що національна модель місцевого самоврядування в умовах сучасного вітчизняного конституціоналізму повинна базуватися не тільки на

розширенні та посиленні компетенційних повноважень ОМСВ, що розширюють їх організаційні, управлінські та ресурсні можливості та спроможності щодо вдосконалення форм і методів розвитку територіальних громад, реалізації інтересів, що продукують вони та їх члени-жителі, а й на формуванні високого рівня мотивації жителів до участі в місцевому самоврядуванні за рахунок використання його великого демократичного та гуманістичного потенціалів.

Цьому безперечно буде сприяти вирішення ще одному стратегічного завдання муніципальної реформи – формування реальної, належної та всеохоплюючої суб'єктності територіальної громади, яка згідно зі ст. 140 Конституції України виступає первинним суб'єктом місцевого самоврядування, і яка до тепер на жаль володіє лише декларативною правосуб'єктністю. В основі вирішення такого завдання лежить, насамперед, і по-перше, забезпечення реалізації демократичного і колективістського потенціалу територіальних громад та їх членів; по-друге, об'єктивізація феномену мотивації членів територіальних громад до участі в локальній демократії та її зростання за рахунок участі жителів в наведених її формах. Вирішення наведених завдань стає можливим лише в умовах широкого використання механізмів локальної демократії в повсякденному житті, що з боку держави, повинно привести до їх формалізації та легалізації; з боку ОМСВ – до їх організаційного та організаційно-правового супроводження і забезпечення; з боку членів територіальних громад – до їх використання на засадах високої свідомості, самодіяльності та самоорганізації.

Отже, на основі локальної демократії вибудовується та виникає процесуальний ланцюжок, що демонструє особливу важливість ролі публічної муніципальної влади (місцевого самоврядування) в формуванні і функціонуванні демократичної правової державності та зростання такої ролі в процесі муніципальної реформи, а саме: «демократична правова державність» (як онтологічна основа муніципальної демократії) – «публічна влада» (як інструментальний засіб локальної демократії) – «публічна самоврядна (муніципальна) влада» (як природна сфера локальної демократії) – «децентралізація повноважень публічної державної влади» (як технологічна

складова виникнення і реалізації локальної демократії)– «ОМСВ» (як основні управлінсько-виконавчі провідники локальної демократії) – «територіальна громада» (як основні суб'єкти та бенефіціари локальної демократії).

Побудова такої процесуальної «мотрійки» публічної муніципальної влади в контексті її зв'язку і прояву локальної демократії детермінує, об'єктивує та актуалізує проблематику формування та інтенсивного розвитку механізмів такої демократії як, насамперед, запоруки існування, функціонування, розвитку і вдосконалення самого інституту місцевого самоврядування, а також як формування в межах місцевого самоврядування соціального та нормативного простору, в якому виникають, формуються, реалізуються, гарантуються, охороняються, захищаються, інституціоналізуються права людини і громадянина.

2.3 Місцеве самоврядування як сфера прояву та реалізації прав людини

Для визначення місцевого самоврядування як сфери прояву і реалізації прав людини необхідно не тільки співвіднести права людини з соціально-правовим інститутом місцевого самоврядування, а й визначити роль і значення інституту локальної демократії в процесі прояву і реалізації таких прав, вказавши характерні риси такої реалізації. Для цього є об'єктивно необхідним зробити декілька зауважень методологічного характеру, а саме:

- по-перше, в аксіологічному розумінні права та свободи людини є не тільки найвищим критерієм рівня та розвиненості сучасної людської цивілізації, а й становлять найістотніше у взаємовідносинах як людини з людиною, так і людини зі всіма соціальними спільнотами, в яких вона природним чином перебуває – від сім'ї, нації і народності, соціально-класової належності, професійно-трудової групи, політико-державного об'єднання до людства – звідси, права людини володіють великим праксеологічним потенціалом як предикат та технологічний інструмент соціальної комунікативної взаємодії людини з оточуючим її світом;

- по-друге, у правах та свободах людини втілені політичні, економічні,

соціальні, духовно-ідеологічні, культурні та екологічні основи життєдіяльності людей не тільки в окремих суспільствах та державах, а й у масштабах загальнолюдських – разом з тим, з такого глобального рівня права людини можуть й повинні розглядатись саме в локальному ракурсі і розумінні, бо:

- а) життєдіяльність людини здійснюється на локальному рівню функціонування соціуму на відповідній території держави;
- б) така життєдіяльність об'єктивно носить колективний характер;
- в) в процесі такої життєдіяльності – людина, відповідні групи людей, що створюються на стихійних або раціональних засадах, а також територіальна громада, яка в структурному розумінні представляє собою колектив людей, що об'єднані загальними телеологічними домінантами щодо існування та функціонування на відповідній території, продукує відповідні інтереси, що відображають їх індивідуальні, групові, колективні потреби та устремління, які носять переважно екзистенційний характер;

- по-третє, хоча з позицій держави права людини та їх реалізацію сьогодні можна висвітлювати з широких та різноманітних позицій – з філософсько-гуманістичної точки зору в системі координат «людина-держава»; в аспекті сутності публічної влади в системі координат «суб'єкт управління (держава) – об'єкт управління (людина)»; в розрізі розуміння принципів модернізації політичної та правової системи, коли права людини виступають найсуттєвішою рисою та метою такої модернізації; в контексті проведення соціально-економічної та культурної політики, боротьби з екологічними загрозами, злочинністю тощо, коли права людини виступають основним мірилом успішності та ефективності кожного виду з таких політик – основним у взаємодії держави і людини виступає наявна діяльність держави та її інституцій щодо визнання, легалізації, охорони, захисту, гарантування таких прав, що виступають як конституційні права і свободи людини і громадянина;

- по-четверте, разом з тим, не дивлячись на таку поведінку держави, найбільш яскраво, рельєфно та значимо ідея цінності людської особи, її прав, свобод, а також правових станів, модусів та рольових позицій в яких вона й використовує зазначені права і свободи, знаходить свій прояв та апробацію на

локальному рівні – у межах місцевого самоврядування. Адже формування специфічного нормативного простору, в якому проявляються і реалізуються права і свободи людини, відбулося не тільки завдяки визнанню та становленню в Україні місцевого самоврядування, а й глибоким економічним та політичним перетворенням у суспільстві та формуванні на цій основі нової демократичної державності – а ці стратегічні тенденції безпосередньо пов'язані з виробленням і практичною реалізацією принципово нових для нас підходів до прав та свобод людини, коли вони розглядаються не як «даровані» державою, а як функціонально-онтологічний обов'язок останньої, як її добровільне устремління до вирішення як загальнодержавних, так і регіональних, а також місцевих проблем у цій сфері за рахунок визнання правосуб'єктності територіальних громад, розширення їх повноважень, а також за рахунок формування широкої компетенційної бази ОМСВ, що створені такими територіальними громадами;

- по-п'яте, у доктринальному аспекті дослідження диспозиції прав і свобод людини на рівні місцевого самоврядування є практично новим напрямком правових досліджень. У спеціальній юридичній літературі розгляду різних аспектів становлення й розвитку місцевого самоврядування було присвячено низку наукових досліджень, але зазначена проблематика взагалі не досліджувалась. Такому стану справ, що склався, були відповідні причини. Зокрема, у радянський період всі досліджування в сфері локального управління здійснювалися в розрізі дослідження компетенції місцевих Рад народних депутатів і їх виконавчих органів, а також у контексті загальних проблем народовладдя в сфері теорії держави й права, конституційного права й радянського будівництва, адміністративного права (наукові праці В. Б. Авер'янова, Г. В. Атаманчука, М. І. Байтіна, І. П. Бутка, М. І. Корнієнка, Б. П. Курашвілі, В. В. Копейчикова, Б. М. Лазарева, А. І. Лук'янова, В. Ф. Погорілка, В. Ф. Сиренка, Ю. О. Тихомирова, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького та ін.). Акцентуючи увагу на значному внеску зазначених авторів у розробку теоретичних основ становлення й здійснення компетенції місцевих Рад народних депутатів і їх виконавчих органів, слід зазначити, що вони в основному

розглядали її як соціально-правовий феномен, появу якого обумовлено й нерозривно пов'язановинятковоз діяльністю держави. Після здобуття Україною незалежності й становлення в юридичній науці національної школи муніципального права, почався процес формування сучасних поглядів на муніципально-правову проблематику, зокрема, становлення суб'єктного та об'єктного складу місцевого самоврядування, його особливу конститууючу і інституціональну роль у процесі формування локальної демократії (наукові праці Б. П. Андресюка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, В. І. Борденюка, М. П. Воронова, В. А. Григор'єва, Р. К. Давидова, В. М. Кампа, О. О. Карлова, О. А. Коваленка, М. І. Корнієнка, В. В. Кравченка, В. В. Медведчука, М. П. Орзіх, Б. А. Пережняка, В. Ф. Погорілка, О. В. Приєшкіної, М. А. Пухтинського та ін.). Однак проблематика прав людини у сфері місцевого самоврядування, особливо у контексті виникнення та реалізації її прав та свобод, шляхом формування окремої та специфічної групи прав – муніципальних прав особистості, у вітчизняній муніципально-правовій науці також фактично не досліджувалась. Початком таких наукових розвідок в Україні можна вважати, зокрема, статті професора М.О. Баймуратова, що були присвячені проблемам сутності та становлення локальної системи прав людини [16, с. 96-101], а також дослідження його учнів – кандидата юридичних наук В. А. Григор'єва [60], професора О. В. Батанова [40], аспіранта Г. Г. Танаджи [23, с. 183-193], кандидата юридичних наук О. Є. Єгорова [74], кандидата юридичних наук А. В. Левенець, відносно формування системи муніципальних прав особистості в рамках публічної самоврядної (муніципальної) влади [90, с. 189-196];

- по-шосте, саме МСВ, на слушну думку О. В. Батанова, має створити умови для формування у людському співтоваристві відчуття громадянськості – однієї з тих базових, наріжних рис суспільства, які містяться у фундаменті соціуму. Громадянськість – це готовність і здатність людини до активної участі у справах суспільства і держави, на основі глибоко усвідомлення своїх прав та обов'язків [38, с. 72]. Отже, ми бачимо, що права та обов'язки людини, що синергуючи між собою та кореспондуючи один з одним, складають права людини

в єдиному системному нормативно-правовому (конституційному, законодавчому, підзаконному) комплексі – саме вони виступають, по-перше, метою досягнення такої громадянськості; по-друге, своєрідним нормативно-технологічним інструментарієм для зародження, прояву та активізації мотивації жителів-членів територіальних громад (тут ми розуміємо феноменологію громадянськості більш ширше, ніж О. В. Батанов, застосовуючи її як основоположну характеристику і властивість члена локального співтовариства, що є «скріплене» відповідними правами і обов'язками. – Авт.); по-третє, основоположним об'єктом нормативно-правового регулювання в рамках МСВ, що повинно створювати відповідні умови в рамках локальної спільноти – територіальної громади, для реалізації таких прав і обов'язків людини – бо саме тут на локальному рівні соціуму, в межах територіальної спільноти, в умовах повсякденності виникають локальні інтереси та трансформуються у відповідні потреби та устремління людини, що можуть бути реалізованими за рахунок можливостей, що створені державою – тобто за рахунок прав і обов'язків – звідси саме МСВ виступає сферою появи і реалізації прав і свобод людини; по-четверте, саме права і обов'язки людини є своєрідним ключом для «запуску» могутнього механізму самоорганізації та самодіяльності людей, що в процесі комунікативної взаємодії будують різнорівневі, полісуб'єктні та поліоб'єктні суспільні відносини, з метою реалізації своїх життєво важливих настанов. Наведені характеристики складають єдиний фундамент для прояву самоорганізації члені територіальної громади, що здійснюється в межах місцевого самоврядування завдяки використанню інструментарію локальної демократії – звідси можна стверджувати, що сфера МСВ є основоположною сферою для зародження, виникнення, формування, існування, прояву та реалізації самоорганізації населення і фактично виступає її основоположною організаційною, а також організаційно-правовою формою в рамках якої існують та функціонують не тільки вже визнані суспільством та державою форми самоорганізації, але й в результаті могутнього потенціалу самодіяльності людини, можуть виникати й інші її форми самоорганізації, що будуть відповідати її насущним інтенціям-інтересам;

- по-сьоме, наявність та перманентне створення такої системи суспільних відносин в рамках життєвого циклу людей в межах локального соціуму та в умовах повсякденності трансформує локальну спільноту в могутній фактор продукування екзистенційних інтенцій (від лат. *Intentio* – прагнення), намір, мета, напрям або спрямованість свідомості, волі, почуття на який-небудь предмет [79], що сприяють ініціації, зародженню, функціонуванню, розвитку та вдосконаленню якісно нової системи соціальних відносин, що базуються не стільки на вольовому компоненті, ініційованому та детермінованому державою, скільки на «самопрояву» волі великої кількості неперсоніфікованих суб'єктів, що фактично продукуються в рамках територіальної громади, тобто за межами державно-правового впливу, у різних формах та з різних причин – але такий прояв самоорганізації та самодіяльності не є протилежним та антагоністичним основоположним інтересам держави, бо він має екзистенційну природу та здійснюється в умовах повсякденності та стабільного існування такої громади. Отже, саме тут ми стикаємось з у процесом формування громадянського суспільства, коли МСВ: а) стимулює людину до продукування та прояву її інтенцій-інтересів (утворює гносеологічну базу громадянського суспільства. – Авт.); б) сприяє зародженню та у кінцевому рахунку реалізації у територіальних громадах усіх прав, свобод, масових видів соціальної політичної активності, різних позадержавних проявів суспільного життя людей (культурологічних, національних, релігійних, вікових, професійних, статевих тощо) (утворює соціальну базу громадянського суспільства. – Авт.); в) оптимально фіксує, акцентує, рефлексує, закріплює, дублює у собі як елементарні проблеми людської життєдіяльності, так і політичні, економічні, духовно-моральні цінності та соціальні досягнення людства у будь-якій галузі суспільного розвитку (утворює аксіологічну базу громадянського суспільства. – Авт.); г) дає можливість жителям-членам територіальної громади, без врахування їх правового стану, реалізовувати наведені інтенції-інтереси через використання відповідних форм соціальної поведінки, що є:

- вже апробованими на практиці;

- безконфліктними, з точки зору відносин з державою;
- ефективними, виходячи з результату їх реалізації;
- продуктивними, з позицій їх закріплення в індивідуальній, груповій та колективній практиці людей;
- прогностичними, з позицій можливості їх повторюваності;
- наративними, з позицій їх закріплення в суспільній свідомості (утворює праксеологічну базу громадянського суспільства. – Авт.).

Звідси, можна стверджувати, що через права людини, їх реалізацію в рамках територіальної громади, а відсіля й в рамках місцевого самоврядування – останнє виступає в якості сфери зародження, формування, розвитку та вдосконалення громадянського суспільства та його інституцій. Підтверджує нашу позицію доктринальні наробики М. О. Баймуратова, який ще понад 15 років тому вказував на таку конститууючу (в контексті створення громадянського суспільства. – Авт.) та інституційну (в контексті створення інституцій громадянського суспільства. – Авт.) особливість місцевого самоврядування [12, с. 82-87];

- по-восьме, в силу таких трансформаційних процесів, що відбуваються на відносно невеликій території держави, де функціонують територіальні громади, здійснюється суто локальна діяльність їх органів, реалізується специфічна у контексті її телеологічних домінант та засобів її реалізації комунікативна взаємодія жителів між собою та з ОМСВ, а також враховуючи природний характер проблем життєдіяльності такої громади – в цілому виникає локальний соціум, що фактично зумовлює та створює особливу муніципальну соціальність [38, с. 73]. Тому права і обов'язки людини і громадянина, що у відносинах між ним і державою носять характер та ознаки конституційно-правових, на рівні локального соціуму «приземлюються», все більш індивідуалізуються, трансформуючись по суті в муніципальні права людини (М. О. Баймуратов) [31, с. 52-56] або в муніципальні права особистості (С. А. Панасюк) [122, с. 67-71], або в муніципальні права членів територіальної громади (С. Ю. Русанова) [141], за допомогою яких вона (людина, особистість, член територіальної громади, житель) може функціонувати в локальному соціумі та вирішувати свої інтенції-інтереси;

- по-дев'яте, появі таких муніципальних прав людини сприяють відповідні умови її існування та функціонування в умовах повсякденності, де людина: по-перше, виконує на різницю від загальнодержавного рівня (громадянин, військовозобов'язаний) більш широке коло ролевих позицій (член родини, батьки, робітник, член трудового колективу, учень, студент, пенсіонер, член територіальної громади, платник податків, член творчої спілки, спортсмен, член громадського руху або об'єднання тощо) [10]; по-друге, функціонує у рамках відповідних життєвих циклів, в яких в основному триває життєдіяльність місцевого співтовариства (територіальної спільноти, територіальної громади, територіального колективу тощо), а саме – народження людини, її здоров'я, дорослішання, навчання, працевлаштування, набуття соціального статусу (кар'єра), шлюб та сім'я, старіння, смерть, що супроводжуються відповідними формами соціального габітусу; по-третє, використовує вже раніше апробовані форми соціальної поведінки, що дають змогу безконфліктно та продуктивно реалізовувати та вирішувати питання будь-якого життєвого циклу, згідно з її інтенціями-інтересами, що формуються в життєві устремління та потреби;

- по-десяте, в контексті визначення соціально-нормативних детермінант, слід приєднатися до слушної думки М. О. Баймуратова про те, що формування концепції муніципальних прав людини напряму пов'язано з низкою факторів, серед яких можна виділити наступні:

а) легітимація в суспільстві та легалізація державою через право пріоритету прав і свобод людини;

б) становлення та розвиток в Україні інституту локальної демократії;

в) процеси становлення повноцінної системи місцевого самоврядування.

Він також відмічає, що взаємодія вказаних факторів на державному та локальному рівні функціонування соціуму, запускає складний механізм взаємодії та синергізації протилежних інтересів, завдяки чому в сфері локальної демократії починаються процеси продукування мешканцями-членами територіальних громад відповідних індивідуально-колективних інтересів щодо реалізації майже всього спектру прав людини і громадянина [31, с. 55];

- по-одинадцяті, визначаючи кадастр муніципальних прав людини, необхідно наголосити на наявності декількох підходів, що, на нашу думку, засновані на принципі зв'язку об'ємного охопту таких прав та їх назви. Так, визначаючи саме муніципальні права людини, М. О. Баймуратов включає до них всі конституційні права, свободи і обов'язки людини (за виключенням права на громадянство, права на власність, обов'язку щодо захисту Батьківщини та відбувати військову службу, що мають прямий вихід на державу – бо саме тут людина вступає в прямий контакт з державою [16, с. 97])– в основу такого підходу він покладає принцип системної єдності основних прав людини і муніципальних прав особистості [31, с. 57]. Своєю чергою, С. Ю. Русанова, виокремлюючи муніципальні права члена територіальної громади, покладає в основу їх виникнення трансформаційні зміни правового статусу особистості, що здійснюється на муніципальному рівні – підтримуючи теоретичні нароби російського конституціоналіста М. С. Бондаря [45, с. 77-88], вона стверджує, що на сьогоднішній день в юридичній літературі запропонована нова муніципально-правова категорія – самоуправлінський статус особи (на нашу думку, правильніше його визначати як самоврядний статус. – Авт.), який відображає місце та роль людини у системі місцевого самоврядування як жителя й інтегрує політичні та економічні моменти реального положення фізичних осіб як індивідуальних і спільних учасників самоврядних відносин. Тому до такого самоврядного статусу включають як права індивіда, так і права територіальних громад, тобто колективні права. Це так звані місцеві (територіальні) права і свободи, суб'єктами яких є місцеве співтовариство у цілому, а їх користувачами – кожен член цього співтовариства. В інституті місцевого самоврядування конституційні права трансформуються в спеціальні муніципальні права. Отже, реалізація муніципальних прав створює спеціальну правосуб'єктність особи – муніципальну правосуб'єктність, яка складається з муніципальної правоздатності, дієздатності та муніципальної деліктоздатності. Разом з тим, Ю. С. Русанова, спираючись на доктринальний підхід О. В. Батанова, по-перше, пропонує відносно самотійні групи (індивідуальні та колективні) муніципальних прав і свобод [41]; а, по-друге,

подає досить вузький перелік муніципальних прав людини, які, на нашу думку, детерміновані тільки телеологічними домінантами, функціонально-діяльнісним наповненням та вимірами локальної демократії, та до яких вона пропонує відносити такі:

а) колективні права членів територіальної громади – як загальний та первинний рівень здійснення муніципальної влади – до цих прав належать:

- право територіальних громад – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах конституції та законів України;

- право на здійснення місцевої влади безпосередньо;

- право на здійснення місцевої влади через органи місцевого самоврядування;

- право на проведення місцевого референдуму як форми вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення;

- право брати участь у місцевих виборах депутатів і виборних посадових осіб місцевого самоврядування;

- право ініціювати створення та створювати органи самоорганізації населення;

- право на місцеву ініціативу, в порядку якої рада розглядає будь-які питання, віднесені до компетенції органів місцевого самоврядування;

- право на проведення загальних зборів громадян за місцем проживання;

- право проводити громадянські слухання;

- право комунальної власності територіальної громади;

- право на фінансову самостійність (бюджетний процес, податки і збори, місцеві фінанси тощо);

- право на захист місцевого самоврядування.

б) до системи індивідуальних муніципальних прав входять:

- право громадян України брати участь у місцевому самоврядуванні, яке є одним з основоположних прав, котре складає генетичну основу всієї системи

муніципальних прав члена територіальної громади та його самоврядного статусу. Нормативно-правова дія цього права на поточне законодавство і на формування системи муніципальних прав відбувається на досить глибокому рівні конституційної дії. Це означає, що шляхом регламентації саме права на участь в місцевому самоврядуванні зумовлюються основні нормативно-правові параметри тих суб'єктивних можливостей, які можуть бути охарактеризовані в своїй сукупності як муніципальні права члена територіальної громади;

- право громадян ініціювати місцевий референдум та брати участь у його проведенні;
- право обирати та бути обраним до органів місцевого самоврядування;
- право на звернення громадян (індивідуальні та колективні) до органів та посадових осіб місцевого самоврядування;
- право на рівний доступ до муніципальної служби;
- право на отримання достовірної інформації про діяльність органів та посадових осіб муніципальної влади;
- право на оскарження в суді рішень органів та посадових осіб місцевого самоврядування [141].

Не дивлячись на твердження наведеної авторки щодо того, що вказані колективні та індивідуальні муніципальні права члена територіальної громади не є вичерпними, а можуть доповнюватися або за рахунок використання загального колективістського потенціалу місцевого самоврядування (для колективних прав) і шляхом розробки нових прав та їх наступного закріплення в статутах територіальних громад (для індивідуальних прав), на наш погляд, такий підхід страждає низкою критичних вад, що робить його непродуктивним з позицій побудови реального МСВ, що є, по-перше, сферою прояву самоорганізації та самодіяльності людини; по-друге, сферою прояву, виникнення і реалізації прав людини в широкому їх розумінні; по-третє, сферою формування, існування та діяльності громадянського суспільства та його інституцій – а саме:

- поза уваги залишаються конституційні права людини і громадянина, що є не тільки основою його конституційно-правового, а й муніципально-правового

статусу – у відриві від конституційних прав існування останнього є неможливим – отже, доктринальний підхід М. О. Баймуратова до визначення та розуміння муніципальних прав людини у їх широкому значенні, уявляється й доктринально, й аксіологічно більш продуктивним;

- автор не враховує основоположної тези про те, що рівнем реалізації абсолютно всіх прав людини, в тому числі переважно й тих, що мають прямий зв'язок з державою, є локальний рівень функціонування соціуму, тобто сфера функціонування МСВ – отже, такий відрив ставить під питання існування і конституційних прав людини і громадянина, і існування конституційно-правового статусу людини і громадянина, що вони створюють – отже локальний наголос С. Ю. Русанової на розуміння муніципальних прав члена територіального колективу (у його вузькому визначенні та розумінні) – суттєво звужує методологічний та гносеологічний потенціал не тільки муніципальних прав людини, а й феноменологію прав і свобод людини і громадянина, в тому числі й конституційних, загалом;

- наведені автором колективні та індивідуальні муніципальні права члена територіального колективу дійсно можуть сприяти створенню правового статусу жителя-члена територіального колективу, але вони є вторинними по відношенню до конституційних прав та не можуть бути реалізованими в умовах їх відсутності, бо позбавлені діяльнісного потенціалу та інструментально-цільового призначення – отже, муніципальні права членів територіального колективу можуть виступати тільки фрагментарним елементом у загальній системі саме муніципальних прав людини, в рамках яких вона здійснює свою життєдіяльність не тільки на рівні локального соціуму, а й фактично в рамках патримоніальної держави в системі координат «частина території держави (територія існування та функціонування територіальної громади) – територіальна громада – житель-член територіальної громади – права людини (людини і громадянина), як іманентна та незмінна база існування та функціонування людини в соціумі – МСВ, як сфера реалізації прав людини (муніципальних прав людини) – патримоніальна держава».

Звідси, доктринальний підхід М. О. Баймуратова, щодо визначення та

розуміння муніципальних прав людини в їх широкому визначенні та значенні є найбільш продуктивний як з методологічних позицій, так й з позицій подальшого розвитку конституційно-муніципальних відносин в умовах правової демократичної державності.

- по-дванадцяте, слід відмітити суттєве просування доктринальних підходів щодо розробки та концептуалізації феноменології муніципальних прав людини, що здійснив О. Є. Єгоров, який не тільки узагальнив доктринальні підходи М. О. Баймуратова щодо цієї проблематики, а й систематизував їх у більш системному вигляді, що дає змогу стверджувати необхідність розробки цілісної концепції муніципальних прав людини, що є органічно і системно пов'язаними з місцевим самоврядуванням. Це фактично й підтверджує сам М. О. Баймуратов, коментуючи доктринальні напрацювання О. Є. Єгорова. Отже, М. О. Баймуратов стверджує, що реалізація конкретних потреб суб'єкта переважно здійснюється в рамках системного людського співтовариства – територіальної громади, що виявляється через призму диверсифікованості інтересів. Ця громада виступає як система-підсистема і є об'єктом-суб'єктом у процесі задоволення інтересів конкретних індивідів, місцевого співтовариства, громадянського суспільства і держави [32, с. 97]. (гносеологічний зв'язок між територіальною громадою і її членами-жителями певної території. – Михайло Баймуратов (далі: М.Б.)).

До даних положень О. Є. Єгоров додає такі положення:

- МСВ є природним і фактично єдиним соціальним екзистенціальним середовищем, в якому постійно живе індивідуум у контексті реалізації своєї життєдіяльності, тому його індивідуальні, групові, колективні й інші рівні інтересу формуються, виявляються і переважно реалізуються саме у сфері місцевого самоврядування (екзистенціальний зв'язок між місцевим самоврядуванням і людиною-членом територіальної громади. – М.Б.);

- інтереси індивідуума в рамках локального соціуму формуються не довільно, а здебільшого по вже вироблених раніше «соціальних лекалах» можливої і належної поведінки – правах людини (праксеологічний зв'язок між

людиною і соціальною практикою в рамках місцевого самоврядування. – М. Б.);

- формування своєрідного «дерева» інтересів індивідуума на локальному рівні соціуму «приземляє» права людини із загальнодержавного рівня на локальний рівень соціуму, «муніципалізує» їх у контексті прив'язки до природних потреб і устремлінь людини та в контексті їх реалізації в рамках локального муніципального соціуму – територіальної громади (інтерпретація прав людини в муніципальні права особистості у рамках МСВ. – М. Б.);

- у рамках прояву індивідуумом інтересу в місцевому самоврядуванні проходить трансформація місця і ролі людини у сучасному державознавстві: замість тріади «людина – особистість – громадянин» виникає тетрада «людина – особистість – громадянин – житель-член територіальної громади» (розширення позицій людини в сучасному державознавстві та її правовому статусі в рамках МСВ. – М.Б.);

- у рамках такого інтересу індивідуум в умовах повсякденності починає відігравати різні соціальні ролі на різних рівнях мікросоціуму (житель, платник місцевих податків і зборів, власник майна, глава родини, член родини, учень, студент, працівник, пенсіонер і т. д.) (суттєве та екзистенційно обґрунтоване розширення рольових позицій людини в рамках місцевого самоврядування) [75, с. 95-96].

Резюмуючи, необхідно зазначити, що концепція муніципальних прав людини, що є невід'ємною частиною сучасного вітчизняного конституціоналізму, дійсно має революційне значення не тільки для конституційного права (бо фактично впливає на подальший та більш глибокий розвиток конституційно-правового статусу людини і громадянина), а й для муніципального права (бо обґрунтовує його предмет, суттєво підсилює його суб'єктний склад, розширює нормативні горизонти його об'єктного супроводження та забезпечення).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Системна розробка теоретичних та історико-правових засад становлення та розвитку місцевого самоврядування у межах вітчизняного конституціоналізму, а також аналіз цього інституту як сфери локальної демократії і сфери прояву та реалізації прав людини вказують особливу роль національного конституціоналізму як чинника розвитку місцевого самоврядування. Завдяки конституціоналізму інтенсифікуються процеси розвитку інститутів локальної демократії, що базуються на демократичній правовій державності, відбувається становлення місцевого самоврядування як важливого інституту громадянського суспільства та правової держави, здійснюються реформи державно-правової сфери.

Сфера місцевого самоврядування є середовищем формування муніципальних прав особи. Зазначена категорія прав базуються на конституційних правах і свободах людини і громадянина, що транспонуються та застосовуються на локальному рівні функціонування людини в рамках територіальної громади, скеровані на їх більш ефективне використання з метою реалізації екзистенційних інтенцій, устремлінь, потреб і інтересів людини.

Результати дослідження, викладені у розділі 2, відображено у таких публікаціях автора: [109, с. 121], [110, с. 141].

РОЗДІЛ 3

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ ГЛОБАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

3.1 Теоретичні підходи до розуміння та визначення феномену глобального конституціоналізму

В умовах наростаючих тенденцій глобалізації відбуваються суттєві зміни і в сфері світових міжнародно-правових відносин. Незважаючи на певну напруженість у світовій політиці, викликану протистоянням світових держав один з одним та брутальною поведінкою Росії на міжнародній арені відносно України, що супроводжується анексією її суверенної території та підтримкою сепаратистів на її Сході, міжнародне право продовжує відігравати визначальну роль у забезпеченні та супроводі процесів і тенденцій, що відбуваються на міжнародній арені. Більш того, намічаються істотні тенденції в такому міжнародному нормативно-правовому забезпеченні та супроводі, що дозволяють говорити про виникнення якісно нової форми глобалізації – глобалізації правової, яка виступає в якості якісно нової форми загальної глобалізації. Дослідження проблем глобального конституціоналізму являє собою пріоритетний напрям юридичної науки [104, с. 8].

В онтологічному аспекті ця форма глобалізації виникає в результаті складної взаємодії і симбіозу національного конституційного права держав і міжнародного публічного права, а скоріше, загального міжнародного права (сукупність міжнародного публічного та міжнародного приватного права. – Авт.), що знаходить свій прояв у двох потужних і одночасно дихотомічно суперечливих тенденцій синергетичного характеру – конституціоналізації міжнародного права і інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав.

В історичній ретроспективі об'єктний склад міжнародного права завжди формувався за рахунок нормативних ініціатив держав, а потім і їх союзів (асоціацій), включаючи пізніше і організацію міжнародного співтовариства

держав, але в сучасних умовах спостерігається істотне розширення об'єктного складу міжнародно-правового регулювання і, в основному, за рахунок об'єктів, які раніше перебували в абсолютній компетенції національної держави [105, с. 141]. Права і свободи людини, її правовий статус, виборче право та його належна реалізація, питання організації місцевого самоврядування тощо – все більше стають питаннями і об'єктами співпраці держав на міжнародній арені, породжуючи для національних держав системний комплекс міжнародно-правових зобов'язань, спрямованих на легалізацію міжнародних встановлень в національному праві та законодавстві, перш за все, в конституційному – тому що, саме конституційне право, як провідна і єдина профілююча галузь національного права відповідно до положень національних конституцій (див. ст. 9 Конституції України) є легально відкритою для сприйняття норм міжнародного права .

В умовах правової глобалізації ці процеси не тільки об'єктивуються, а й багаторазово активізуються. Підтвердженням цієї тези виступає позиція російського вченого-конституціоналіста Б. С. Ебзеева, що володіє високим методологічним потенціалом. Даний дослідник вважає, що «Навряд чи можна сперечатися з тим, що глобалізація є об'єктивною реальністю, яка обумовлена замкнутістю планети, формуванням світового господарства, глобальними комунікаціями і т. д. Зазвичай її пов'язують з якісно більш високими рівнями інтегрованості, цілісності і взаємозалежності світу. Звідси розуміння глобалізації як геоекономічного, геополітичного та геогуманітарного явища, яке в тому числі вимагає юридичного осмислення і рішення, заснованого на єдиних для учасників цього процесу організаційних і регулятивних стандартах. Мова при цьому зазвичай ведуть про універсалізацію позитивного світового досвіду у всіх основних сферах суспільного життя і підвищенні темпів становлення гуманної, справедливої і високорозвиненої світової цивілізації» [163].

Необхідно зазначити, що аналізу сутності, позитивним тенденціям, а також ризикам і загрозам світових глобалізаційних процесів в останні роки приділяється дуже серйозна увага. Однак початком активного вивчення процесів глобалізації прийнято вважати останнє десятиліття минулого століття, що зазначене

серйозними геополітичними трансформаціями. В обговоренні процесів глобалізації беруть участь як зарубіжні вчені (З. Бжезінський, Б. Геншель, Б. Дікон, Г. Кіссінджер, Г. Мартин, А. Мейнінген, Д. Рітцер, Ф. Фукуяма, К. Хаусхофер, Л. Абалкін, Г. Батигін, І. Беляєва, С. Вазіловський, С. Глазьєв, А. Грязнов, М. Делягін, С. Долгова, В. Захарова, А. Ілларіонов, В. Іноземцев, Е. Кочетов, Д. Михайлов, А. Мовсесян, Л. Обухов, В. Сенчагов, С. Сильвестров, А. Уткін, К. Шахназаров, Г. Широков, В. Шенаєв, Ю. Шишков та ін.), так і вчені вітчизняні. Одним з найбільш досліджуваних напрямків глобалізації є соціально-економічне. Однак область вивчення не обмежується виключно проблемами економіки. У вивченні процесів глобалізації беруть участь представники політології, соціології, правознавства та ряду інших наук. Політичні, геополітичні та соціологічні аспекти глобалізації представлені в дослідженнях О. Білоруса, В. Зянько, С. Макухи, А. Пешко, С. Сіденко та ін. При цьому з року в рік розширюється проблемне поле глобалізації за рахунок включення знань, що накопичуються в різних галузях природничих і гуманітарних наук, осмислюються особливості її багаторівневої структури, методів дослідження в їх співвідношенні з досліджуваною об'єктивною реальністю.

Необхідно наголосити на тому, що на державному та міжнаціональному рівні вже створено спеціальні дослідницькі інститути і програми, покликані сприяти вивченню проблем глобалізації та різних її аспектів. Вивчається вплив феномена глобалізації на науку, освіту, культуру, проблеми націотворення і державотворення, охорони навколишнього середовища, розвитку спорту і т.д.

В останні десятиліття в юридичній літературі з'явилася велика кількість робіт, автори, яких, віддали перевагу вивченню правових аспектів глобалізації. До них можна віднести дослідження М. Баймуратова, О. Батанова, Ю. Волошина, О. Київець, О. Копиленка, Х. Приходько, І. Сліденка, Мутани Аббаса і ін. Однак серйозних монографічних досліджень правових аспектів світових глобалізаційних процесів на сьогоднішній день не так багато.

Обґрунтовано вважаємо, що доктринальна позиція російського вченого-конституціоналіста Б. С. Ебзеева, яка наведена вище, є вельми продуктивною саме

з методологічних та онтологічних позицій. По-перше, вона підкреслює не тільки прямий зв'язок глобалізації з виникненням якісно нових змін в гео економічній, геополітичній і геогуманітарній сферах (виникнення нових організаційних і управлінських можливостей в цих сферах. – Авт.); але і, по-друге, вказує на внутрішню логіку виникнення необхідності в їх юридичному осмисленні і вирішенні, засновану на єдиних для учасників цього процесу організаційних і регулятивних стандартах (прямо пов'язане з виникненням правової глобалізації. – Авт.). По-третє, мова йде про виникнення, накопичення і універсалізацію позитивного світового досвіду у всіх основних сферах суспільного життя, який в підсумку, сприяє підвищенню темпів становлення гуманної, справедливої і високорозвиненої світової цивілізації (відзначається кумулятивна роль правової глобалізації та її мультиплікативний ефект в глобальних трансформаціях. – Авт.).

Слід зазначити, що всі зазначені три тенденції є дуже актуальними з позицій проблематики нашого дослідження. Перша – виникнення нових організаційних і управлінських можливостей в гео економічній, геополітичній і геогуманітарній сферах безпосередньо є пов'язаною з розширенням об'єктного складу міжнародного права. Вона логічно веде до його прямого впливу на національне конституційне право, а також до подальшого опосередкованого впливу національного конституційного права на міжнародне право через сприйняття і виконання першим нормативних приписів другого. Друга тенденція – об'єктивація виникнення правової глобалізації – безпосередньо веде до стандартизації не тільки методів, способів і форм міжнародної взаємодії держав, а й до процесуалізації їх нормативної основи за рахунок вироблення міжнародних правових стандартів в різних сферах співробітництва. Третя тенденція – виникнення і підвищення кумулятивної ролі правової глобалізації та її мультиплікативний ефект в глобальних трансформаціях – фактично детермінує виникнення і формування зазначеної вище мегатенденції – конституціоналізації міжнародного права і інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав [108, с. 202].

У всіх зазначених тенденціях важливу роль відіграє Конституція України,

міжнародне право (його принципи і норми. – Авт.) і міжнародний договір, як універсальна форма закріплення міжнародних зобов'язань держав, яка трансформується в джерело національного конституційного права. Так, згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких для України надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства» [84, ст. 141]. А ст. 18 Конституції України закріплює, що її зовнішньополітична діяльність, спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства, здійснюється на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права.

Системний аналіз зазначених положень Конституції України дає змогу дійти висновку про те, що з них ніяким чином не витікає надконституційність загально визнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних договорів, які в основному покривають сферу міждержавних відносин, більше того, ми вважаємо, що норми міжнародного права після трансформації в національному законодавстві набувають чинності правових норм, що містяться в поточних законодавчих актах. Однак слід враховувати, що зазначені міжнародні принципи і норми, що виражають універсальні цінності і відповідні інтересам всіх народів, не є чимось зовнішнім по відношенню до Конституції, а в силу волевиявлення конституційного законодавця виступають частиною української національної конституційної системи. Більш того, загально визнані принципи міжнародного права «вмонтовані» в тканину Конституції і складають її змістовну характеристику, а норми Конституції, які орієнтують зовнішню політику держави або закріплюють права і свободи людини і громадянина, повинні тлумачитися і застосовуватися згідно з цими принципами і нормами і актами, що їх конкретизують, і не можуть вступати з ними в колізії [163].

При цьому Конституція в самій собі містить механізм інтеграції в правову систему України нових принципів і норм, а також її міжнародних договорів (ст. 9 Конституції України). Тим самим опосередковуються основні тенденції світового розвитку, що детерміновані глобалізацією, якій не перешкоджає світовий

порядок, що склався в результаті Другої світової війни [8].

Але це є лише одним з векторів світового розвитку, який означає, що глобалізація і властиві їй інтеграційні процеси в доступному для огляду майбутньому здійснюються в рамках «співтовариства держав», яке базується на сформованому міжнародному правопорядку і його принципах, що давно стали універсальними. Йому протистоїть інший вектор, сенс якого полягає у формуванні «держави держав», який ґрунтується на глобальному правопорядку. Для нього є неминучими девальвація національного конституціоналізму і глобальні панування і підпорядкування, що гарантують привілейований статус лідерів глобалізації та їх безперешкодний доступ до ресурсів країн, які перебувають на периферії економічного розвитку. Настільки ж неминучими, що формування такого об'єднання держав спричинить конституціоналізацію відносин між ними, в яких, однак, для принципів сучасного світоустрою місця не залишиться [163].

Разом з тим, обґрунтовано представляється, що з цього порочного кола є гідний методологічний та нормативно-управлінський вихід – це формування феномену глобального конституціоналізму, при якому глобальні цінності конституціоналізму і загального конституційного права впроваджуються в систему міжнародного права, що трансформує його в феномен глобального права, яке відображає загальні сподівання народів, що населяють держави-члени міжнародної спільноти, на майбутнє існування і розвиток такої спільноти в рамках передбаченої та оптимальної нормативної регламентації та регулювання в світлі загальних конституційних цінностей.

Такий похід до категорії «конституціоналізм» і впливу глобалізації на розвиток сучасного конституціоналізму у вітчизняній науці конституційного права фактично почали досліджуватися недавно. Ця проблематика є предметом наукового пошуку таких провідних вітчизняних вчених, як М. Баймуратов, Ю. Волошин, В. Денисов, В. Євінтов, В. Кампо, О. Копиленко, А. Крусян, П. Мартиненко, Ю. Оборотов, М. Орзіх, В. Погорілко, І. Сліденко, П. Стецюк, В. Шаповал, С. Шевчук та ін. Оскільки в українській конституційно-правовій

науці конституціоналізм до цих пір не отримав єдиного визначення (існує три підходи до визначення конституціоналізму – політичний, філософський і юридичний), очевидно, що дослідження глобального конституціоналізму в Україні знаходяться на початковій стадії, і в більшості своєму базуються на доктринальних дослідженнях зарубіжних вчених, а саме А. фон Богданді, Ж.-П. Жаке, П. Грега, Дж. Дуноффа, К. Ніколаїдіса, К. Робінсон, К. Томушата, Д. Трахтман, К. Чіампі, А. Шайо, А.Н. Барабанова, С.Ю. Кашкина, І.А. Конюхова, Р. Людвіковського і ін.

Варто погодитися з доктринальною позицією П.Ф. Мартиненка, про те, що зовнішньодержавні правові відносини конституціоналізм сам по собі охопив досить пізно, причому до цих пір не повністю. Але в міру утвердження ідей правової держави, її еволюцію в державу конституційну, – базові принципи демократії все рішучіше застосовувалися і в сфері зовнішньополітичної діяльності держави, вилившись після Другої світової війни в «міжнародну тенденцію» розвитку демократичного конституціоналізму. Як зазначає цей же дослідник, незважаючи на обережні застереження проти цієї тенденції з боку юристів-міжнародників, її розмах небачено посилювався у зв'язку з відомими процесами європейської інтеграції та відновленням незалежності державами Центральної та Східної Європи, зокрема, України [101, с. 251].

У той же час, засновники теорії глобального конституціоналізму американські дослідники Р. Фолк, Р. Йохансен, С. Кім, вперше визначаючи в 1993 році глобальний конституціоналізм, акцентували увагу на його існування як певного набору транснаціональних норм, правил, процедур і інститутів, створених для надання допомоги в напрямках трансформаційної політики, присвячених реалізації цінностей світового порядку як усередині, так і між трьома системами перехресної політичної діяльності в незалежному світі [181, с. 9].

При цьому, перша система – це державна система, яка на думку вчених, складається з територіальних державних акторів і тих, хто її підтримують, значно транснаціоналізованих корпоративних інфраструктур, банків, військових структур, і засобів масової інформації. Друга система – це міжнародні урядові

інститути, в які входить в тому числі і система ООН. Третя система, в свою чергу, представлена недержавними групами і індивідами, які діють через неурядові організації (далі: НУО), громадські організації всякого роду, і критичні громадські рухи.

Використовуючи системно-структурний метод дослідження, Р. Фолк, Р. Йохансен і С. Кім прийшли до висновку, що глобальний конституціоналізм – це щось значно ширше і глибше, ніж просто напрямок пропаганди системи війни / світу як політичного проекту, і щось менш законне, ніж позитивістське або юстиніанівське * (* тільки норми, підтримані ефективними санкціями кваліфікують як «право») поширення ефективного правового примусу на глобальний рівень [181, с. 9].

Отже, визначаючи поняття і сутність глобального конституціоналізму слід зробити висновок, що його визначення носить:

- а) синтетичний;
- б) інтегративний характер;
- в) перспективний характер в контексті свого розвитку, і

г) в структурному відношенні воно складається ніби з двох блоків, а саме: містить повідомлення про онтологічне визначення конституціоналізму; а також найважливішу бланкетну прив'язку до глобальності світу і процесів глобалізації.

Саме в рамках зазначених тенденцій набуває свого значення інститут місцевого самоврядування, причому не тільки і не стільки як феномен саморегуляції і самоврядування територіальних колективів, самостійно функціонуючих на території конкретної національної держави в симбіотичному зв'язку з її органами публічної влади (внутрішньодержавний критерій місцевого самоврядування. – Авт.), скільки як елементна одиниця глобального конституціоналізму (глобальний критерій місцевого самоврядування. – Авт.). Такий висновок детермінується низкою чинників-факторів системної властивості:

А) історико-ретроспективним чинником-фактором – місцеве самоврядування зароджується в часовому континуумі раніше, ніж інститути державності в рамках первісної общини, потім розвивається в умовах давньогрецьких міст-полісів,

римських муніципій, формуючи підінститути, субінститути і параінститути державності. Виникнення Магдебурзького права трансформує суспільний інститут локальної демократії в потужний фактор соціально-політичної реновації соціуму і державності, який не тільки активізує державотворчі і правотворчі доцентрові процеси, а й істотно впливає на формування економічного і соціального базису держави, залишаючись тим часом осередком колективних та індивідуальних локальних інтересів. Періоди Запорізької Січі і Земства глибоко впровадили ідею місцевого самоврядування в свідомість і менталітет українського народу;

Б) державотворчим чинником – місцеве самоврядування виступає найважливішим елементом демократичної правової державності. Його функціонування на території держав означає визнання ними наявності особливих локальних інтересів, продуцентом яких виступає локальне територіальне співтовариство людей (жителів). Причому, зазначені інтереси, що відображають їх екзистенційні потреби, базуються на індивідуальних і колективних інтересах, переломлюються і детермінуються ними, а також не є антагоністичними інтересами державним і знаходяться з ними в синергетичних взаємодії і взаємозв'язку. Відповідно до ст. 7 Конституції України в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Дане конституційне правоположення зафіксоване серед основних принципів конституційного ладу держави (Розділ I Конституції України), що свідчить про особливу важливість як конституційно-правового інституту місцевого самоврядування, так і інтересів, прав і свобод людини, які виникають в процесі його становлення, розвитку, функціонування і вдосконалення.

В) чинником-фактором громадянськості – місцеве самоврядування виникає за місцем проживання людей, функціонує в умовах повсякденності, що перетворює його не тільки в незамінний, екзистенційно-змістовний інститут соціуму і держави, а й в потужний фактор виховання громадянськості, локального і універсального патріотизму, в фактор формування внутрішньої мотивації у людей до заняття активної життєвої позиції як по відношенню до локальних, так і

загальнодержавних процесів. Фактично саме в сфері місцевого самоврядування зароджуються і формуються інститути громадянського суспільства, які діють в зоні правовільного, тобто вільного від державно-правового впливу, простору [119, с. 45].

Г) гуманітарним чинником-фактором – місцеве самоврядування виступає як об'єктивно необхідний вітальний простір, в якому зароджуються, розвиваються, стимулюються і проявляються життєві інтереси і потреби людини, причому не тільки такі, що є пов'язаними з її екзистенційними потребами, а й з потребами її соціального і духовного розвитку. Це перетворює простір місцевого самоврядування в сферу продукування природних прав і свобод людини, в якому він усвідомлює себе не тільки як особистість, а й як суб'єкт, який вступає в рівноправні відносини з іншими членами соціуму і з державою.

Г') комунальним чинником-фактором – місцеве самоврядування виступає природним середовищем масової комунікації, тобто є комунікативної сферою взаємодії людей і їх єдності в колективному споживанні комунальних (муніципальних) послуг. Потужною перспективою розвитку місцевого самоврядування є трансформація його системи суб'єктів і органів в єдину систему надання та споживання комунальних (муніципальних) послуг, що повністю змінить існуючий в даний час об'єктний склад локальної демократії – вирішення питань місцевого значення (див. ст. 140 Конституції України).

Д) інтеграційно-телеологічним чинником-фактором – місцева спільнота (громада, колектив, співтовариство тощо), що є первинним суб'єктом місцевого самоврядування демонструє колективістські засади існування людської популяції, тобто людини завжди прагне жити в межах відповідного колективу, що характеризує її як колективістську істоту. Дійсно, насамперед, територіальна громада виступає як колектив – стійке об'єднання людей (ознака усталеності. – Авт.), які прагнуть до загальної мети (ознака наявності системи телеологічних домінант. – Авт.), які характеризуються груповою спільністю (ознака колективізму. – Авт.). При цьому елементами колективу виступають наступні ознаки: а) члени колективу, які володіють певними особистими рисами та

особливостями; б) цілі; в) засоби досягнення цілей; г) механізми здійснення внутрішніх і зовнішніх контактів, підтримки згуртованості.

Треба наголосити, що такий елементний склад формує відповідний механізм в межах якого люди не тільки оптимально і досить комфортно себе почувають, а й формують внутрішні мотивації для реалізації своїх індивідуальних інтересів, що пов'язані з їх функціонуванням як в умовах повсякденності, так й на перспективу. Недарма деякі американські автори називають колектив «наймогутнішим знаряддям, відомим людині» [4, с. 27-28]. Отже, саме колектив, що об'єднаний загальним місцем проживання потенційно виступає ефективнішим мотиватором людини до її соціальної активності, виробки активної життєвої позиції, фактором підтримки індивідуальних зусиль і наснаги людини, творчим середовищем, в якому розкриваються, проявляються та вдосконалюються її індивідуальні здібності і якості. Люди можуть отримувати задоволення від приналежності до територіального колективу /макро- (територіальна громада в цілому), мезо- (трудовий колектив тощо), міні колективу (родина)/, присвячувати себе йому, вважати колективні цілі пріоритетними.

Е) міжнародним чинником-фактором – виходячи з особливої значущості місцевого самоврядування для становлення і розвитку стабільного суспільства і демократичної правової держави, питання його становлення, розвитку та функціонування виходять на якісно новий управлінський рівень – в результаті глобалізації вони стають об'єктами міжнародно-правового регулювання, що проявляється в розробці і прийнятті міжнародними міжурядовими організаціями, як регіональними, так і універсальними, міжнародних угод профільного характеру (Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року, Європейська хартія про участь молоді в муніципальному і регіональному житті 1992 року (в новій редакції), Європейська хартія про ландшафти 2005 року тощо). Більш того, на рівні ООН тривають кодифікаційні роботи зі створення Всесвітньої хартії місцевого самоврядування [55].

Зазначені міжнародні договори виступають в якості міжнародних правових стандартів місцевого самоврядування, що є свідченням того, що саме цей

соціальний феномен і конституційно-правовий інститут виступають в якості елемента глобального конституціоналізму.

Резюмуючи, можна дійти наступних висновків:

- зростання ролі та значення інституту місцевого самоврядування в рамках правової демократичної державності на пряму є пов'язаним з правовою глобалізацією, що виступає якісно новою формою цієї глобальної тенденції взаємного зв'язку та взаємної залежності держав і народів світу;

- в інституті місцевого самоврядування органічно поєднуються локальні та глобальні чинники – це детерміновано тим, що саме локальна демократія поряд з найважливішими об'єктами державно-правового регулювання трансформується в об'єкт міжнародно-правового регулювання та складає нормативну основу глобального конституціоналізму, що виникає завдяки запозиченню конституційних цінностей нормативним масивом загального міжнародного права;

- характеризуючи національний інститут місцевого самоврядування як елемент глобального конституціоналізму можна виділити низку чинників-факторів, що підтверджують таку доктринальну позицію, а саме: історико-ретроспективний, державотворчий, чинник-фактор громадянськості, гуманітарний, комунальний, інтеграційно-телеологічний, міжнародний;

- вказані фактори при їх системному тлумаченні та онтологічному аналізі переконливо підтверджують позицію автора щодо визначення інституту місцевого самоврядування в якості елемента глобального конституціоналізму.

3.2 Місцеве самоврядування як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод

Досліджуючи суто внутрішньодержавний інститут МСВ як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод, необхідно зробити декілька зауважень методологічного характеру, що свідчать про глибинні регулюючі та регламентаційні процеси, що тривають в рамках сучасного міжнародного публічного права та скеровані на

побудову нової моделі взаємовідносин держав як основних суб'єктів такого права та основоположних акторів міжнародних відносин.

По-перше, внутрішньодержавний інститут МСВ проходить процес інтернаціоналізації, тобто наділення відповідною міжнародною правосуб'єктністю, завдяки декільком факторам:

а) насамперед особливої значущості для стабільного та належного існування та функціонування демократичної правової державності – в результаті чого саме місцеве самоврядування, його стан, наявність та функціонування системи його суб'єктів та органів, їх правовий статус, реальна можливість та спроможність здійснювати локальну демократію – виступає як оціночний критерій демократичності та ефективності держави як суб'єкта міжнародного права і члена міжнародної спільноти держав в сфері прав людини;

б) МСВ як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод стає лише після його включення в перелік об'єктів такого міжнародно-правового регулювання нарівні з правами людини в усіх їх іпостасях (права дитини, права жінок, релігійні права, права ув'язнених, виборчі права, функціонування демократичних інститутів в суспільстві тощо), тобто міжнародна спільнота держав дає згоду на те, що відповідна сфера внутрішньодержавної діяльності стає не тільки об'єктом розгляду такої спільноти, але й об'єктом її регулювання, регламентації та контролю за допомогою спеціальних норм міжнародного права, що включені в спеціальні міжнародно-правові акти договірної природи, що містять в собі міжнародно-правові зобов'язання держав-підписантів.

По-друге, наведені процеси з інтернаціоналізації МСВ є проявом складних нормотворчих процесів, що виникають у світовому правопорядку та носять найменування правової глобалізації – це нова форма світової глобалізація, яка виникає після економічної і політичної глобалізації, але на їх базі, з метою організаційного вдосконалення і нормативного оформлення останніх, та яка скерована на закріплення нової якості співробітництва світових держав, але вже на рівні юридизованих та взаємно-обов'язкових зобов'язань щодо стандартизації

їх поведінки в загальних сферах співробітництва, що представляють для них інтерес. Дійсно, на думку С. О. Щетиніна, правову глобалізацію можна визначити як процес формування нової, загальносвітової системи правових норм, які організують і забезпечують глобальну міждержавну взаємодію в різних сферах життя сучасного суспільства, в процесі якого міжнародне право, національне право, а також право міжнародних господарських об'єднань опиняються в стані тісної взаємозалежності. При цьому характер правової інтеграції та інтернаціоналізації визначається, з одного боку, участю держав у справах світового співтовариства, а з іншого – ступенем сприйняття країнами тих чи інших аспектів права інших держав [162, с. 8]. Отже, міжнародні правові стандарти є матеріально-нормативним елементом правової інтеграції та інтернаціоналізації, вони є обов'язковим елементом нормативного супроводження і нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва держав-членів міжнародної спільноти, що здійснюється в умовах глобалізації.

По-третє, слід враховувати, що наведені процеси правової глобалізації насамперед здійснюють вплив на національний рівень нормопроекування та нормотворчості та розширюють можливості використання в його межах міжнародно-правових методів та форм правової конвергенції, за допомогою яких сучасне міжнародне публічне право зближує національні правові системи [42]. Так, згідно з дослідженнями В. В. Богатирьова вплив правової глобалізації на право, відбувається в трьох основних напрямках:

- на стадії правотворчості (звідси й на стадії нормопроекування. – Авт.);
- в законодавстві (прийняття національних нормативно-правових актів в «дусі та на основі букви» міжнародно-правових договорів, тобто з метою закріплення та виконання міжнародно-правових зобов'язань, що взяла на себе держава-підписант як його сторона. – Авт.);
- відбивається в джерелах права [44, с. 32] (розширення національного переліку джерел права за рахунок включення в нього міжнародного (іноземного) судового прецеденту, міжнародного договору тощо. – Авт.).

При цьому трансформація права в контексті глобалізації на думку

М. В. Захарової повинна слідувати відповідним критеріям, (що, на нашу думку, виступають методами та формами правової конвергенції. – Авт.), а саме:

- а) підвищення рівня конвергенції та інтернаціоналізації правових систем;
- б) зростання ефектів «доповнення» і «заміщення» національного права з боку зовнішніх регуляторів суспільних відносин;
- в) зміна інститутів «громадянства» і «території» під впливом різного роду інтеграційних процесів;
- г) зворотна рецепція між правовими системами різної групової спрямованості;
- г') звільнення юридичної професії від суто національних пут;
- д) трансформація інституційного сегмента правових систем сучасності під впливом поступального розвитку інформаційного суспільства;
- е) поява унікальних в своїй основі юридичних інститутів під впливом процесу зрощування глобалізацій різних якісних спрямувань (економічної, соціальної, правової) [78, с. 20-25].

Вважаємо, що тільки попередній аналіз зазначених критеріальних ознак, що закріплюють якісно нові тенденції у світовому, універсальному сприйнятті нормотворчої діяльності в широкому розумінні її суб'єктно-об'єктного складу, та які володіють досить високим організаційним та діяльнісним потенціалом і досить високою технологічною змістовністю, свідчать протрансформацію феноменології нормотворчості, що здійснюється на національному рівні та про нові підходи до розуміння нормотворчості міжнародної – одним з елементів якої є міжнародні правові стандарти.

По-четверте, звідси міжнародні правові стандарти як раз й виступають одним з таких унікальних в своїй основі юридичних інститутів, що з'явилися під впливом процесу зрощування глобалізацій різних якісних спрямувань – бо, як наводилось вище, феноменологія прав людини, як й МСВ, напряму торкається й економічної, соціальної, правової та інших сторін життя та функціонування локальної спільноти. Більш того, такі стандарти є процесом універсалізації міжнародно-правового регулювання, що, на думку Ю. С. Безбородова,

розуміється як процес територіального і функціонального розширення дії міжнародно-правових регуляторів на засадах принципів і методів уніфікації, гармонізації і інтеграції, що має за мету правову конвергенцію (зближення) з створенням єдиного (інтегрованого) правового простору[43, с. 26-30]. Крім того, необхідно зазначити, щоміжнародні правові стандарти в своєму праксеологічному розумінні виступають одночасно як відповідний метод міжнародної уніфікації та форма правової конвергенції.

По-п'яте, міжнародні правові стандарти у своїй онтологічній сутності є проявом глобального конституціоналізму. Такий висновок обґрунтовується тим, що в розумінні глобального демократичного управління міжнародні правові стандарти стали сполучною ланкою між національним і глобальним конституціоналізмом. Вони, на думку болгарського конституціоналіста Е. Танчева, забезпечують взаємну відповідність різних правових принципів в умовах сучасного конституційного плюралізму. У даний час правові ієрархічні структури найбільш розвинені на рівні національного конституціоналізму. Вони також вельми зримо присутні у сфері федералізму і затверджуються у сфері взаємодії Конституції Європейського Союзу (далі: ЄС) і конституцій його держав-членів. У глобальному конституціоналізмі існує певна сумісність та синергічна взаємодія демократичних стандартів, але про повністю побудовану ієрархію конституційних принципів поки не йдеться, оскільки сама глобалізація поки перебуває в пошуку свого власного конституційного порядку. Тому влада закону і взаємодія глобальних стандартів із національними конституційними порядками дедалі ще ґрунтуються на принципі *pacta sunt servanda* (договори повинні дотримуватися. – Авт.). У цих умовах зростає значення міжнародних правових стандартів, компенсуючих юридичну слабкість наднаціонального глобального конституціоналізму, що формується [153, с. 109].

Більш того, німецький дослідник М. Мадуро в досліджуваному контексті йде далі й висуває ідею трьох ключових опор конституційного розвитку в національному і глобальному масштабі [175, с. 9-12]. На думку цього дослідника, глобальний конституціоналізм, що ще формується, вже справляє вплив на

конституції національних держав, ставлячи під питання їхній статус носіїв вищого суверенітету і безумовність легальності їхніх правових систем. Глобальний конституціоналізм впливає на національне конституційне самовизначення в частині *ідеї самоврядування, форм демократичної участі* (виділив авт.), розподілу владних компетенцій і демократичного представництва. Правові стандарти, закріплені в міжнародних договорах, і «рекомендаційне право» (soft law) («м'яке право». – авт.) також можуть відігравати роль опори, за допомогою якої виникаючі обмежувачі застосування влади проникають на рівень національного конституціоналізму як універсальний критерій конституційного порядку. Отже, міжнародні правові стандарти виступають не тільки провісником наступного більш розвиненого міжнародного правопорядку, а й могутнім засобом трансформації національного правопорядку та укріплення національного конституціоналізму.

По-шосте, якщо враховувати процес зростання ролі міжнародних правових стандартів, що як відмічалось раніше, базуються насамперед на правах людини, то такі стандарти є могутнім проявом неоконституціоналізму – нового доктринального підходу до розуміння національного та глобального конституціоналізму, що заснований на гуманітарних телеологічних домінантах та пріоритетах. На думку вчених-теоретиків і апологетів неоконституціоналізму (Рональд Дворкін, Роберт Алексі, Карло Ніно, Луїджі Ферражолі, Норберто Боббіо, Б. ди Соуза Сантуш та ін. представників Генуезької та латиноамериканської шкіл права [49, с. 84-85], утвердження прав людини в правових системах різних країн після Другої світової війни настільки глибоко торкнулося права у всіх його аспектах, що викликало необхідність його нового розуміння, створення нового тлумачення його онтологічного, феноменологічного та епістемологічного виміру (іншими словами, його форми, ідентифікації, застосування і пізнання). Оскільки твердження і захист фундаментальних прав людини стали головними завданнями права, що визначають розвиток національного законодавства і міжнародного права, конституціоналізм стає основним принципом сучасного права в цілому. Більш того, юридичне визнання

основних прав людини на національному та міжнародному рівні, разом з інститутами процедур і механізмів їх правової реалізації і надання судового захисту, поклато початок радикального перегляду ролі і завдань права в цілому і конституційного права, зокрема. Тому неоконституціоналізм докорінно переглядає статус і значення конституції в суспільстві і державі. Вважається, що з виключно політичного програмного документа конституція стає фундаментальним структурним правовим документом правопорядку (що аж ніяк не виключає його програмний характер). На основі конституції відбувається конституціоналізація права, а процес перетворення законодавства, як вважає один з дослідників неоконституціоналізму Рікардо Гуастіні, «зводиться до того, що в результаті законодавство повністю просочується конституційними нормами» [36, с. 59-63]. Отже, віддзеркалюючи нагальні права людини та закріплюючи і легалізуючи їх на міжнародному рівні, а потім «проникаючи» в національний конституціоналізм у вигляді міжнародно-правових зобов'язань держав-підписантів міжнародних договорів, – міжнародні правові стандарти фактично «запускають» процес конституціоналізації права, стимулюючи та вдосконалюючи його.

По-сьоме, міжнародні правові стандарти є нормами міжнародного права та мають договірну природу. Визначаючи правову природу міжнародних правових стандартів, М. О. Баймуратов зазначає, що це норми міжнародного права (тобто у гносеологічному розумінні вони сформульовані у вигляді міжнародно-правових зобов'язань. – Авт.), які містяться в міжнародних договорах (у структурному вигляді таке розміщення здійснюється за рахунок групування норм міжнародного права у відповідні статті, підрозділи, розділи міжнародно-правових угод. – Авт.), що розробляються державами в рамках міжнародних міжурядових організацій (ММУО) (такі організації є органами міжнародної спільноти держав, що організують, здійснюють та курирують відповідні напрямки міжнародного співробітництва. – Авт.). На процеси розроблення таких норм впливають глобальні тенденції інтернаціоналізації міжнародного життя (як вже зазначалось напряду впливають тенденції правової глобалізації. – Авт.). Вони опосередковано

впливають на внутрішньодержавні й міждержавні відносини (тобто скеровані на побудову єдиного правового простору, причому як універсального /глобального/, так й міждержавного та внутрішньодержавного – Авт.), в результаті чого суб'єкти міжнародного права розробляють стандартизовані правила поведінки (за рахунок використання методів і форм правової конвергенції. – Авт.) і визнають їх юридично обов'язковими [25, с. 13-14] (за рахунок визнання обов'язкової сили дії та виконання норм міжнародних договорів. – Авт.).

По-восьме, з позицій політичної ідеології міжнародні правові стандарти в сфері МСВ є проявом та формалізацією ідеології комунітаризму, як змістовно нового підходу до розуміння формування і існування людської спільноти в рамках територіальної громади, однак вже в умовах глобалізації. Дійсно, пошуки нового типу соціально-політичного устрою суспільства, здатного задовольнити потреби особистості в самоідентичності і нейтралізувати наслідки дезінтеграційних процесів, призвели до розуміння того, що такі пошуки нових шляхів альтернативної взаємодії між демократичними інститутами, активно розвиваються в умовах інформаційної революції, і соціальними акторами сучасного суспільства, до яких належать територіальні громади [106, с. 268]. Тому в процесі свого розвитку ідеологія комунітаризму представила наступні теоретичні постулати: а) відхід від ідеології лібералізму, яка ратувала за індивідуалізм шляхом відродження моральних цінностей, таких як сім'я, дружба, співробітництво в співтоваристві, що дозволить зміцнити і відновити традиційні основи суспільного устрою; б) увібравши в себе ідеї, розроблені в рамках інших ідеологій, комунітарії використовують ідею консерватизму про органічне співтовариство, в якому суспільне благополуччя забезпечується за рахунок благополуччя його «частин» – індивідів – так, у теорії лібералізму вони запозичили ідею про часткове визначення ідентичності «Я» стосовно співтовариства; а від марксизму успадкували ідею рівноправності всередині спільноти, як трудового, так і творчого. Отже, на слушну думку В. П. Червоного, комунітарна ідеологія є якимось субстратом ідей класичних політичних теорій, на основі яких розробляються нові форми існування індивідів

у соціумі. Розглядаючи ідеологію громадянського суспільства і вплив на неї комунітарної теорії, він зазначає, що даний взаємний вплив здатен надати сучасному соціуму найбільш адекватну форму спільного гуртожитку особистості і державної влади, з урахуванням прагнення першої до громадянського самовизначення, що сприятиме становленню зрілого і гуманістичного суспільства. Він стверджує, що в історії людства теорія громадянського суспільства зазнала сильну еволюцію: від стадії, в якій воно мислилося як все, що вільно від ієрархічності принципів держави, як сфера реалізації автономії індивіда, вільного від політичних, загальних зобов'язань, до стадії, що розвилася в ХХ столітті, для якої характерно знеособлена, бюрократизована держава, що орієнтує суспільство переважно на економічні пріоритети [158].

Звідси, можна стверджувати, що міжнародні стандарти МСВ виконують скоріше роль технологічного регулятора, який не стільки спрощує, скільки оптимізує та вдосконалює вимоги до функціонування інституту локальної демократії в нових умовах глобального управління, особливо в контексті вдосконалення її економічних характеристик і параметрів.

По-девяте, міжнародні правові стандарти є могутнім стимулом нарощення людського вимірювання глобалізації, в тому числі й глобалізації правової. Згідно доктринальних підходів Е. М. Вольфсон, людина в муніципальному управлінні виступає в трьох ролях: як мета, об'єкт і джерело влади-суб'єкт управління. У зв'язку з цим використовуються профільні терміни «людський потенціал» (іноді говорять «людський капітал») і «людський ресурс». Людський потенціал – це сукупність фізичних, духовних, культурних та інших якостей людини і населення в цілому. Розвиток людського потенціалу, збільшення людського капіталу як раз і означає підвищення якості життя, яке є метою муніципальної діяльності. Своєю чергою, людський ресурс – це сукупність властивостей людей, необхідних для відтворення життя на території муніципального утворення (тобто власне територіальної громади та території на якій воно існує і функціонує. – Авт.) і забезпечення самоврядування населення, тобто, для реалізації ролі людини як суб'єкта управління [54].

Інакше кажучи, людський потенціал – це те, що ми вкладаємо в людину, а людський ресурс – це те, що ми можемо отримати від неї. Отже, поняття людського потенціалу і людського ресурсу є тісно взаємопов'язаними. Розвиваючи і нарощуючи людський потенціал, вкладаючи кошти та інші ресурси в зміцнення фізичного здоров'я, освіти, культурний розвиток населення, соціальну підтримку окремих категорій громадян, ми одночасно нарощуємо і людський ресурс територіальної (місцевої) громади. У той же час збільшення людського потенціалу не означає автоматичного та пропорційного збільшення людського ресурсу, оскільки для цього потрібно ще готовність і бажання людини брати участь у вирішенні питань місцевого життя. Тому завдання перетворення людського потенціалу в ресурс муніципального управління є одним із найскладніших завдань ОМСВ [54].

Звідси, міжнародні правові стандарти МСВ в архітектонічному контексті, як міжнародні норми, сформульовано та побудовано таким чином, що вони виступають у вигляді стратегічних завдань-умов, вирішення яких сприяє розвитку та вдосконаленню самоврядних структур, в тому числі територіальної громади та ОМСВ, на території конкретної національної держави в умовах глобалізації. Саме за рахунок та за допомогою міжнародних угод профільного характеру, в яких закріплені норми міжнародного права щодо організації правового простору самоврядної діяльності, й відбувається вирішення складних завдань перетворення людського потенціалу в ресурс муніципального управління. Цьому сприяє роль і значення договірних норм міжнародного права не тільки в стимулюванні міжнародного міждержавного співробітництва, а й в закріпленні системи міжнародно-правових зобов'язань держав, що ведуть до їх відтворення в національному законодавстві держав-підписантів за допомогою національного механізму імплементації – тобто введення норм міжнародного права в національну систему законодавства – в нову якість і сутність – згідно з положеннями ч. 1 ст. 9 Конституції України, вони:

- а) отримують статус норм національного законодавства;
- б) підлягають застосуванню та реалізації в режимі використання

національних норм, що суттєво полегшує їх «переробку» в процесі правозастосування національними суб'єктами права;

в) міжнародно-правові зобов'язання, якими вони були в міжнародному договорі трансформуються в компетенційні повноваження відповідних органів держави;

г) разом з тим, в рамках міжнародного права – права міжнародних договорів – за державами-підписантами та ММУО залишається право конвенційного контролю за їх виконанням як міжнародно-правовими зобов'язання конкретної держави-підписанта – з використанням всього переліку міжнародних засобів здійснення такого індивідуального або колективного контролю.

По-десяте, в контексті історичної ретроспективи міжнародні правові стандарти МСВ були розроблені в рамках Ради Європи (далі – РЄ) – однієї з впливовіших та великих міжнародних міжурядових регіональних організацій континенту, яка здійснює систематичне та різнопланове міжнародне гуманітарне співробітництво, членами якої на сьогодні є 47 держав, в яких мешкають більш ніж 800 млн людей [138].

Згідно зі ст. 1 Статуту РЄ, що був прийнятий 5 травня 1949 р., метою Ради Європи є: а) досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу; б) ця мета досягається за допомогою органів Ради шляхом розгляду питань, що становлять спільний інтерес, *шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, юридичній та адміністративній галузях, а також в галузі захисту та подальшого здійснення прав і основних свобод людини* (виокремлено нами. – Авт.) [145]. Саме в таких міжнародних міждержавних угодах й містяться міжнародні правові стандарти.

Основним правовим актом, що регулює проблемні питання інституціоналізації та функціонування інституту МСВ в державах-членах РЄ та закріплює їх на міжнародному рівні, є Європейська хартія місцевого самоврядування[72]. Цей документ називають найважливішим джерелом

муніципального права не тільки держав-членів РЄ, але й всіх країн Європи, «квінтесенцією» загальноєвропейських принципів МСВ. Європейська Хартія місцевого самоврядування була розроблена і прийнята Радою Європи з ініціативи Постійної конференції місцевих і регіональних органів влади в Європі 15 жовтня 1985 року.

Україна ратифікувала не тільки Європейську Хартію місцевого самоврядування 15 липня 1997 р. [132, ст. 249], але й Додатковий протокол до Хартії про право участі у справах органу місцевого самоврядування, вчинений 16 листопада 2009 р. у м. Утрехті, 2 вересня 2014 р. [131, ст. 2033]. Це означає, що ці міжнародно-правові акти увійшли до національного законодавства як чинні закони, що мають силу ординарних законодавчих актів.

В Преамбулі Європейської Хартії закріплюється, що держави-члени Ради Європи, які підписали цю Хартію, враховують, що ОМСВ є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму, а право громадян на участь в управлінні державними справами є одним з демократичних принципів, які поділяються всіма державами-членами Ради Європи; переконані в тому, що це право найбільш безпосередньо може здійснюватися саме на місцевому рівні, що існування ОМСВ, наділених реальними функціями, може забезпечити ефективне і близьке до громадянина управління; усвідомлюють, що охорона і посилення МСВ в різних країнах Європи є важливим внеском у розбудову Європи на принципах демократії і децентралізації влади та стверджують, що з цього випливає необхідність існування ОМСВ, які мають створені на демократичній основі директивні органи і широку автономію щодо своїх функцій, шляхи і засоби здійснення цих функцій, а також ресурси, необхідні для їхнього виконання [72].

Далі в Європейській Хартії місцевого самоврядування міститься низка основоположних принципів, що мають силу конституюючих положень, які скеровані на легалізацію та втілення структурної, компетенційної, кадрової, організаційної, фінансової, ресурсної побудови системи локальної демократії європейського зразку.

Разом з тим, слід відмітити, що тлумачення таких принципів МСВ в різних

державо-членах РЄ є різним, в залежності від офіційного перекладу тексту Хартії. На цей факт слушно звертає увагу вітчизняний дослідник В. А. Панасюк – він відмічає, що різний підхід до тлумачення положень Хартії торкається насамперед основоположних термінів та терміносистем, таких як «місцеве самоврядування», «місцева влада», «територіальна громада» тощо [123, с. 220-225].

Причому, він наголошує, що на проблему некоректного перекладу звертають увагу автори колективної монографії «Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні» [2] (далі – Колективна монографія). На існування проблеми різночитання тексту Хартії звертається увага і в експертному висновку щодо відповідності національного законодавства України положенням Європейської хартії місцевого самоврядування [69] (далі – Експертний висновок). Даний Експертний висновок був розроблений експертами Програми РЄ «Посилення місцевої демократії та підтримка реформ місцевого самоврядування в Україні», є першим документом, підготовленим з метою здійснення системного огляду українського законодавства на предмет відповідності положенням Європейської хартії місцевого самоврядування. Про наявність проблеми різночитання тексту Хартії (щодо різних термінів і понять) зауважували у своїх працях і Н. В. Камінська [81], В. В. Маклаков [96, с. 111-124] та ін.

Вважаємо, що на це є об'єктивні причини, що пояснюються саме феноменологією глобального конституціоналізму – бо проводити уніфікацію норм національних законодавств, що торкаються найважливіших питань державного життя, в умовах великої кількості національних моделей того ж МСВ, через розробку в рамках міжнародного нормопроекування та нормотворчості норм міжнародного права, є справою досить складною та потенційно конфліктогенною. Тому міжнародна спільнота в особі відповідних органів міжнародних організацій або міжнародних конференцій, де розробляються багатосторонні міжнародні договори, завжди обирає т. зв. «середній шлях», надаючи можливість національним державам в процесі перекладу відповідних

договірних текстів робити термінологічні тлумачення.

На думку С. А. Панасюка, лише всебічний та самостійний переклад і аналіз текстів Хартії українською, англійською та французькою мовами, з аналізом вже існуючих наукових праць з даної проблематики, дасть можливість сформулювати нові погляди на проблему та на шляхи її вирішення. На жаль, у сучасній науковій літературі, на думку цього автора, є з цим слід погодитись, проблема некоректності (неточності) перекладу тексту Хартії не отримала належної оцінки у працях науковців, які зазначають про наявність різночитання тексту Хартії, не поглиблюючись у суть та витoki проблеми [123, с. 222].

Виходячи з проблематики нашого дослідження, ми будемо аналізувати офіційний текст Хартії, що зроблений в Україні, та зазначати при необхідності випадки невірної тлумачення, виходячи з її основного офіційного тексту на англійській або французькій мовах.

Так, у перекладі на українську мову в офіційному тексті Хартії (ст. 3) МСВ розуміється як право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення. Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Це положення жодним чином не заважає використанню зборів громадян, референдумів чи будь-якої іншої форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом.

Для позначення ОМСВ в англійському тексті Хартії використовується термін «local authorities». Виходячи з того, що даний термін є базовим, опорним – адже від якості його перекладу, з'ясування розуміння його змісту, залежить розуміння управлінської парадигми всього тексту Хартії та принципів, що в ній закладені авторами, слід звернути увагу на наявність його диверсифікованого тлумачення.

Якщо дослівно перекладати з англійської мови термін «local authorities», то він перекладається, як: local – місцеві (локальні), а authorities – влади (влади).

Такої точки зору дотримуються і автори навчального посібника «Принципи європейської хартії місцевого самоврядування» [128, с. 41]: «Місцеве самоврядування означає право і спроможність місцевих властей, в межах закону, здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою державних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення».

Такий переклад терміну «local authorities» підтримують і автори Експертного висновку: «Англійське «local authorities» перекладено як «органи місцевого самоврядування». Водночас в ужитку є інший переклад цього виразу – «місцеві влади» (він подається таким чином, наприклад, Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи. – Авт.).

Проте, в той же час, якщо перекладати з французької мови (текст якої, згідно ч. 3 ст. 18 Хартії, має таку ж силу, як і англійська версія), то термін «collectivité's locales» перекладається: collectivité's – спільноти (общини, громади, колективи), а locales – місцеві (локальні). Тобто, тут справа не тільки і не стільки у різночитанні щодо первинного суб'єкту МСВ, але, насамперед, в визначенні самої правової природи локальної демократії та в засобах і методах, за допомогою яких вона буде здійснюватись в конкретній державі – від імені держави, від імені територіальної громади, або самою територіальною громадою за допомогою органів, що були нею сформовані для здійснення такої телеологічної домінанти – локального управління.

Щодо перекладу із французької мови зазначається і, у вже згаданому, Експертному висновку: «Місцеве самоврядування у французькій версії Хартії звучить як «autonomie locale» у той час, коли французьке законодавство тлумачить цей термін як еквівалент терміну «libre administration des collectivité's locales» (укр.: самоуправління (самоврядування) місцевих громад), який сьогодні широко використовується Конституційною радою Франції. Також у французькому законодавстві відсутні складнощі із тлумаченням терміну «territorial community» (укр.: територіальна громада), у Хартії французькою мовою тут використовується термін «collectivité's locale» (укр.: місцеві органи влади) для визначення суб'єкта місцевого самоврядування».

Про доречність перекладу та розуміння в контексті Хартії перекладу терміну «collectivit's locales» (відповідно і «local authorities»), саме як «місцеві співтовариства», зазначає у своїй праці М. О. Краснов [86, с. 7]: «Статья 3 Хартии гласит: «Под местным самоуправлением понимается право и действительная способность *местных сообществ* (виокр. нами. – Авт.) контролировать и управлять в рамках закона под свою ответственность и на благо населения значительной частью общественных дел».

Про таке бачення перекладу терміну «local authorities» М. О. Красновим зазначається і у згаданій Колективній монографії [2, с. 720]: «Так, М. О. Краснов, виходячи з того, що у відповідному визначенні Європейська Хартія оперує терміном «місцеве співтовариство», пише: «Дійсно, мало де, можна зустріти поки справжнє самоврядування. Та й оцінка такої «дійсності» ще не може бути зроблена. Проте, демократичне законодавство оперує саме терміном «місцеве співтовариство». Таким шляхом суспільство через державу резервує собі вибрану лінію розвитку. Не знаючи ще, у чому конкретно може виразитися реальне самоврядування людей у територіальному розрізі, суспільство вже сьогодні закладає таке юридичне розуміння, яке б не сковувало ініціативу людей, робило б саме їх, а не владні структури, що мають навіть на місцевому рівні фактично державну природу, головним компонентом місцевого самоврядування».

Автори цієї ж Колективної монографії посилаються на ще одного російського вченого, що вважає за доцільне використовувати термін «місцеві співтовариства»: «Досить значний інтерес викликає точка зору О. О. Замотаєва, який, проаналізувавши тексти Європейської Хартії англійською і французькою мовами і їхні російські переклади, дійшов висновку, що з урахуванням неоднозначності англомовних і франкомовних термінів визначення місцевого самоврядування, що дане в Хартії, варто перекладати в такий спосіб: «Під місцевим самоврядуванням розуміється право й реальна здатність місцевих співтовариств регламентувати значну частину справ громадянського суспільства й управляти нею, діючи в рамках закону під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення»[2, с. 719].

Також, в цій же Колективній монографії надається висновок з приводу різного перекладу тексту Хартії російських вчених Ю. Дмитрієва та О. Тарасова, які в своїй праці роблять висновки, що: «Звідси з неминучістю слідує висновок про те, що розходження в перекладі окремих термінів, даних у визначенні місцевого самоврядування Європейською Хартією, не можна розцінювати як незначні різночитання, оскільки на основі тих або інших варіантів перекладу складаються й неоднакові концептуальні установки в розумінні й організації муніципальної влади» [2, с. 720].

Нагадаємо, що в офіційному перекладі тексту Хартії в Україні під терміном «local authorities» розуміється «органи місцевого самоврядування». Отже, існує щонайменше три варіанти перекладу терміну «local authorities»: місцеві власті (місцева влада), територіальна громада та органи місцевого самоврядування.

Звідси проблемними з позицій визначення суб'єкта їх виконання виступають й наступні положення, що зафіксовані в Хартії:

- МСВ є право та обов'язок місцевих органів влади регулювати та вести громадські справи під особисту відповідальність і в інтересах населення (ч. 1 ст. 3 Хартії) (акцентуація на ОМСВ);

- це право має здійснюватися окремими особами та представницькими органами, яких вільно обирають і періодично переобирають шляхом рівноправних загальних виборів, а їх головних виконавців слід обирати таким же чином, або призначати за участю обраних органів (ч. 2 ст. 3 Хартії) (також акцентуація на ОМСВ, але констатація факту, що суб'єктом конституювання ОМСВ виступає саме територіальна громада. – Авт.);

- громадські справи мають вирішуватися такими основними підрозділами місцевої влади, які є найближчими до громадян, а також її територіальними ланками – середнього або регіонального рівня, відповідно до чинного у кожній країні порядку (ч. 3 ст. 4 Хартії) (акцентуація на управлінський потенціал і діяльність ОМСВ. – Авт.);

- місцеві органи влади повинні мати право діяти за власною ініціативою в окремо обумовлених межах і не торкатись повноважень, що вилучені з

компетенції місцевих органів самоврядування (ч. 2 ст. 4 Хартії) (акцентування на принцип самостійності ОМСВ в межах їх власних повноважень. – Авт.).

Виходячи з позицій глобального конституціоналізму, наявність такого широкого тлумачення правового статусу суб'єктів та органів МСВ, причому з застосуванням механізмів прямої, представницької та партисипаторної демократії, не є чим-то виключним – саме за допомогою такої «широкої» регламентації й регулювання, фактично застосовуються методи і форми правової конвергенції.

Наступним принципом, що закріплюється в ч. 1 ст. 4 Хартії, є принцип, згідно якого головні повноваження і функції ОМСВ визначаються конституцією або законом. Однак це положення не перешкоджає наділенню ОМСВ повноваженнями і функціями для спеціальних цілей відповідно до закону. Вважаємо, що саме тут досить зримо проявляється феноменологія глобального конституціоналізму – в тексті міжнародного договору міститься положення, що, по-перше, не тільки прямо відсилає інститут МСВ до легалізації в національній конституції, а й, по-друге, встановлює, що МСВ та його інституційна структура і змістовність є об'єктом конституційно-правової регламентації та регулювання; і, по-третє, його компетенційне «наповнення», супроводження та забезпечення здійснюється законодавством держави в широкому його розумінні. Тобто, фактично, ми стикаємось з регламентацією суто внутрішнього питання функціонування держави, що здійснюється за рахунок використання норм міжнародного права та й ще у вигляді міжнародно-правового зобов'язання держави, за виконанням якого існує міжнародно-правовий контроль. Таке тісне «переплетіння» компетенцій їх взаємодія є свідомо дії складної та багатогранної тенденції – конституціоналізації міжнародного права і інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав. Саме вона лежить в основі правової глобалізації та стимулює прояви, формування і вдосконалення глобального конституціоналізму.

Питання формування повноважень МСВ та органів МСВ є вельми складним й в процесі переводу. Так, в Експертному висновку, що нами вже згадувався,

ззначається про некоректність перекладу ще низки термінів: «У випадку використання в англійській мові термінів «powers and responsibilities»(укр.: влада та повноваження) у французькому тексті Хартії звучить як «competence» (укр.: компетенція). По відношенню до діяльності органів місцевого самоврядування в англійській мові зазвичай використовуються терміни «function», «powers» та «duties», (укр.: функції, повноваження та обов'язки) (див. звіт Ж. Марку «Компетенція органів місцевого самоврядування. Сфера та характер компетенції органів місцевого самоврядування в державах-членах Ради Європи», підготовленого для Європейського Комітету з питань місцевої і регіональної демократії Ради Європи (CDLR), Страсбург, 2008 р.)» [82].

Як ми бачимо, аналіз перекладу лише декількох термінів, що використовуються у Хартії, дає можливість зрозуміти не тільки всю нагальність та важливість подальшого розвитку наукових пошуків та аналізу оригінальних текстів Хартії, а й є свідомим виявленням, визначення та формування уніфікованих підходів до міжнародно-правового розуміння основоположних термінів МСВ, що сприяють процесам правової конвергенції. Необхідно наголосити на тому, що наведені різночитання в текстах міжнародних договорів, що виявляються під час їх буквального та системного тлумачення, з метою їх якісного тлумачення, і які детерміновані особливостями моделей локальної демократії, що застосовуються в державах-членах РЄ, є не поодинокі.

Наочним прикладом важливості якісного перекладу можна привести офіційний переклад Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що був затверджений Міністерством закордонних справ України 27 січня 2006 р. Нагадаємо, що до 2006 р. існував інший офіційний переклад, що звужував коло суб'єктів на звернення до Європейського суду з прав людини.

Разом з тим, проблема нечіткого перекладу на українську мову тексту Хартії, на нашу думку, полягає, по-перше, не тільки в нерозумінні суті, що закладалась в її зміст; по-друге, в нерозумінні європейського бачення структури та природи місцевого самоврядування; по-третє, в боязні фахівців – перекладачів, відійти від радянських стереотипів нормопроекування та парадигми управління.

Наведені висновки мають під собою серйозне підґрунтя, бо фактично володіють прогностичними характеристиками, що безпосередньо впливають на пошук та вибір національної моделі МСВ. Тому, вважаємо, що проблема якості перекладу тексту Хартії може бути вирішена шляхом створення спеціальних комісій та робочих груп щодо коректності перекладу та розуміння тексту Хартії. Причому, створення, фінансування та нормативне закріплення діяльності таких органів є запорукою не тільки якісної імплементації та реалізації імplementованих положень Хартії, а й свідомим посилення тенденцій глобального конституціоналізму.

В досліджуваному міжнародно-правовому документі договірному характеру міститься ще низка принципів, що мають прямий вихід на глобальний конституціоналізм, але в процесі перекладу були невірно інтерпретованими. Так, наприклад, п. 8 ст. 9 Хартії, що передбачає питання регламентації Фінансових ресурсів органів МСВ, в українському перекладі звучить так – «Для цілей здійснення позик інвестиційного капіталу органи місцевого самоврядування мають доступ до національного ринку капіталу в межах закону». В англійському тексті Хартії закріплюється право органів МСВ на доступ до міжнародного ринку капіталу в межах закону. І це, вважаємо, є особливо важливим в умовах муніципальної реформи, тим більше, що доступ органів МСВ до національного ринку капіталу для них є автоматично забезпеченим, бо вони є ординарними суб'єктами банківської діяльності, що діють в якості юридичної особи та володіють її всіма ознаками.

Такими ж недоліками в контексті невдалого або скоріше неякісного перекладу характеризується ст. 10 Хартії «Право органів місцевого самоврядування на свободу асоціації», що фактично повинна носити революційний характер, бо виходячи з англійського тексту Хартії, вона присвячена формуванню у органів МСВ міжнародної правосуб'єктності. В українському перекладі вона характеризується відсутністю повноти, алогічністю та внутрішньою суперечливістю. Так, її ч. 1 закріплює, що «Органи місцевого самоврядування мають право, здійснюючи свої повноваження, співробітничати та в межах закону

створювати консорціуми з іншими органами місцевого самоврядування для виконання завдань, що становлять спільний інтерес». Системний аналіз цього положення свідчить, що таке право органи МСВ можуть реалізувати тільки усередині держави, хоча на практиці вже понад 60 років вони в явочному порядку приймають участь в діяльності міжнародних неурядових організацій місцевих влад [11].

Разом з тим, ч. 2 ст. 9 в перекладі на українську мову дозволяє реалізуватися міжнародній правосуб'єктності органів МСВ, бо передбачає, що «Право органів місцевого самоврядування бути членом асоціації з метою захисту і заохочення їхніх спільних інтересів, а також бути членом міжнародної асоціації органів місцевого самоврядування визнається кожною державою». Тобто, саме це положення запускає механізм визнання державою міжнародної правосуб'єктності МСВ та його органів, в контексті колективного захисту і заохочення спільних інтересів – держава:

- а) бере зобов'язання щодо допуску виходу органів МСВ на міжнародну арену як суб'єкта міжнародних відносин;
- б) визнає наявність у таких органів спільних інтересів;
- в) визнає право таких органів на захист та заохочення таких спільних інтересів;
- г) визнає право таких органів на членство в міжнародних асоціаціях органів МСВ.

В ч. 3 ст. 10 Хартії фактично закріплюється право органів МСВ на системне багаторівневе, поліоб'єктне і полісуб'єктне співробітництво з аналогічними органами інших держав. В цій частині статті 10 закріплюється, що «Органи місцевого самоврядування мають право на умовах, які можуть бути передбачені законом, співробітничати з органами місцевого самоврядування інших держав».

Хартія містить низку принципів, що мають суто управлінський потенціал, але його міжнародно-правова фіксація, надає цим принципам характер управлінської парадигми та узгодженого алгоритму локального управління. Так, в окремих статтях Хартії закріплюється, що надана органам МСВ влада, як правило, має

бути повною та виключною. І навіть тоді, коли центральним або регіональним органам державної влади надано конституцією або статутом право втручатися у справи, відповідальність за які вони поділяють з органами МСВ, останні мають залишати за собою право на вияв ініціативи та прийняття рішень. У тих випадках, коли центральні або регіональні державні структури делегують певні повноваження органам МСВ, вони мають на власний розсуд пристосовувати виконання законів до місцевих умов. Місцеві органи влади мають розумно та ефективно поділяти право на прийняття рішень із іншими рівнями управління, що діють на місцях. Зміни меж повноважень місцевих органів влади мають відбуватися у відповідності із законом і після консультацій з зацікавленою місцевою громадою або кількома громадами, а за необхідності – за допомогою референдуму, якщо таке передбачено статутом. Місцеві органи влади повинні мати право на відповідні фінансові ресурси, відокремлені від коштів інших рівнів управління, та вільно розпоряджатися грошовими надходженнями в межах своїх повноважень. Розподіл коштів між місцевими органами влади має в розумних пропорціях узгоджуватися з тими завданнями, що виконуються ними. Ці кошти мають надходити регулярно та періодично, з тим, щоб вони забезпечували безперервну роботу служб та відповідне фінансове планування. У разі делегування будь-яких нових повноважень здійснюється перерозподіл фінансових коштів, необхідних для виконання цих повноважень. Певна частина фінансових ресурсів місцевих органів влади повинна формуватися за рахунок місцевих податків, платежів і внесків, розміри яких встановлюють ці органи. Податки, які місцеві органи влади повинні мати право збільшувати або від яких вони отримують гарантовану частку, мають носити достатньо загальний та гнучкий характер, щоб забезпечувати для місцевої влади змогу йти врівень із її зобов'язаннями. Автономія слабкіших у фінансовому відношенні місцевих органів управління потребує заходів фінансового вирівнювання. Право місцевих органів влади брати належним чином участь у розробці правил, що регулюватимуть загальний пропорційний розподіл перерозподілених коштів, має бути чітко визначене. Надання одноразових субсидій, що призначені для

фінансування спеціальних проектів або служб, має також бути визначене. Надання субсидій не може спричиняти невинуватене втручання в політику, що здійснюється місцевими органами самоврядування в межах їх компетенції.

Слід зазначити, що досить широке поняття місцевого самоврядування, що подається у Хартії, у свою чергу, не є остаточним – воно й до сьогодні залишається недостатньо інформативним та деталізованим, таким, що надає лише узагальнюючі поняття, закріплює основи. Разом з тим, ефективне використання положень Хартії є можливим лише за співіснування трьох факторів:

- 1) необхідного теоретико-правового забезпечення та його розвитку;
- 2) постійного втілення теоретичних здобутків на практиці;
- 3) взаємодії перших двох факторів за рахунок здійснення ефективного правового регулювання [125, с. 86].

Крім того, принципи, що закріплені в Хартії, мають в перспективі стати фундаментом для побудови унікальної національної системи ефективного та спроможного місцевого самоврядування, оскільки саме на їх основі функціонують найбільш розвинуті системи місцевого самоврядування у світі. А це, своєю чергою, впроваджує засади глобального конституціоналізму на національний рівень, особливо в контексті взаємодії та синергізації міжнародного права з національним конституційним правом. Отже, Хартію слід розуміти не як документ, що має за мету скерувати якісь обмеження чи коригування курсу розвитку МСВ будь-якої держави, а як розроблену та продуману на міжнародному рівні в рамках міжнародного нормопроекування і договірної нормотворчості систему принципів, концептів, засад та рекомендацій, що складають відповідний кадастр локальної демократії у її міжнародно-правовому розумінні, сприятимуть реалізації планів держави щодо побудови свого власного, ефективного, сучасного та такого, що відповідає національним традиціям, МСВ, що здійснюється за допомогою міжнародних договірних норм.

Резюмуючи, слід ще раз зазначити, що наведені положення статей Хартії мають силу принципів, що закріплені в міжнародному договорі у вигляді міжнародно-правових зобов'язань держав-підписантів – результатом чого є: а)

взаємний вплив міжнародного права на національне конституційне право як основоположну та профільну галузь національного права, а через нього на всю правову систему держави; б) сприйняття національним конституційним правом міжнародних договірних норм та введення їх в національне законодавство через застосування національного механізму імплементації; в) створення єдиного європейського правового простору; г) прояв і посилення тенденцій глобального конституціоналізму, а через нього й правової глобалізації [1, с. 211-225].

Необхідно наголосити, що в рамках РЄ розроблено та прийнято велику кількість міжнародних регіональних конвенцій та інших угод, що торкаються становлення та розвитку системи МСВ в різних сферах – отже, можна стверджувати, що в результаті цього: а) само МСВ стає вже ординарним об'єктом міжнародно-правового регулювання, нарівні з загальними і спеціальними правами людини; б) міжнародна регламентація різних сторін діяльності цього інституту свідчить про його особливу важливість для функціонування демократичної правової державності саме в умовах глобального конституціоналізму; в) глобальний конституціоналізм укріплюється як концептуально, так й методологічно, органічно та інтенсивно розвиваючись в умовах міжнародної міждержавної інтеграції, посилюючи і стимулюючи процеси правової глобалізації.

До числа таких міжнародних угод відносяться:

- Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 р. [71]. Конвенція заохочує і сприяє укладанню угод про транскордонне співробітництво між місцевими та регіональними органами влади в рамках їх юрисдикції. Такі угоди можуть стосуватися регіонального розвитку, захисту навколишнього середовища, поліпшення громадських служб тощо, і можуть передбачати створення асоціацій транскордонного співробітництва або об'єднань місцевої влади.

З тим щоб врахувати відмінності у правовій і конституційних системах держав-членів Ради Європи, Конвенція, з метою уніфікації для її реалізації, передбачає низку типових угод, що дозволяють як місцевим, так і

регіональним владам, а також державам скерувати транскордонне співробітництво в такі рамки і застосовувати такі його форми, які є найбільш оптимальними та застосованими для них. Крім того, відповідно до Конвенції, Договірні Сторони зобов'язуються усувати перешкоди для транскордонного співробітництва та надавати належним суб'єктам, що беруть участь в такому міжнародному співробітництві, такі ж можливості, які передбачені на національному рівні;

- Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р. [83]. Метою цієї Конвенції є сприяння інтеграції іноземців в життя локального суспільства. Вона відноситься та фактично створює, регламентує та регулює правовий стан всіх фізичних осіб, які не є громадянами Договірної Сторони, але постійно проживають на її території на законних підставах.

Відповідно до Конвенції, Договірні Сторони зобов'язуються гарантувати фізичним особам з іншим правовим станом (іноземцям), що проживають на їхній території «класичні права» свободи слова, об'єднання і асоціації, включаючи право на створення професійних спілок, на тих же умовах, що і власним громадянам. Крім того, Договірні Сторони повинні вживати зусилля для залучення іноземців в процес консультацій щодо місцевих справ.

Найважливішим правом, що передбачає ця Конвенція є можливість надання іноземцям, в залежності від строку проживання (не менше п'яти років), активного і пасивного виборчого права на місцевих виборах, що може фактично змінити всю національну концепцію як самих виборів, так й впливати на систему конституційних політичних прав громадян у бік її модернізації. При деяких передбачених законом умовах право іноземців на свободу слова і об'єднань може бути обмежено.

Конвенція відкриває можливість створення на місцевому рівні консультативних органів, що обираються іноземцями на території місцевого органу влади (органу МСВ) або призначаються окремими асоціаціями іноземців. Договірна Сторона повинна інформувати іноземців про їхні права та обов'язки стосовно життя суспільства на локальному рівні. Вони повинні також

інформувати Генерального Секретаря Ради Європи про розвиток процесу участі іноземців в житті суспільства на локальному рівні;

- Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті 2003 р. [124], що не має статусу міжнародної конвенції, але яка ухвалена Конгресом місцевих і регіональних органів влади Європи – одним з двох основних органів РЄ.

Дана Хартія скерована на стимулювання активної участі молодих людей в ухваленні рішень і діяльності на місцевому і регіональному рівнях, що має важливе значення для побудови більш демократичного, солідарного і процвітаючого суспільства.

Для цього Хартія передбачає участь молоді та формування у неї активної громадянської позиції за рахунок надання прав, засобів, простору і можливостей, а де необхідно – підтримки, щоб молоді люди приймали участь у соціальних процесах і впливали на прийняття рішень, а також брали участь в акціях і заходах з тим, щоб сприяти побудові кращого суспільства.

З цією метою встановлюються 14 основних напрямків молодіжної політики, що повинна здійснювати як держава, так й місцеві та регіональні влади, а саме: політика з питань спорту, відпочинку та асоціативного життя; щодо сприяння зайнятості молоді та боротьби з безробіттям; в сфері міського середовища і житлових умов, житлова політика і транспорт; освіти та навчання, яка заохочує участь молоді; мобільності та обмінів; в галузі охорони здоров'я; гендерної рівності; конкретна політика для сільської місцевості; доступу до культури; сталого розвитку та охорони навколишнього середовища; боротьби з насильством і злочинністю; щодо боротьби з дискримінацією; щодо сексуальності; політика доступу до прав і права.

Крім того, Хартія встановлює засоби і методи залучення молоді до соціалізації молоді, включаючи її навчання; інформування; використання інформаційних і комунікаційних технологій; ЗМІ; заохочення молодих людей для проведення добровільної роботи і присвячення себе службі суспільству; підтримки молодіжних проєктів і ініціатив; популяризація молодіжних

організацій; участь молоді в неурядових організаціях (НУО) та політичних партіях; інституційна участь молодих людей в місцевих і регіональних справах; формування і участь у роботі молодіжних рад, молодіжних парламентах, молодіжних форумах; підтримка структур, що забезпечують участь молоді.

Системний аналіз спеціальних політик, а також технології їх реалізації свідчить про наявність великої кількості комунікативних зв'язків, що мають наскрізний горизонтально-вертикальний характер, виходячи за межі держави, що також свідчить про вплив глобального конституціоналізму на їх формування, розвиток і вдосконалення;

- Європейська ландшафтна конвенція 2000 р.[70].

Конвенція спрямована на те, щоб сприяти прийняттю публічними органами влади політики і заходів на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях для захисту, регулювання і планування ландшафтів в Європі. Вона охоплює всі ландшафти, як видатні, так і звичайні, які визначають якість того навколишнього середовища, в якому живуть люди. У тексті передбачається гнучкий підхід до ландшафтів, конкретні риси яких вимагають різного типу дій – від просто збереження до захисту, управління і вдосконалення і до створення.

У Конвенції пропонуються юридичні та фінансові заходи на національному та міжнародному рівнях, спрямовані на розробку «політики в сфері ландшафтів» і заохочення взаємодії між місцевими і центральними органами влади, а також транскордонного співробітництва щодо захисту ландшафтів. У Конвенції пропонується цілий спектр різних рішень, які можуть використовувати держави з урахуванням своїх конкретних потреб.

За виконанням Конвенції стежитимуть неурядові комітети Ради Європи. У тексті також передбачається нагородження премією Ради Європи в області ландшафтів, яка буде вручатися місцевим або регіональним властям або НУО, які здійснюють зразкову і довгострокову політику або заходи щодо захисту, регулювання та планування ландшафтів.

Ще одним важливим фактором, що підтверджує процеси конституювання МСВ в якості об'єкту, елементу глобального конституціоналізму та предмету регламентації та регулювання міжнародних документів договірною характеру є розробка в рамках ООН проекту Всесвітньої хартії місцевого самоврядування [56], що в своїй нормативній основі заснована на принципах Європейської Хартії місцевого самоврядування 1985 р.

Цей документ був розроблений з ініціативи Координаційного органу всесвітніх асоціацій міст і місцевих органів влади (ВАКЛАК), що виступає в ролі координуючого органу в процесі роботи над пропонованою Всесвітньою хартією місцевого самоврядування. З ініціативою щодо розробки всесвітньої хартії місцевого самоврядування ВАКЛАК виступила спільно з Центром Організації Об'єднаних Націй по населених пунктах (Хабітат); її мета – реалізувати через розробку міжнародної угоди зобов'язання щодо децентралізації і місцевого управління прийняті, що були прийняті в червні 1996 р. і зафіксовані в Стамбульській декларації з проблем поселень людей, в якості головних умов успішного здійснення Порядку денного Хабітат [144]. Всесвітня хартія місцевого самоврядування покликана служити орієнтиром для національного законодавства в галузі децентралізації та місцевих органів влади.

Звідси можна стверджувати, що МСВ, виступаючи як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод, фактично виступає іманентним елементом та наглядним прикладом глобального конституціоналізму, бо в ньому тісно переплелися національні та міжнародні засади, що у підсумку реалізують права людини і громадянина у їх широкому розумінні на локальному рівні функціонування соціуму, забезпечуючи стабільне снування та функціонування людських поселень.

3.3 Місцеве самоврядування як важливий фактор глобалізації: позитивні та негативні підходи до структурно-інституціонального визначення

Відправним методологічним фактором, що дозволяє реально розглядати МСВ як важливий фактор глобалізації є констатація факту, що МСВ є ординарним об'єктом регулювання і регламентації національного конституційного правопорядку держав-членів міжнародної спільноти і міжнародного правопорядку.

Дійсно, можна погодитись з М. О. Баймуратовим в тому, що в умовах становлення та розвитку правової демократичної державності об'єктивно зростає роль і значення колективних суб'єктів права, що виникають та функціонують на території держави, набуваючи і формуючи власний правовий статус, до яких відносяться й територіальні спільноти жителів відповідних територій – громади. Особливо яскраво проявляється їх роль в умовах децентралізації публічної влади, коли територіальні громади, як первинні суб'єкти МСВ починають грати, з одного боку, конституюючу роль у становленні феномена локальної демократії, а з іншого – інституційну роль як найважливіший елемент громадянського суспільства. Але в процесах економічної, політичної і правової глобалізації, й особливо в процесах міжнародної міждержавної інтеграції, що є яскравим прикладом останньої, вони починають гратий відповідну міжнародно-правову роль, набуваючи відповідні ознаки міжнародно-правової правосуб'єктності, причому в цих умовах – формування правового середовища їх існування і функціонування перетворюється у об'єкт міжнародно-правових регламентації і регулювання [35, с. 18].

На нашу думку, основоположну роль в інтенсифікації зазначених процесів відіграє аксіосфера сучасного муніципалізму. На слухну думку О. В. Батанова, аксіологічна компонента сучасного муніципалізму розкриває його ціннісний потенціал як політико-правової ідеології, що являє собою систему ідеалів та ідей про фундаментальні цінності муніципальної демократії та прав людини (їх генезис, систему, форми вираження, методи та ступінь реалізації і захисту) та генетично пов'язана з феноменом муніципальної влади, в основі якої знаходиться симбіоз муніципально-правової теорії та практики. Так, наприклад, свобода,

солідарність, рівність, моральність, альтруїзм, самоорганізація, самодисципліна, самовідповідальність, субсидіарність є сенсоутворюючими цінностями демократії, прав людини та сучасного муніципалізму [37, с. 7].

Вважаємо, що такий підхід володіє могутнім методологічним та гносеологічним потенціалами:

- по-перше, тут фундаментальні цінності муніципальної демократії поєднуються з правами людини, причому саме в контексті їх сумісного генезису, системи, форм вираження, методів та ступенів реалізації і захисту, що підтверджує наукову якість наших підходів до розуміння сутності локальної демократії і конституювання муніципальних прав людини;

- по-друге, аксіологія муніципалізму генетично пов'язується з феноменом муніципальної влади, в основі якої знаходиться симбіоз муніципально-правової теорії та практики, що також підкреслює доброякісність нашого підходу до інституціоналізації МСВ як рівня публічної влади в державі;

- по-третє, наводиться перелік основоположних вад – свобода, солідарність, рівність, моральність, альтруїзм, самоорганізація, самодисципліна, самовідповідальність, субсидіарність, що є не тільки сенсоутворюючими цінностями демократії, прав людини та сучасного муніципалізму, але вони є одночасно характерними ознаками цих явищ, що сходяться в центрі та просторі їх реалізації – МСВ;

- по-четверте, враховуючи те, що всі наведені об'єкти – демократія (в нашому розумінні – пряма, представницька, партисипаторна тощо. – Авт.), права людини (у різних їх проявах та видах. – Авт.) і сучасний муніципалізм є об'єктами міжнародно-правового регулювання та регламентації через норми міжнародного права договірною характеру, що містяться в міжнародних міждержавних багатосторонніх договорах, то визначення МСВ як важливого фактору глобалізації, є доктринально, нормативно, організаційно, наративно обґрунтованим і підтвердженим та праксеологічно продуктивним;

- по-п'яте, виходячи з міжнародно-правового «наповнення» інституту МСВ, це свідчить про становлення системи дихотомії локального і глобального

чинників.

Необхідно зазначити, що починаючи з 1990 року, коли у вітчизняній науці почалося формування сучасних поглядів на інститут місцевого самоврядування, муніципально-правовій проблематиці приділяли увагу М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Ю. Ю. Бальцій, В. І. Борденюк, І. П. Бутко, М. П. Воронов, В. П. Грובה, Р. К. Давидов, Н. К. Ісаєва, В. М. Кампо, О. О. Карлов, А. А. Коваленко, М. І. Корнієнко, П. М. Любченко, М. П. Орзіх, О. К. Пастернак, В. Ф. Погорілко, М. О. Пухтинський, Н. І. Руда, О. Ф. Фрицький та інші вчені, наукові надбання яких складають основу сучасної муніципально-правової доктрини держави. В 1993 р. М. О. Баймуратовим була захищена перша на той час кандидатська дисертація на тему «Організаційно-правові форми забезпечення місцевими радами народних депутатів співробітництва споріднених міст» [24], в якій вперше розглядалась міжнародно-правова проблематика діяльності органів МСВ України. В 1996 р. М. О. Баймуратовим була захищена перша на той час докторська дисертація з муніципального права на тему «Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України» [17], в якій системно досліджувались питання становлення міжнародної правосуб'єктності органів МСВ нашої держави та процеси становлення інституту локальної демократії як об'єкта міжнародно-правового регулювання.

Варто зазначити, що останніми роками в Україні захищено низку дисертацій, в яких здійснено науковий аналіз окремих аспектів МСВ. Однак ці роботи не містять комплексного наукового аналізу статусу територіальних громад як первинних суб'єктів МСВ, самого інституту МСВ в контексті дослідження сучасної дихотомії локального і глобального чинників, що виникає в процесі їх існування і функціонування.

Слід також наголосити, що проблематика МСВ та територіальної громади (колективу, спільноти тощо) була предметом дослідження провідних сучасних зарубіжних науковців Г. Бребана, Ж. Веделя, І. В. Видріна, Б. Гурне, Р. Драго, Ю. Д. Казанчева, М. О. Краснова, О. О. Кутафіна, Т. Маунца, О. М. Писарева, М. В. Постового, Г. Райта, В. І. Фадєєва, О. І. Черкасова, К. С. Шугриної та інших

вчених – однак й ними проблематика функціонування інститутів територіальної громади та МСВ в умовах взаємодії та антагонізму локального й глобального чинників або в умовах глобалізації не розглядалась.

Разом з тим, в останні роки в дослідженнях М. О. Баймуратова розглядалися інститути територіальної громади та МСВ саме в таких глобалізаційних аспектах, наприклад в статтях «Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та феномен сучасного світового конституціоналізму» (2009) [18, с. 38-47], «Місцеве самоврядування як фактор інтернаціоналізації національного та конституціоналізації міжнародного правопорядків» (2011) [13, с. 46-53], «Місцеве самоврядування як суб'єкт парагеополітики» [19, с. 166-175] тощо. В сумісній монографії з Є. О. Васильєвим «Територіальна громада та органи місцевого самоврядування України у локальній системі зовнішньоекономічної діяльності» (2017) [30], що присвячена ролі територіальної громади та органів МСВ в становленні та розвитку системи зовнішньоекономічної діяльності на локальному рівні, М. О. Баймуратов досліджує феноменологію територіальної громади, з метою визначення її зовнішньоекономічного потенціалу. В сумісній монографії з О. О. Кравцем «Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії» (2018) [28], він вперше дослідив теоретичні аспекти формування правового простору локальної демократії в Україні в його національному та міжнародному вимірах.

Вважаємо, що такий підхід є продуктивним й для визначення ролі МСВ як важливого фактору глобалізації, бо територіальна громада виступає його іманентним та первинним суб'єктом. Думається, що в умовах недостатньої доктринальної забезпеченості проблематики діяльності МСВ, в тому числі й в умовах глобалізації, такий підхід – через територіальну громаду на феноменологію МСВ – безумовно, є не тільки можливим, а й методологічно обґрунтованим й гносеологічно необхідним до застосування, причому, як з доктринальної, так й з праксеологічної позицій.

Звідси, досліджуючи вплив локального й глобального чинників, що є

дихотомічною квінтесенцією МСВ в глобальному конституціоналізмі і що, безумовно, впливає на стабільне існування та функціонування територіальної громади в сучасних умовах, ми спробуємо розкрити потенціал МСВ в умовах глобалізації.

Насамперед відносно локального чинника, слід особливо підкреслити роль територіальної громади в становленні особистості людини. Саме в її рамках, відповідно до принципу людиноугодності, людина має право дивитися на світ через призму своїх здорових устремлінь, інтересів, потреб й запитів, приймати за цінності те, що їм відповідає, формуючи систему таких ціннісних інтересів на локальному рівні свого існування, та облаштовуватися в своєму локальному житті, орієнтуючись на них. В цьому сенсі, на наш погляд, найбільш інтересним в профільному застосуванні виступає загальний феномен культури. Виявляючи в культурі номологічний (від грец. *nomos* – закон, *logos* – слово, вчення, наука – тобто такий, що має відношення до загальних законів природи [115], технологічний і ціннісний елементи, С. М. Халін обґрунтовано підкреслює, що їх «гуманістична характеристика ... передбачає відому розвиненість кожної складової і, перш за все, з точки зору їх ... відповідності благу людини завжди, звичайно, історично конкретного і тому в тій чи іншій мірі відносного ... Сам гуманістичний підхід до культури і в культурі ми пов'язуємо зі зростанням, розвитком і, в кінцевому підсумку, переважанням, по-перше, вищої значущості (цінності, бажаності) людини в самій сфері цінностей, витісненням з неї антигуманних протилюдських залежностей, а по-друге, з підпорядкуванням гуманізованому ціннісному компоненту двох інших (номологічного і технологічного. – Авт.)» [155, с. 195-196]. Економічне і юридичне забезпечення прав і свобод людини ґрунтується на уловлюванні провідними суб'єктами здорових устремлінь, потреб, інтересів людей.

Враховуючи той факт, що основним локальним колективним носієм культури та акультурації (*acculturare* – від лат. *ad* – до і *cultura* – утворення, розвиток) – процес взаємовпливу культур, сприйняття одним народом повністю чи частково культури іншого народу [3], а в нашому випадку – сприйняття

локальною спільнотою глобальних цінностей (права людини у всьому їх розмаїтті, цінності демократії тощо) виступає територіальна громада, що складається з невизначеної кількості неперсоніфікованих суб'єктів, її роль в становленні, продукуванні, множинності, розвитку та вдосконаленні локального чинника – не має альтернативи.

Тому, не виникає заперечень в тому, що феномен територіальної спільноти, яка складається з людей, став не тільки одним з трендів сучасної правової та демократичної державності, а й демонструє той факт, що така державність здійснюється на колективістських та колабораційних засадах, демонструючи участь широких верств населення у формуванні та здійсненні публічної влади на різних її рівнях – публічної державної влади та публічної самоврядної (муніципальної) влади, а також на багатосторонньому співробітництві навколо питань реалізації такої влади, що надає їй суттєву підтримку та формує її організаційно-технологічний потенціал через механізми демократичної участі.

Разом з тим, слід погодитись з думкою М. О. Баймуратова в тому, що цей, здавалось би суто локальний суб'єкт, який виникає на локальному рівні функціонування соціуму та включає до свого складу тільки жителів відповідної адміністративно-територіальної одиниці держави, що мають різний правовий стан (громадяни, іноземні громадяни, апатриди, біженці тощо), несе в собі потенційний заряд глобальності та впливає на неї суттєвим чином [35, с. 21].

На думку цього вченого це детермінується наступними аргументами:

1. *Місцеві громади як антиподи глобалізації.* Місцеві громади виступають універсальними механізмами збереження локальної ідентичності місцевого соціуму. Ідентичність (лат. Identitas, англ. Identity) – властивість психіки людини в концентрованому вигляді виражати для неї те, як вона уявляє собі свою приналежність до різних соціальних, економічних, національних, професійних, мовних, політичних, релігійних, расових і інших груп або інших спільнот, або ототожнює себе з тією чи іншою людиною, як втіленням властивих цим групам або спільнотам властивостей [80].

На думку цього автора, головна особливість територіальних громад міститься

в тому, що вони виступають як світи повсякденності (ідентифікаційна ознака місцевої спільноти. – М. Б.), де всі соціальні відносини ґрунтуються на безпосередніх відносинах між людьми (комунікаційна ознака місцевої спільноти. – М. Б.). Тут принципово важливим є те, що сфера повсякденному в житті місцевих громад є базовою основою формування місцевих ідентичностей. А саме, локальна, місцева ідентичність наповнена стійкою інформацією, що безпосередньо передається від покоління до покоління – традиціями, віруваннями і т. д. (ідеологічна ознака місцевої спільноти. – М. Б.). Саме вони виступають цими «початковими», «опорними» знаннями, «кодовою інформацією», з яких створюється первинний менталітет – менталітет локальної повсякденності. При цьому процеси розвитку і зміцнення місцевих громад цілком можуть протидіяти глобальній мегасистемі, яка прагне перебудувати світ тільки в своїх власних інтересах [99, с. 49]. Тобто, взаємодія між територіальними громадами та глобалізацією, спочатку виникає як антагоністичні відносини, відносини протидії глобальним тенденціям, що охоплюють всі народи та їх держави.

Тут важливим є ще одне твердження. На думку Т. І. Макогон, «місцеві громади, локалі, топоси можуть бути зображені як поля опору глобалізації. Саме ця традиція локального опору проти глобального, що повторюється в щоденній дії, зміцнює місцеві спільноти, робить їх соціально сильними. У соціально-філософському дискурсі ми бачимо останнім часом зростання уваги до місця, простору (*spatial turn*), його своєрідності. Увага зростає не тільки до простору, самі місцеві спільноти сприймаються як ставка проти світової глобальності» [100]. Звідси, в основі такого опору глобалізації лежить феноменологія повсякденності, що згуртовує людей та формує власну логіку існування та розвитку локальної спільноти, яка пов'язана з вирішенням суто локальних питань навколо їх індивідуального, групового та колективного функціонування в межах життєвого циклу.

2. *Місцеві громади як носії локального культурного простору.* В основі такого критерію М. О. Баймуратов покладає усвідомлення єдності світу як найбільшого досягнення глобалізації. Але тут треба враховувати й той фактор, що

в таких умовах розширення та акультурації культури, в тому числі й наявності правової акультурації, виникають й відповідні негативні тенденції, що характеризуються виникненням єдиного культурного, в тому числі й правового простору, підставою якого служать спільність історії, єдина мова міжнародного спілкування, єдина система освіти, загальний тип соціальної діяльності та загальний геополітичний простір. Дійсно, треба погодитись, що дані процеси містять у собі безліч різних аспектів. Як зазначає відомий німецький соціолог У. Бек, «глобалізація» – це політично ефективне поняття, яке включає в себе «комунікаційні технології, екологію, економіку, організацію діяльності, культуру і громадянське суспільство» [167, с. 19-20]. Тобто, ми, по-перше, бачимо, що глобалізація виникає, функціонує та поглинає як раз ту систему об'єктів та цінностей, на базі яких існує та функціонує територіальна громада; по-друге, вона «паразитиє» на цих основоположних блоках-цінностях, що є відповідними об'єктно-джерельними елементами локальної спільноти; по-третє, вона їх «розмиває» та нівелює, роблячи їх однаковими, стандартними умовами існування територіальної громади, без врахування її індивідуальних рис та особливостей. Звідси й обґрунтованість локального опору проявам такої глобальної тенденції.

Враховуючи такі тенденції, М. О. Баймуратов вважає, щоб зберегти, не привести до розпаду специфічні, своєрідні локальні спільноти, необхідно вміти виявляти, аналізувати обставини, що відбуваються в спільнотах під впливом глобалізації. Загальноприйнятою є думка, що спільноти за умов глобалізації потрапляють в ситуацію втрати своєрідності, тобто втрати свого «обличчя». В цьому контексті специфічні форми спільнот під функціоналістським впливом глобалізації розмиваються, соціально «бліднуть», втрачаючи рівень свого соціального впливу. Один зі знаних дослідників місцевих громад М. Кастельс зазначає, що глобалізаційні процеси нівелюють всі локальні та історичні прояви: «Моя гіпотеза свідчить, що прихід простору глобальних потоків стирає смислові відносини між суспільством і його архітектонікою. Просторова маніфестація панівних інтересів пронизує всі культури в світі вздовж і поперек, веде до

переміщення знання історії та специфічної культури на задній план, сприяє загальному поширенню позаісторичної, позакультурної архітекτονіки» [169, с. 44]. Отже, фактично глобалізація є антиподом локалізму, в умовах якого існують, функціонують та розвиваються територіальні громади – вона у своїй могутності істотно збіднює їх, зводить їх індивідуальні та особливі характеристики до стереотипу, схематичності та простоти в формах існування.

Разом з тим, хоча глобальні зміни розмивають наявні відмінності між спільнотами, їх акцентуація стає не вигідною, проте місцева громада, як топос (від давн. грец. – τόπος – місце), є і залишається головним носієм специфічних рис соціальної організації і тієї території на якій вона функціонує. В основі такого феномену лежить локальний інтерес, що виступає переплетінням територіального, колективного та індивідуального інтересу [6, с. 17-65].

Крім того, спостерігаються якісно нові тенденції пристосування громади до існування в умовах глобалізації – вона, по-перше, сміливо, спокійно і достойно сприймає всі прояви глобалізації; по-друге, оцінює їх з позицій локальної колективної свідомості; по-третє, інтерпретує всі досягнення глобалізації до своїх потреб, знаходячи в кожному глобальному критерії свою особливу «локальну нішу» та локальний інтерес; по-четверте, співвідносить кожний прояв глобалізації з системою локальних цінностей через застосування механізмів та інституцій громадянського суспільства; по-п'яте, фактично відкидає і нівелює відповідні негативні тенденції глобалізації, якщо вони скеровані на суттєву зміну чи трансформацію життєвого циклу людей в рамках повсякденності; по-шосте, сприймає позитивні зміни, що визвано до життя глобалізацією через включення їх до локального дискурсу. Отже, територіальна громада, попри всі впливи глобалізації співвідносить їх з власним порядком денним, в основі якого лежать об'єктивні критерії існування людської спільноти – а це робить цей суб'єкт могутнім антиподом глобалізації.

3. Місцеві громади як могутні продуценти локального інтересу. Наведена критеріальна ознака як раз й витікає з телеологічної домінанти громади щодо забезпечення стабільного життєвого циклу для людини. Дійсно, як предмет

дослідження в соціально-філософській теорії і практиці місцеві громади з давніх часів сприймаються як локальні єдності, що протистоять глобально-циркулюючим, гомогенізованим (однорідним. – Авт.) потокам. На слушну думку М. О. Баймуратова, саме жителі місцевих громад такі глобальні впливи і структурні передумови сприймають, усвідомлюють, фільтрують, обирають, відхиляють, перетворюють або ігнорують, співвідносячи їх зі своїми індивідуальними, груповими, колективними, територіальними інтересами, зберігаючи при цьому свої ментальні властивості і особливості. Тому місцеві спільноти, локалі, топоси можуть бути представлені своєрідними полями опору глобалізації [35, с. 22].

Звідси, вважаємо, що саме ця традиція локального опору проти глобального впливу, що повторюється в щоденній дії, шляхом глибокого занурення у повсякденність та функціонування в ній, а також здійснення локального управління безпосередньо чи через обрані ними органи (тобто здійснення МСВ в ординарних умовах. – Авт.), що по великому рахунку ретранслюють та захищають інтереси територіальної спільноти та її членів, не тільки їх зміцнює, але й робить їх соціально стійкими, значущими і відносно незалежними перед національною державою, яка вже їх легалізувала на конституційному рівні, фактично визнаючи такий стан справ. Тому етатизм держави як основоположна ідеологія, яка виступає та визнає провідну роль держави в політичному житті, включаючи підпорядкування інтересів як окремих людей, так і груп інтересам держави, а також сповідуюча політику активного втручання держави в усі сфери суспільного та приватного життя [164]– не тільки пасує перед такими місцевими спільнотами та їх рішучістю функціонувати згідно з їх уявленнями про повсякденність, а й заставляє повертатися державу до окреслених конституцією нормативних меж втручання.

4. Парадоксальний зв'язок локального і глобального в світовій думці і політиці: від дихотомії до взаємозв'язку. Виокремлюючи таку критеріальну ознаку, М. О. Баймуратов посилається на тенденцію, що проявилась у соціально-філософському та правовому дискурсі останнім часом та яка міститься у

зростанні уваги до місця, простору (spatial turn), його своєрідності [35, с. 22]. Разом з тим, він погоджується з Т. І. Макогон в тому, що увага зростає не тільки до простору, а й до місцевих спільнот, здатних на місцях протистояти процесам світової глобальності [97, с. 167].

Вважаємо такий підхід вельми вдалим, особливо з методологічних позицій, що супроводжують наше дослідження, – бо він свідчить, по-перше, про генетичний зв'язок території з населенням; а, по-друге, про те, що саме населення, локальна спільнота, колективний суб'єкт продукує локальний інтерес, в якому присутні не тільки потреби населення, а й об'єктивні потреби території, з об'єктивних позицій її пристосування до потреб людей, що функціонують в її межах (відповідне облаштування, інфраструктурне наповнення, охорона довкілля тощо). Одночасно, такий локальний інтерес набуває глобального звучання завдяки його множинності та важливості для неперсоніфікованої кількості людських спільнот, що мають загальні локальні інтереси та функціонують на безлічі територій. Отже, якраз й тут проявляється одна з рис глобалізації, що здатна активно впливати на життя територіальних громад – це її здатність викликати до життя змагальні тенденції між спільнотами. Однією з таких тенденцій є змагальність як така – це явище хоча й не є новим, але останнім часом позиціонувати свою спільноту в контексті її історичної ретроспективи та перспектив розвитку, можливостей, відмінних рис та характеристик стало не тільки цікавим, але і можливим завдяки саме інформаційно-комунікаційним властивостям глобалізації.

Разом з тим, тут слід погодитись з німецьким дослідником, професором Ю. Арінгом, який вважає, що змагальність позитивно впливає на внутрішній розвиток локальних спільнот, бо процес формування іміджу спільноти, здійснення маркетингових досліджень в муніципальних утвореннях стали обов'язковим елементом, що враховується при стратегічному та тактичному плануванні їх розвитку, збереженні. Великі спільноти під глобалізаційними впливами дійсно стають місцями динамічного розвитку, що незмінно призводить

до зростаючої гетерогенізації і поляризації метрополій, на відміну від периферійних спільнот. Тому просторовий порядок, що глобалізується, дотримується принципу: «Кожному по його здібностям, сильним – силу» [165].

Отже, можна дійти висновку, що глобалізація через побудову взаємодії та взаємного стимулювання локального і глобального чинників, детермінує могутній змагальний потенціал людських спільнот та скеровує його на їх інтенсивний розвиток з метою економічного, політичного, соціального, культурного укріплення та трансформації в могутній центр продукування системи локального і вже глобального інтересу – тільки в таких умовах вони представляють гідний рівень опору й одночасно суб'єктність в якості партнера для глобалізації. Тобто, зберігаючи основні елементи соціальної організації, територіальна громада в умовах глобалізації набирає обертів для свого розвитку, але вже по «лекалам», що продиктовані глобалізацією – а це є ярким свідомством взаємного зв'язку та детермінованості глобального і локального чинників.

5. Локальний фактор як об'єкт міжнародно-правового регулювання.

Наведений критерій вже досліджувався нами вище, причому як визначальний фактор в процесі зростання ролі МСВ в глобальному конституціоналізмі. Було визначено, що процес створення наднаціональних, супранаціональних об'єднань, таких як Рада Європи, Європейський Союз, розширення глобальних мереж одночасно збільшують роль і значення спільнот як діючих акторів – основних діючих ціннісно-орієнтованих одиниць в сучасній міжнародній системі. Причому акцентувалась увага, що такі спільноти вже стають об'єктами-суб'єктами міжнародно-правових регламентації та регулювання. Це детерміновано тим, що саме в таких асоціаціях держав – міжнародних організаціях – суттєво активізуються процеси правової глобалізації, в якій МСВ відіграє роль важливого об'єкту співробітництва. Достатньо нагадати роль та значення міжнародних договорів, що регламентують та регулюють роль МСВ та правосуб'єктність територіальних громад, які прийнято державами-членами Ради Європи – Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р., Європейська рамкова

конвенція про транскордонне співробітництво міжтериторіальними общинами або властями 1980 р. тощо, а також стратегічну роль, яку відіграють регіони в інтеграційному будівництві об'єднаної Європи (Декларація щодо регіоналізму в Європі 1996 р.). Саме таким чином виникає, проявляється, розвивається, вдосконалюється і пов'язується локальне і глобальне в єдиний системний комплекс глобалізованих тенденцій, що знаходять силу і вплив в сьогоденні.

В умовах набуття та вдосконалення міжнародної правосуб'єктності, місцеві громади в умовах перманентного розвитку дійсно набувають його потенціали, в тому числі й реальну здатність до конкуренції – а це є запорукою їх існування, розвитку і зростання. Хоча такий розвиток не є лінійним, в ньому є багато суперечливих моментів, що обґрунтовані особливостями існування і функціонування конкретної спільноти [98], однак магістральний напрям для розвитку є безумовним та продуктивним.

6. Місцеві спільноти як відображення глобальних тенденцій. Такий критерій виокремлюється завдяки саме прояву тенденцій глобалізації в гуманітарній сфері. Справа міститься в тому, що мережева глобалізація сприяє масовій змушеної (міграційної, трудової, національної, релігійної тощо) або позитивної міграції, пересуванню, зростанню масового туризму. І це віддзеркалюється на місцевих громадах, які вже об'єктивно змушені конкурувати за жителів. Саме місцеві спільноти, їх економічний стан та статус, особливо в багатих державах світу, виробляють не тільки абстрактні продукти, а й традиційні та нові медіа, різні фінансові інструменти, свою субкультуру, імідж, ідеї, стилі життя і виробництва, нові соціальні комунікації, що об'єднують мешканців – тобто нові та якісні форми існування в рамках повсякденності, що є привабливими для інших людей, що прагнуть стати жителями цих територій, де існують та успішно функціонують такі форми [35, с. 22-23]. Більш того, символіка і специфічна культура місцевих громад також вносить великий внесок у створення продуктів світового рівня, нівелює диференціацією між культурою і економікою. Медіаіндустрія є одночасно і культурною індустрією, рекламні компанії стають культурними

консументами (тобто такими, що виробляють продукцію, що придатна до споживання), мають своїх споживачів, а міський туризм стає прибутковою економічною галуззю, що активно розвивається.

Разом з тим, слід розуміти, що глобалізація сама по собі – я сукупністю різних якостей, що проявляються на локальному рівні функціонування соціуму. Саме тут виникають, формуються та проявляються:

- досягнення мережевого економічного співтовариства (відносини підприємницькі, фінансові ринки) (формування локального економічного простору через вплив глобальних інструментів);

- результати створення технологічного співтовариства (електронні мережі, транспортний комплекс, електро- і водопостачання) (формування локального технологічного простору, завдяки використанню повсякденних і новітніх технологій, що мають глобальну основу);

- досягнення культурної спільноти (обмін ідеями і консументною продукцією, мобільність в туризмі або через міграцію) (формування локального культурного простору завдяки впливу елементів глобальної культури, однак з міцною локальною субкультурою).

Тобто, сукупність наведених якостей створює могутню економічну, технологічну, культурологічну інфраструктуру для локального розвитку, але ці якості є породженням глобалізації. Звідси, виходячи з того, що до уваги взятий глобальний економічний, загальнотехнологічний та глобальний культурологічний аспекти, по-різному буде оцінюватися не тільки рівень, а й своєрідність, особливість, поліваріантність зв'язків з глобальною мережею однойменних та аналогічних відносин в місцевих громадах. Тому, слід погодитись з позицією М. О. Баймуратова щодо доцільного як у аксіологічному розумінні, так й в праксеологічному застосуванні вибудовування шкали процесів, що глобалізуються, і виведення рівня переплетіння глобальних відносин, що пронизують життя всіх і кожного з людей, незважаючи на їх правовий стан, і відносин залежності в місцевих громадах в декількох взаємодіючих полях:

територіального простору, економічного (в тому числі й зовнішньоекономічного) простору і соціально-культурного простору [35, с. 23].

7. *Місцеві спільноти як фактор посилення глобалізації.* Наведений критерій, при всій його алогічності має достатні аргументи для свого обґрунтування. Починаючи з історичної ретроспективи, яка дозволяє порівняти явище глобалізації, що виникає в епоху постмодерну, з явищами експансії поширених у всьому світі великих релігій (християнства, ісламу, буддизму, конфуціанства), – хоча слід зробити висновок, що вони також концептуально носять всередині самих релігій прагнення до гомогенізації (однорідності). Разом з тим, постмодерн характеризується своєю скерованістю і домаганням на універсальне визнання, хоча б через переможну ходу капіталізму і виникнення національних держав, а також через розквіт науки, її інституалізацію в національних дослідницьких університетах. Тому, саме в постмодерністський час повним ходом йде процес утворення майже однаково пофарбованих індустріальних спільнот, вибухове зростання урбаністичних агломерацій. А це не тільки підсилює роль, значення, наратив територіальних громад у сучасному світі, а й їх конвергенційний та колабораційний потенціал, здатність до трансформації та уніфікації. Разом з тим, в цьому відношенні німецький дослідник Г. Зіммель, ще задовго до постмодерну, зумовлював можливість такого явища: «Пунктуальність, вирахованість, точність, що визначають міське життя, стоять не тільки в тісному зв'язку з її економіко-грошовим і інтелектуальним характером, але і фарбують зміст життя, виключаючи її ірраціональні, інстинктивні, суверенні риси, сутність і імпульси, що забезпечують життєву форму, вони сприймаються узагальнено і схематично» [179, с. 194]. Тобто, він звертав увагу на спрощення, схематизацію, стереотипність життєвих форм в рамках повсякденності, що є одночасно формами локального життя в умовах глобалізації. Такий підхід детермінує конвергенційні засади в наближенні і стереотипізації та наступній алгоритмізації таких форм локального життя різних громад, в різних державах, на універсальному рівні.

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

- глобалістський потенціал територіальних громад базується на сучасних досягненнях, взаємодіях та переплетіннях різних тенденцій політичної, економічної та правової глобалізації, коли локальні суб'єкти права набувають відповідної правосуб'єктності у функціонально-дискурсивних процесах світового та універсального рівня та розвитку;

- на рівні територіальних громад існують складні різнорівневі, полівидові і поліоб'єктні зв'язки між локальним та глобальним, що мають об'єктивний характер і впливають на такі громади, причому як у позитивному, так й у негативному аспектах;

- локальні та глобальні чинники розвитку формують систему складних та суперечливих вертикально-горизонтальних зв'язків, що насамперед проявляються в процесі глобального та локального управління та спрямовані, з одного боку, на збереження характерологічно-генетичних особливостей територіальних громад (історичних, географічних, економічних, культурологічних тощо), що перебувають в умовах повсякденності, а з другого – на розробку оптимальних, ефективних, продуктивних, типізованих, алгоритмічних форм такого управління, що розраховані на необмежену кількість неперсоніфікованих суб'єктів, що володіють різним правовим станом;

- рівень територіальної громади є найбільш сприятливим для впливу глобальних чинників, що спрямовані на нівелювання її особливих рис, виникнення конвергенції та стереотипів форм соціального колективного, групового та індивідуального життя;

- разом з тим, саме територіальна громада виступає основоположним суб'єктом спротиву впливу негативних чинників глобалізації, бо завдяки локальному інтересу, що нею продукується та реалізується в умовах повсякденності, саме вона формує, зберігає та примножує свою ідентичність;

- зростання ролі територіальної громади та МСВ в контексті глобалізації формує їх в якості важливого інституційного елементу глобального конституціоналізму, який завдяки цьому набуває більш повного архітектонічного (наявність горизонтально-вертикальних зв'язків різного характеру), змістовного

(наявність суб'єктного складу з різним правовим станом і режимом, а також поліоб'єктним спрямуванням) та праксеологічного (як для самих територіальних громад, так й для держав на території яких вони функціонують, а також для всього міжнародного співтовариства через наскрізне використання національного конституційного та загального міжнародного права) наповнення.

3.4 Роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцеве самоврядування

Вже зазначалось, що серед великих історичних універсальних досягнень людської цивілізації нарівні з феноменами прав людини, виборчого права, верховенства права, демократичного правління, виділяється феномен локальної демократії у формі місцевого самоврядування, яке не тільки супроводжувало виникнення, становлення та розвиток людських локальних спільнот, а й багато в чому заклало підвалини сучасної державності.

Місцеве самоврядування сьогодні це могутній елемент демократичної правової державності, яке не тільки є зацікавленим в її існуванні та функціонуванні, але також і в її розвитку й вдосконаленні, бо саме такі процеси дають локальній демократії можливість формувати і стимулювати мотивацію населення відповідних територій держави до самоорганізації, знаходити нові форми участі окремих людей-членів територіальних громад у місцевому самоврядуванні на основі партисипативної демократії (демократії участі), а також суттєво розширювати та укріплювати компетенційну базу місцевого самоврядування на основі децентралізації повноважень публічної влади, коли делеговані повноваження виконавчої влади передаються у власні самоврядні повноваження ОМСВ, що формуються самими територіальними громадами та функціонують на виконання їх інтересів [111, с. 211].

Наведені положення свідчать не тільки про об'єктивізацію, а й про актуалізацію законопроектних робіт, що:

- по-перше, призведуть до розробки, визначення, легалізації та легітимації

національної моделі місцевого самоврядування;

- по-друге, до формування його сучасної компетенційної бази на основі децентралізації та отже, її розширення та вдосконалення;

- по-третє, до розробки та легалізації нових організаційних форм діяльності населення в рамках локальної демократії;

- по-четверте, до формування реальної правосуб'єктності територіальної громади в рамках системи місцевого самоврядування, коли вона з «декоративного» суб'єкта трансформується в реального суб'єкта державно-правових та муніципально-правових відносин.

Варто зазначити, що аналізу сутності, позитивним тенденціям, а також ризикам і загрозам світових глобалізаційних процесів в останні роки приділяється дуже серйозна увага. Однак початком активного вивчення процесів глобалізації прийнято вважати останнє десятиліття минулого століття, що зазначене серйозними геополітичними трансформаціями, що відбиваються на державному та локальному розвитку. В обговоренні процесів глобалізації беруть участь як зарубіжні вчені (З. Бжезінський, Б. Геншель, Б. Дікон, Г. Кіссінджер, Г. Мартин, А. Мейнінген, Д. Рітцер, Ф. Фукуяма, К. Хаусхофер, Л. Абалкін, Г. Батигін, І. Беляєва, С. Вазіловський, С. Глазьев, А. Грязнов, М. Делягін, С. Долгова, В. Захарова, А. Ілларіонов, В. Іноземцев, Е. Кочетов, Д. Михайлов, А. Мовсесян, Л. Обухов, В. Сенчагов, С. Сильвестров, А. Уткін, К. Шахназаров, Г. Широков, В. Шенаев, Ю. Шишков та ін.), так і вчені вітчизняні. Одним з найбільш досліджуваних напрямків глобалізації є соціально-економічне. Однак область вивчення не обмежується виключно проблемами економіки. У вивченні процесів глобалізації беруть участь представники політології, соціології, правознавства та низки інших гуманітарних наук. Політичні, геополітичні та соціологічні аспекти глобалізації представлені в дослідженнях О. Білоруса, В. Зянько, С. Макухи, А. Пешко, С. Сіденко та ін. При цьому з року в рік розширюється не тільки проблемне поле глобалізації за рахунок включення знань, що накопичуються в різних галузях природничих і

гуманітарних наук, а й спостерігаються активні процеси «перетину потоків знань» з різних, підчас несумісних сфер людської діяльності, що виникають як наслідок осмислення особливостей багаторівневої структури глобалізації, її методів дослідження в їх співвідношенні, взаємному зв'язку, кумулятивності та суперечливості з досліджуваною об'єктивною реальністю.

Слід зазначити, що на державному та міжнаціональному рівні вже створено спеціальні дослідницькі інститути і програми, покликані сприяти вивченню проблем глобалізації та різних її аспектів. Вивчається вплив феномена глобалізації на науку, освіту, культуру, проблеми націотворення і державотворення, охорони навколишнього середовища, розвитку спорту тощо.

В останні десятиліття в юридичній літературі з'явилася велика кількість робіт, автори, яких, віддали перевагу вивченню не тільки правових, а й суміжних аспектів глобалізації, що здійснюють свій комплексний і системний вплив на розвиток національної державності, в тому числі й за рахунок суттєвого впливу на функції національної держави, включаючи її законотворчість. До них можна віднести дослідження М. Баймуратова, О. Батанова, Ю. Волошина, О. Київець, О. Копиленка, Х. Приходько, І. Сліденка, Мохамеда Мутани Аббаса, Р. Чорнолуцького та ін. Однак серйозних монографічних досліджень правових аспектів світових глобалізаційних процесів на сьогоднішній день не так багато.

Здійснення системного аналізу проблемних положень щодо вдосконалення правового статусу місцевого самоврядування, його суб'єктів і органів в контексті наявності відповідної «дефектності» їх загальної правосуб'єктності, правового статусу, взаємодії з іншими суб'єктами публічної влади тощо – свідчить, що всі вони мають якісні парадигмально-управлінські ознаки, що актуалізує організацію та проведення відповідних законопроектних робіт в межах законодавчої та виконавчої гілок влади, з метою якісного оновлення конституційно-правового інституту місцевого самоврядування.

Вважаємо, що проведення зазначених законопроектних робіт є

неможливим без врахування вимог конституціоналізму, зокрема глобального конституціоналізму, що базується та розвивається на базі правової глобалізації.

В умовах становлення та розвитку складних і суперечливих тенденцій економічної та політичної глобалізації починаються могутні процеси щодо формування і розвитку її якісно нової та могутньої форми – глобалізації правової. На слушну думку М. Алмохаммеда, для усвідомлення сутності правової глобалізації варто розуміти, що вже нині поверх установлених державних кордонів відбувається дуже складний і всеосяжний процес людської взаємодії (фактор глобального колабораціонізму. – М.А.), що визначає існування сукупності політичних, економічних, культурних і суспільних зв'язків, пріоритетність яких стосовно місцевих, регіональних, національних обмежень (фактор пріоритетності глобальної взаємодії перед взаємодією національною), очевидно, забезпечує умови для створення нової транснаціональної цивілізації (фактор інституціоналізації якісно нової цивілізації) [113, с. 62].

Не дивлячись на те, що в історичній ретроспективі існувало багато різного роду зв'язків, що пересікали межі людських співтовариств, нинішній масштаб таких комунікацій, їх інтенсивність, глибину, мобільність і динамізм, охоплення, предметність, швидкість реалізації, завдяки існуванню сучасних нових інформаційних технологій, варто розглядати як ознаки, що носять якісно інший характер у порівнянні з попередніми історичними процесами. І таку іншу та нову якість їм у тому числі забезпечує тенденція виникнення і розвитку правової однорідності, що базується не тільки на історичному минулому держав-членів міжнародної і регіональних спільнот (колишня колоніальна система, єдині підходи до релігії, відношення до єдиної правової родини тощо), а й їх об'єктивна тяга до спільного розвитку і функціонування на базі єдиних економічних, політичних, культурних і правових цінностей. Отже, ми є свідками виникнення нової геополітичної та геоправової реальності – універсального єдиного правового простору, що:

а) базується на національних конституційно-правових цінностях, тобто на національному конституціоналізмі,

б) цінності якого за допомогою методу рецепції є запозиченими загальним міжнародним правом,

в) потім вони включені у вигляді норм-принципів міжнародного права в багатосторонні міжнародні угоди, що підписуються державами-членами міжнародного співтовариства, що становляться учасниками таких угод,

г) норми-принципи міжнародних угод після підписання останніх їх учасниками трансформуються в міжнародно-правові зобов'язання держав-учасників,

г') що зобов'язані відтворити їх в своєму національному конституційному законодавстві шляхом використання конституційного механізму національної імплементації (див.: ст. 9 Конституції України) [84, ст. 141].

Таке коло нормативного обороту, що скеровує конституційні цінності з національного на універсальний рівень, а потім з універсального рівня знову на національний рівень, але вже у вигляді міжнародно-правових зобов'язань держави-підписанта міжнародної угоди, що супроводжується міжнародним контролем та забезпечується міжнародним механізмом конвенційного контролю, свідчить про виникнення складного симбіозу горизонтально-вертикальних міжнародно-правових та державно-правових зв'язків, в умовах якого виникає як нова якість співробітництва держав, так й якісна нова форма їх взаємодії – глобальний конституціоналізм. Деякі вчені стверджують, що вказані процеси ведуть на початку до виникнення міжнародного конституційного права (Б. Геншель, Б. Дікон, Г. Мартин, А. Мейнінген, Д. Рітцер, Ф. Фукуяма, К. Хаусхофер), а потім вже глобального конституціоналізму.

В цьому відношенні методологічно важливою виступає позиція іспанського філософа права Ф. Лапорта про те, «що нині постає перед нами, підпорядковується і буде завжди значною мірою підпорядковуватися логіці

колективних дій, а це визначає високий рівень анонімності й знеособленості в діях людей і їхніх реакцій та, отже, призведе до зростання непередбачуваності в майбутніх результатах». Він вважає, що сама по собі ідея «управління» цими складними процесами, якими супроводжується глобалізація, чи навіть «повернення їх назад», якщо і не ілюзорна, то принаймні надзвичайно важко здійснювана [89, с. 35].

Якщо системно тлумачити даний підхід, то за всієї своєї песимістичності, він містить і раціональний методологічний зміст, що базується на об'єктивації основної управлінської парадигми, а саме:

- в умовах глобалізації державно організоване людство повинно підпорядковуватися загальній логіці колективних дій (колективістська складова);

- така парадигма дій об'єктивно викликає до життя необхідність управлінського забезпечення і супроводу (організаційна складова);

- таке управлінське забезпечення здійснюється виключно за допомогою права, що має вже не національний, анаднаціональний і міжнародний характер (нормативна складова);

- формуючи, конструюючи і вибудовуючи архітектоніку такого управлінського забезпечення і супроводу за допомогою права, держави-члени світового співтовариства запозичають нормативні конструкції в національному конституційному праві, що регламентує найбільш важливі, суттєві, фундаментальні суспільні відносини в рамках національної держави, інтерпретуючи їх на міжнародний і глобальний рівні (домінантно-національна складова);

- такий управлінський вплив на колективну поведінку держав і народів повинен мати знеособлений характер, що актуалізує уніфікацію правових і організаційних форм впливу (уніфікаційно-кодифікаційна складова);

- здійснення такого глобального управління за допомогою права завдання дуже важке, але здійснюване, прикладом чому служить

співробітництво держав у рамках світового співтовариства і діяльність міждержавних інтеграційних об'єднань (інтеграційно-колабораційна складова).

- реалізація такого глобального управління за допомогою права здійснюється на основі тісної взаємодії національного конституційного та загального міжнародного права в рамках глобального конституціоналізму, що базується на інтернаціоналізації конституційних цінностей держав-членів міжнародного співтовариства [107, с. 150].

Разом з тим, слід розуміти, що онтологічною основою глобального конституціоналізму залишається феномен загального конституціоналізму, що має національні коріння та національне уособлення і прояв. Визначаючи конституціоналізм як особливий режим функціонування публічної влади, сутність якого «виражає формула «конституційно-правова норма плюс практика її реалізації» (В. М. Шаповал [160, с. 25-29]), дослідники завжди підкреслюють органічний зв'язок конституціоналізму із місцевим самоврядуванням, що обумовлений й історичною ретроспективою виникнення, розвитку та вдосконалення як державності, так й локальної демократії, тобто праксеологічним настановами соціальної та державної практики, а також доктринальним забезпеченням цих двох феноменів, що в умовах сучасності складають єдину публічну владу.

Дослідник П. Б. Стецюк, визначаючи категорію «сучасний український конституціоналізм», наголошує на органічній єдності конституційної ідеології та побудованої на ній національної конституційної теорії, вітчизняного конституційного законодавства, конституційно-правової практики в Україні щодо прав і свобод людини, розподілу влади, парламентаризму, незалежного судочинства, конституційної юстиції, місцевого самоврядування, верховенства права, а також конституції та конституційної держави в цілому [146, с. 171-180].

Дослідниця А. Р. Крусян стверджує, що «інституціональний рівень системи конституціоналізму ... включає такі владні інститути, як інститут

державної влади та інститут публічно-самоврядної влади, що в сукупності є владою публічною» [88, с. 332].

До цієї ж точки зору, досліджуючи муніципалізм, приєднується І. В. Бабічев, називаючи муніципалізм «складовою частиною ... конституціоналізму» [5, с. 35-45].

Знаний фахівець з муніципального права О. В. Батанов, розглядаючи сучасний конституціоналізм в цілому, зазначає, що «муніципалізм (поряд із парламентаризмом), акумулюючи всі ідейні установки, системні якості, ознаки та атрибути конституціоналізму, є його концептуальним та інституціональним базисом: муніципалізм – на локальному рівні, а парламентаризм – загальнонаціональному (загальнодержавному)» [39, с. 105].

Беручи до уваги, що в Україні, як і в більшості демократичних держав, публічна влада поділяється на державну та муніципальну (самоврядну), доходимо висновку, що оскільки конституціоналізм є особливим режим функціонування публічної влади, то парламентаризм і муніципалізм є особливими режимами функціонування відповідно державної влади і самоврядної влади. Так, М. О. Баймуратов, характеризуючи відносини між цими двома видами публічної влади як «симбіотичну взаємодію», зазначає, що «самоврядна влада породжена й «виходить» від влади державної, існує за її позитивного протекціонізму, і, своєю чергою, зміцнює, стабілізує владу державну, підвищуючи її управлінську ефективність, за допомогою вирішення істотного комплексу соціальних питань, що виникають на локальному рівні державного управління» [26, с. 5].

Цей органічний зв'язок між конституціоналізмом і муніципалізмом, на думку О. О. Орловського, доцільно відобразити в їхніх дефініціях:

- конституціоналізм – це особливий режим функціонування публічної влади, який передбачає пріоритет прав і свобод людини і громадянина перед інтересами органів публічної влади та самообмеження публічної влади на користь громадянського суспільства;

- муніципалізм – це особливий режим функціонування самоврядної влади, який передбачає пріоритет прав і свобод людини і громадянина перед інтересами органів місцевого самоврядування та обмеження (державою) і самообмеження цієї влади на користь громадянського суспільства [121, с. 23].

Визнання муніципалізму складовою частиною конституціоналізму вказує також на співвідношення між громадянським суспільством і місцевим самоврядуванням. Коли йдеться про це співвідношення, вчені висловлюють дві точки зору:

- місцеве самоврядування є одним із інститутів громадянського суспільства (наприклад, П. М. Любченко [94, с. 149-158]);

- інститут місцевого самоврядування не входить до складу інститутів громадянського суспільства (наприклад, Н. В. Мішина [103, с. 29]).

Обидві точки зору є справедливими, але використання однієї з них залежатиме: 1) від того, в якій мірі та як вчений визначає громадянське суспільство; 2) від історичного періоду, стосовно якого проводиться дослідження, а також 3) від теорії місцевого самоврядування, яка лежить в основі його національної моделі, що використовується у досліджуваній державі.

Однак, не дивлячись на такі відмінності, муніципалізм, місцеве самоврядування виступають не тільки особливою формою, а й одним з найважливіших елементів глобального конституціоналізму. В цьому контексті важливою є позиція вченого-конституціоналіста Єбзеева Б. С., що була наведена на початку цього розділу дослідження та в якій він звертає увагу, що глобалізація породжується і одночасно підсилюється якісно більш високими рівнями інтегрованості, цілісності і взаємозалежності світу (акцентуація колабораційної складової комунікативної глобальної взаємодії. – Авт.) – а це, своєю чергою, потребує юридичного осмислення і рішення, заснованого на єдиних для учасників цього процесу організаційних і регулятивних стандартах [163] (акцентуація на юридизації та процесуалізації нормативних засад, форм і

методів комунікативної глобальної взаємодії. – Авт.).

Вважаємо що такий доктринальний підхід володіє високим методологічним потенціалом:

- по-перше, вона підкреслює не тільки прямий зв'язок глобалізації з виникненням якісно нових змін в геоекономічній, геополітичній і геогуманітарній сферах (виникнення нових організаційних і управлінських можливостей в цих сферах. – Авт.);

- по-друге, вказує на внутрішню логіку виникнення необхідності в їх юридичному осмисленні і вирішенні, засновану на єдиних для учасників цього процесу організаційних і регулятивних стандартах (прямо пов'язане з виникненням правової глобалізації. – Авт.);

- по-третє, мова йде про виникнення, накопичення і універсалізацію позитивного світового досвіду у всіх основних сферах суспільного життя, який в підсумку, сприяє підвищенню темпів становлення гуманної, справедливої і високорозвиненої світової цивілізації (відзначається кумулятивна роль правової глобалізації та її мультиплікативний ефект в глобальних та державно-локальних трансформаціях. – Авт.).

Слід зазначити, що всі зазначені три тенденції є дуже актуальними з позицій проблематики нашого дослідження.

Перша – виникнення нових організаційних і управлінських можливостей в геоекономічній, геополітичній і геогуманітарній сферах безпосередньо є пов'язаною з розширенням об'єктного складу міжнародного права. Вона логічно веде до його прямого впливу на національне конституційне право, а також до подальшого опосередкованого впливу національного конституційного права на міжнародне право через сприйняття і виконання першим нормативних приписів другого.

Друга тенденція – об'єктивація виникнення правової глобалізації – безпосередньо веде до стандартизації не тільки методів, способів і форм міжнародної взаємодії держав, а й до процесуалізації їх нормативної основи за

рахунок вироблення міжнародних правових стандартів в різних сферах співробітництва.

Третя тенденція – виникнення і підвищення кумулятивної ролі правової глобалізації та її мультиплікативний ефект в глобальних трансформаціях – фактично детермінує виникнення і формування зазначеної вище мегатенденції – конституціоналізації міжнародного права і інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав.

Обґрунтовано представляється, що врахування законодавцем зазначених підходів в становленні, розвитку та функціонування феномену глобального конституціоналізму в процесі законопроектної роботи, буде сприяти підвищенню якості законодавства України про МСВ.

Резюмуючи викладене вище, можна зробити декілька висновків методологічної властивості, а саме:

- МСВ є органічним елементом та інститутом національного та глобального конституціоналізму;
- метою та змістом реформування інституту МСВ в нашій державі виступає його наближення до вимог глобального конституціоналізму, згідно яких місцеве самоврядування розцінюється як іманентний інститут демократичної правової державності, що є могутнім інструментом не тільки прояву ініціативи населення та жителів-членів територіальних громад, а й сферою де практично здійснюється реалізація і захист прав людини, а також формуються механізми щодо укріплення та демократичного розвитку самої державності;
- проведення реформування інституту МСВ в Україні об'єктивно є пов'язаним з проведенням законопроектних робіт, а це є неможливим без врахування вимог конституціоналізму, зокрема глобального конституціоналізму, що базується та розвивається на базі правової глобалізації;
- завданням проведення законопроектних робіт в сфері МСВ є розробка проектів якісних законодавчих актів в профільній сфері – при цьому необхідно

враховувати й відповідні тенденції глобального конституціоналізму, що, по-перше, підкреслює не тільки прямий зв'язок глобалізації з виникненням якісно нових змін в геоекономічній, геополітичній і геогуманітарній сферах (виникнення нових організаційних і управлінських можливостей в цих сферах. – Авт.); а й, по-друге, вказує на внутрішню логіку виникнення необхідності в їх юридичному осмисленні і вирішенні, що заснована на єдиних для учасників цього процесу організаційних і регулятивних стандартах (прямо пов'язане з виникненням правової глобалізації. – Авт.); крім того, по-третє, мова йде про виникнення, накопичення і універсалізацію позитивного світового досвіду у всіх основних сферах суспільного життя, який в підсумку, сприяє підвищенню темпів становлення гуманної, справедливої і високорозвиненої світової цивілізації (відзначається кумулятивна роль правової глобалізації та її мультиплікативний ефект в глобальних та державно-локальних трансформаціях).

-

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

В основі феноменології глобального конституціоналізму як продукту правової глобалізації, лежить впровадження глобальних цінностей конституціоналізму і загального конституційного права в систему міжнародного права, що трансформує його в феномен глобального права, яке відображає загальні сподівання народів, що населяють держави-члени міжнародної спільноти, на майбутнє існування і розвиток такої спільноти в рамках передбаченої та оптимальної нормативної регламентації та регулювання в світлі загальних конституційних цінностей.

У сучасному світі міжурядові організації (ООН, Рада Європи) виконують значний обсяг роботи щодо міжнародної легалізації інституту місцевого самоврядування шляхом розробки й прийняття відповідних міжнародних угод з різних питань його виникнення, організації, легалізації, існування та функціонування.

Результати дослідження, викладені у Розділі 3, відображено у таких публікаціях автора: [104, с. 8], [105, с. 141], [106, с. 268], [107, с. 150], [108, с. 202], [111, с. 211].

ВИСНОВКИ

Проведення дослідження ролі місцевого самоврядування у становленні національного та глобального конституціоналізму у контексті визначення питань взаємодії вказаних феноменів та ефективності такої взаємодії, – дає змогу зробити низку висновків, у тому числі методологічного та праксеологічного характеру:

1. В умовах становлення та активізації процесів розвитку демократичної правової державності місцевого самоврядування стає не тільки важливою ідентифікаційною ознакою такої державності, а й важливим інститутом вітчизняного (національного) конституціоналізму, – звідси актуалізуються питання формування правового простору функціонування цього важливого конституційного, соціально-правового і політико-правового інституту.

2. Правовий простір місцевого самоврядування являє собою складний соціальний, політико-правовий феномен, який виникає внаслідок скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави, так й суб'єктів локального соціуму, шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування територіальної громади.

3. Публічна самоврядна (муніципальна) влада є самостійним видом публічної влади, яка має недержавний, а самоврядний характер, відповідні критеріально-кваліфікаційні ознаки і характеристики, що відрізняють її від інших видів влади та дають змогу оцінювати місцеве самоврядування як політичний та конституційно-правовий принцип формування та організації локальної демократії на основі самоорганізації, самодіяльності та самоврядування його суб'єктів і органів в умовах функціонування демократичної правової державності на основі деконцентрації і децентралізації публічної влади та управління, з метою виявлення, фіксації та реалізації екзистенційних інтересів локальної спільноти та її членів.

4. Місцеве самоврядування як інститут держави, конституційного права, конституційного законодавства в широкому розумінні, інститут громадянського

суспільства – виступає головною ознакою та, мабуть, найбільш важливим фактором обмеження етатизму та свавілля державної влади – звідси феноменологія конституціоналізму у порівнянні з інститутом локальної демократії не тільки набуває нових загальнодемократичних рис, а й фактично розвивається у бік більш глибокої та системної гуманізації та демократизації за рахунок появи так званого «локального інтересу», його розмежування з інтересом державним та формуванням та розвитком першого, в умовах партнерських відносин та співіснуванням з другим.

5. Вітчизняний конституціоналізм відіграє важливу роль в процесах конституціоналізації та інституціоналізації місцевого самоврядування: а) за його допомогою йдуть інтенсивні процеси розвитку інститутів локальної демократії, що базуються на демократичній правовій державності; б) конституціоналізм процедурно сприяє становленню місцевого самоврядування як важливого інституту громадянського суспільства та правової держави (див. ст. 7 Конституції України); в) становлення місцевого самоврядування є могутнім фактором конституційних перетворень в державі.

6. Розвиток місцевого самоврядування в Україні безпосередньо пов'язаний із розвитком та практичним втіленням концепції локальної демократії. Розвиток концепції локальної демократії на територіях пострадянських національних держав, включаючи й Україну, характеризується сприйняттям ними певних теоретичних моделей, які застосували і легалізували принципи субсидіарності, децентралізації та регіоналізації, – цьому суттєво сприяла діяльність міжнародних міжурядових організацій, зокрема, таких як Рада Європи, в рамках яких була розроблена ціла низка міжнародно-правових актів, які формалізували принципи локальної демократії у вигляді міжнародних стандартів.

7. Зміцнення локальної демократії є чинником активізації формування і функціонування демократичної правової державності та зростання значення демократичних засад у процесі муніципальної реформи за формулою: «демократична правова державність» (як онтологічна основа муніципальної демократії) – «публічна влада» (як інструментальний засіб локальної демократії) –

«публічна самоврядна (муніципальна) влада» (як природна сфера локальної демократії) – «децентралізація повноважень публічної державної влади» (як технологічна складова виникнення і реалізації локальної демократії) – «органи публічної муніципальної влади» (як основні управлінсько-виконавчі провідники локальної демократії) – «територіальна громада» (як основні суб'єкти та бенефіціари локальної демократії).

8. Національна модель місцевого самоврядування в умовах сучасного вітчизняного конституціоналізму повинна базуватися не тільки на розширенні та посиленні компетенційних повноважень його органів, що розширюють їх організаційні, управлінські та ресурсні можливості та спроможності щодо вдосконалення форм і методів розвитку територіальних громад, реалізації інтересів, що продукують вони та їх члени-жителі, а й на формуванні високого рівня мотивації жителів до участі в місцевого самоврядування за рахунок використання його великого демократичного та гуманістичного потенціалів.

9. Важливою складовою сучасного вітчизняного конституціоналізму є концепція муніципальних прав людини. Муніципальні права людини, що формуються та проявляються в сфері місцевого самоврядування, насамперед, базуються на конституційних правах і свободах людини і громадянина, що транспонуються та застосовуються на локальному рівні функціонування людини в рамках територіальної громади, скеровані на їх більш ефективне використання з метою реалізації екзистенційних інтенцій, устремлінь, потреб і інтересів людини. Наукова розробка муніципальних прав людини сприяє більш глибинному дослідженню конституційно-правового статусу людини і громадянина, а й для муніципального права – бо обґрунтовує його предмет, суттєво підсилює його суб'єктний склад, розширює нормативні горизонти його об'єктного супроводження та забезпечення.

10. В основі виникнення глобального конституціоналізму лежить нова форма глобалізації – правова, яка детермінує появу, розвиток і сприйняття національними державами двох могутніх і одночасно дихотомічно суперечливих тенденцій синергетичного характеру – конституціоналізації міжнародного права і

інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав. В основу феноменології глобального конституціоналізму закладено ідею про обов'язковість впровадження глобальних цінностей конституціоналізму і загального конституційного права в систему міжнародного права, що трансформує його в феномен глобального права, яке відображає загальні сподівання народів, що населяють держави-члени міжнародної спільноти, на майбутнє існування і розвиток такої спільноти в рамках передбаченої та оптимальної нормативної регламентації та регулювання в світлі загальних конституційних цінностей.

11. Глобалістський потенціал територіальних громад базується на сучасних досягненнях, взаємодіях та переплетіннях різних тенденцій політичної, економічної та правової глобалізації, коли локальні суб'єкти права набувають відповідної правосуб'єктності у функціонально-дискурсивних процесах світового та універсального рівня та розвитку – на рівні територіальних громад існують складні різнорівневі, полівидові і полі об'єктні зв'язки між локальним та глобальним, що мають об'єктивний характер і впливають на такі громади, причому як у позитивному, так й у негативному аспектах.

12. Місцеве самоврядування, виступаючи як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод, фактично виступає іманентним елементом та наглядним прикладом глобального конституціоналізму, бо в ньому тісно переплелися національні та міжнародні засади, що у підсумку реалізують права людини і громадянина у їх широкому розумінні на локальному рівні функціонування соціуму, забезпечуючи стабільне існування та функціонування людських поселень.

13. Метою та змістом реформування інституту місцевого самоврядування в Україні є його максимальне наближення до вимог глобального конституціоналізму, згідно з якими місцеве самоврядування розцінюється як іманентний інститут демократичної правової державності, що є могутнім інструментом не тільки прояву ініціативи населення та жителів-членів територіальних громад, а й сферою, де практично здійснюється реалізація і захист

прав людини, а також формуються механізми щодо укріплення та демократичного розвитку самої державності.

14. Проведення реформування інституту місцевого самоврядування в Україні об'єктивно є пов'язаним з проведенням законопроектних робіт, а це є неможливим без врахування вимог конституціоналізму, зокрема глобального конституціоналізму, що базується та розвивається на базі правової глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдалказим Мутана Аббас Онтологічні засади впливу правової глобалізації на взаємодію конституційного права держав і міжнародного права / Абдалказим Мутана Аббас // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – № 71. – С. 211-225.
2. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: кол. монографія / За ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. – К.: Атіка, 2007. – 864 с.
3. Акультурація // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний документ]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BA%D1%83%D0%BB_%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F
4. Осипов Г. В. Американская социология: перспективы, проблемы, методы / Г. В. Осипов. М.: Прогресс, 1972. – 392 с.
5. Бабичев И. В. Основания российского муниципализма и его принципы / И. В. Бабичев // Конституционное и муниципальное право. – 2011. – № 1. – С. 35-45.
6. Баймуратов М. А. Международное сотрудничество органов местного самоуправления Украины: дисс. ... док. юрид. наук: 12.00.02 / М. А. Баймуратов. – Одесса, 1996. – С. 17-65.
7. Баймуратов М. А. Международные связи местных Советов / М. А. Баймуратов. – Одеса: Печатный двор, 1995. – 140 с.
8. Баймуратов М. А. Международный правопорядок: концептуальные подходы к становлению понятийной характеристики / М. А. Баймуратов // Международное публичное и частное право. – 2010. – № 1 [Электронный документ]. – Режим доступа: <http://www.center-bereg.ru/o3244.html>
9. Баймуратов М. А. Муниципальная власть: актуальные проблемы становления и развития в Украине: монография / М. А. Баймуратов, В. А. Григорьев. – Одеса: Юридична література, 2003. – 248 с.

10. Баймуратов М. А. Объектный состав публичной самоуправленческой (муниципальной) власти: телеологические установки, идентификация, конституционно-правовая регламентация / М. А. Баймуратов, Т. М. Буряк. – Сумы: Універ. книга, 2007. – 232 с.

11. Баймуратов М. А. Проблема международной правосубъектности органов местного самоуправления Украины / М. А. Баймуратов. – Одесса: Бахва, 1996. – 128 с.

12. Баймуратов М. А. Публичная самоуправленческая (муниципальная) власть и гражданское общество: проблемы взаимосвязи и взаимозависимости / М. А. Баймуратов // Право и политика. – 2004. – № 3. – С. 82-87.

13. Баймуратов М. М. Місцеве самоврядування як фактор інтернаціоналізації національного та конституціоналізації міжнародного правопорядків / М. М. Баймуратов // Юридичний журнал. – 2011. – № 2. – С. 46-53.

14. Баймуратов М. М. Сфера компетенції місцевого самоврядування та форми її реалізації за законодавством України / М. М. Баймуратов // Вісник Маріупольського державного університету. Серія Право. – 2011. – № 2. – С. 41-53.

15. Баймуратов М. О. До питання вибору національної моделі місцевого самоврядування / М. О. Баймуратов // Публічне право. – 2015. – № 3 (19). – С. 57-65, 70-75.

16. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення / М. О. Баймуратов // Юридична освіта і правова держава. – Одеса. – 1997. – С. 96-101, 97.

17. Баймуратов М. О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: дис. ... докт. юрид. Наук: 12.00.02 / М. О. Баймуратов. – Одеса: ОГУ, 1996. – 498 с.

18. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та феномен сучасного світового конституціоналізму / М. О. Баймуратов // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 4-5. – С. 38-47.

19. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як суб'єкт парагеополітики /

М. О. Баймуратов // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 32. – С. 166-175.

20. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування, як сфера виникнення, прояву, існування та функціонування прав людини / М. О. Баймуратов, В. С. Могілевський // Права людини та їх реалізація в Україні: XI Всеукраїнська наук. конф., присвяч. 70-чу Загальної Декларації прав людини, 7 грудня 2018: тези доп. – Одеса: ОДУВС, 2018. – С. 4-6.

21. Баймуратов М. О. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами / М. О. Баймуратов, Ю. С. Хоббі. – Суми: Університетська книга, 2013. – 300 с.

22. Баймуратов М. О. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні / М. О. Баймуратов, В. А. Григор'єв. – Одеса: АО «БАХВА», 2003. – 192 с.

23. Баймуратов М. О. Муніципальні права людини / М. О. Баймуратов, Г. Г. Танаджи // Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні [За ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К.: Юридична думка, 2008. – С. 183-193.

24. Баймуратов М. О. Організаційно-правові форми забезпечення місцевими радами народних депутатів співробітництва споріднених міст: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / М. О. Баймуратов. – Одеса: ОГУ, 1993. – 176 с.

25. Баймуратов М. О. Правова природа міжнародних (європейських) стандартів локальної демократії та їх роль у становленні місцевого самоврядування в Україні: питання сприйняття та імплементації / М. О. Баймуратов // Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького [Київський університет права НАН України]: тези доп. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2008. – С. 13-14.

26. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак / М. О. Баймуратов // Публічне право. – 2011. – № 2. – С. 5.

27. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності / М. О. Баймуратов // Актуальні проблеми держави і права. – 2003. – Вип. 21. – С. 131-138.

28. Баймуратов М. О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії / М. О. Баймуратов, О. О. Кравець. – Одеса: Фенікс, 2018. – 328 с.

29. Баймуратов М. О. Теоретичні підходи до формування правового простору локальної демократії в Україні // У кн.: М. О. Баймуратов, О. О. Кравець Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. – Одеса: Фенікс, 2018. – С. 15.

30. Баймуратов М. О. Територіальна громада та органи місцевого самоврядування України у локальній системі зовнішньоекономічної діяльності / М. О. Баймуратов, Є. О. Васильєв. – Одеса: Фенікс, 2017. – 216 с.

31. Баймуратов М. О. Феноменологія муніципальних прав людини / М. О. Баймуратов // Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. – 2013. – № 1 (січень-березень). – С. 52-56.

32. Баймуратов М.О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення / М. О. Баймуратов // Юридична освіта і правова держава. – Одеса. – 1997. – С. 97.

33. Баймуратов М.О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та важливий феномен сучасного світового конституціоналізму / М. О. Баймуратов // Вісник Маріупольського державного університету. – Серія : Право. – 2011. – Вип. 1. – С. 57-65.

34. Баймуратов М.О. Теоретичні підходи до формування правового простору локальної демократії в Україні // У кн.: Баймуратов М.О., Кравець О.О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. – Одеса: Фенікс, 2018. С. 15–16, 17.

35. Баймуратов М.О. Територіальна громада та органи місцевого самоврядування України у локальній системі зовнішньоекономічної діяльності / М. О. Баймуратов, Є. О. Васильєв. – Одеса: Фенікс, 2017. С. 21.

36. Баррера Т. Р. У. О мере разумности в конституционном праве / Тересита Рендон Уэрта Баррера, Сидорова Елена Викторовна // Государственная власть и местное самоуправление. – 2016. – № 8. – С. 59-63.

37. Батанов О. В. Аксіосфера сучасного муніципалізму: політичні та правові аспекти / О. В. Батанов // Вісник Донецького національного університету. Серія: Політичні науки. – 2016. – С. 7.

38. Батанов О. В. Місцеве самоврядування та права людини в Україні / О. В. Батанов // Світогляд. – 2010. – № 6. – С. 72-77. С.72

39. Батанов О. В. Муніципалізм як категорія сучасного муніципального права: постановка проблеми / О. В. Батанов // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 105.

40. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики / О. В. Батанов. – К.: Юридична думка, 2010. – 656 с.

41. Батанов О. В. Муніципальне право України: підручник // О. В. Батанов. – Харків: ТОВ «Одисей», 2008. – 236 с.

42. Безбородов Ю. С. Международно-правовые методы и формы правовой конвергенции: монография / Ю. С. Безбородов. – М.: Проспект, 2018. – 240 с.

43. Безбородов Ю. С. Универсализация и локализация международно-правового регулирования в условиях глобализации / Ю. С. Безбородов // Российский юридический журнал. – 2013. – № 1. – С. 26-30.

44. Богатырев В. В. Глобализация позитивного права / В. В. Богатырев // Российский следователь. – 2008. – № 19. – С. 32.

45. Бондарь Н. С. Местное самоуправление и муниципальные права граждан / Н. С. Бондарь // Местные советы в условиях политических и экономических реформ. – Москва. – 1991. – С. 77-88.

46. Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: аксіологічно-системний аналіз / О. М. Бориславська. – Харків: Право, 2018. –

394 с. С. 6.

47. Була С. Локальна демократія як фундаментальна категорія в актуалізації проявів інституціонально-правових модусів місцевого самоврядування: кореляція, формалізація та схематизація основних понять / С. Була, В. Гнатюк // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. – 2015. – Вип. 6. – С. 76-88.

48. Бурін О. М. Проблеми впровадження концепції локальної демократії в Україні / О. М. Бурін // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2014. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=752>

49. Васильєва Т. А. Проблема конституціоналізму в італійській політико-правовій доктрині / Т. А. Васильєва // Конституціоналізм: ідеал и/или реальность. – Москва: Інститут права и публичной политики, 2012. – С. 84-85.

50. Влада // Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В.П. Бусел. – Ірпінь: Перун, 2001. – С. 151.

51. Влада // Вікісловник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikiquote.org/wiki/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0>

52. Влада // Історичний електронний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histua.com/slovník/v/vlada>

53. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції : теоретико-методологічні аспекти: Монографія / За ред. М.О. Баймуратова. – К. Логос, 2010. – 428 с.

54. Вольфсон Э. Н. Курс лекцій по системе муниципального управления. КузГТУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.studmed.ru/view/volfson-en-kurs-lekciy-po-sisteme-municipalnogo-upravleniya-kuzgtu_a711874.html

55. Всемирная хартия местного самоуправления: проект ООН [Электронный документ]. – Режим доступа: <https://search.ukr.net/?q=%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%>

56. Всемирная хартия местного самоуправления: Проект. – ООН, 2015. – 8 с.

57. Гайко О. Парадигми демократії: агрегативна (Й. Шумпетер),

деліберативна (Ю. Хабермас) та агоністична (Ш. Муфф) / О. Гайко // Соціологія у (пост)сучасності: VII Міжнар. наук. конф. студ. та аспірантів [Харків, 13-15 квітня 2009 р.]: тези доп. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – С. 51-53.

58. Гнатовський М.М. Європейський правовий простір. Концепція і сучасні проблеми / М. М. Гнатовський. – К.: Видавничий дім «Проміні», 2005. – 224 с.

59. Гнатовський М. М. Становлення та тенденції розвитку європейського правового простору: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.11 – міжнародне право / М. М. Гнатовський. – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – С. 16.

60. Григор'єв В. А. Становлення публічної самоврядної (муніципальної) влади в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.13 / В. А. Григор'єв. – Нац. унів. "Одеська юридична академія". – Одеса, 2002. – 18 с.

61. Грицяк І. А. Правові та організаційні проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 "Держ. право та упр.; адм. право; фін. право" / І. А. Грицяк. – Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 1993. – 16 с.

62. Державне управління: навчальний посібник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна та ін.; за ред. А. Ф. Мельник. (Вища освіта XXI століття) – К.: Знання-Прес, 2003. – 329 с.

63. Державне управління: словн.-довід. / уклад.: В. Д. Бакуменко (кер. твор. кол.), Д. О. Безносенко, І. М. Варвар, В. М. Князєв; за заг. ред. В. М. Князєва, В. Д. Бакуменка. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.

64. Державний устрій [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/stati/tgp/009.php>

65. Децентралізація // Словарь практических терминов по менеджменту [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://mmlib.net/entsiklopedii-i-slovari/entsiklopedia-63/468/>

66. Децентралізація // Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. – СПб.: Брокгауз-Ефрон, 1890-1907. [Електронний документ]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron

67. Егоров С. А. Современная наука конституционного права США / С. А. Егоров. – М., 1987. – С. 191.
68. Езеров А. А. Конституционалистика в системе гуманитарного знания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7535/Ezerov%20Pravovi%20ta%20inst%20conf%202016%20t1-55.pdf?sequence=1>
69. Експертний висновок щодо відповідності національного законодавства України положенням Європейської хартії місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2364>
70. Європейська ландшафтна конвенція 2000 року. – РЄ, 2005. – 14 с.
71. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями 1980 року. – РЄ, 2000. – 24 с.
72. Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року. – Рада Європи, 2010. – 16 с.
73. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні: наук.-практ. посібник / за ред. М. О. Пухтинського, В. В. Толкованова. – К.: Крамар, 2003. – 224 с.
74. Єгоров О. Є. Захист прокуратурою України муніципальних прав особистості: конституційно-правове дослідження: автореф. дис.... канд. юрид. наук. – Маріуполь, 2012. 20 с.
75. Єгоров О. Є. Захист прокуратурою України муніципальних прав особистості: конституційно-правове дослідження: дис.... канд. юрид. наук.: 12.00.02 / О. Є. Єгоров. – Маріуполь, 2012. – 224 с.
76. Жужгов И. В. Мониторинг правового пространства Российской Федерации: дисс. ... канд. юрид. наук: Специальность 12.00.01 / И. В. Жужгов. – Северо-Кавказский государственный технический университет. – Ставрополь, 2006. – 220 с.
77. Зайцев А. В. Делиберативная демократия как институциональный диалог власти и гражданского общества [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://e-notabene.ru/lr/article_689.html)

78. Захарова М. В. Развитие правовых систем в условиях глобализации / М. В. Захарова // Актуальные проблемы теории и истории правовой системы общества. – 2015. – № 14. – С. 20-25.

79. Интенция // Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F>

80. Ідентичність // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%B4%>

81. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навч. посіб. / Н. В. Камінська. – К.: КНТ, 2010. – 229 с.

82. Компетенція органів місцевого самоврядування. Сфера та характер компетенції органів місцевого самоврядування в державах-членах Ради Європи: звіт професора Ж. Марку, підготовлений для Європейського Комітету з питань місцевої і регіональної демократії Ради Європи (CDLR). – Страсбург, 2008. – 48 с.

83. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 року. – РЄ, 2000. – 18 с.

84. Конституція України 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

85. Красненко О. А. Концепция власти М. Вебера в исследовании политической культуры Великобритании и России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ecsocman.hse.ru/data/2010/06/21/1212534454/Krasnenko_N3_fin.indd-11.pdf

86. Краснов М. А. Введение в муниципальное право / М. А. Краснов. – М.: Академический правовой университет при Институте государства и права РАН, 1993. – 16 с.

87. Крусян А. Р. Сучасний конституціоналізм – мета конституційних перетворень в Україні // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Право. 2009. № 841. – С. 4-45.

88. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: [монографія] / А. Р. Крусян. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 558 с.
89. Лапорта Ф. Глобализация и верховенство права. Некоторые сомнения вестфальца / Ф. Лапорта // Проблемы філософії права. – 2006-2007. – Т. IV-V. – С. 34-49.
90. Левенець А. В. Муніципальні права людини в Україні / А. В. Левенець // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – 2014. – Т. 1, Вип. 2. – С. 189-196.
91. Лендєл М. Місцевий та регіональний рівні соціально-політичного життя через призму досліджень офіційної науки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://postua.info/lendel.htm>.
92. Литвиненко І. Л. Історичні традиції становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні / І. Л. Литвиненко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 1. – С. 43-49.
93. Любченко П. М. Компетенція місцевого самоврядування: організаційно-правові питання реалізації: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / П. М. Любченко. – Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Харків, 1998. – 17 с.
94. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства: монографія / П. М. Любченко. – Харків: Одиссей, 2006. – 352 с.
95. Ляпин І. Ф. Конституционные особенности децентрализации государственной власти в Российской Федерации / И. Ф. Ляпин // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2015. – Вып. 1. – С.152-155.
96. Маклаков В. В. Европейская Хартия местного самоуправления/ В. В. Маклаков // Реформы местного управления в странах Западной Европы. – Москва, 1993. – С. 111-124.
97. Макогон Т. И. «Пространственный поворот» и возможность новационных подходов в социально-философском дискурсе / Т. И. Макогон // Известия

Томского политехнического университета. – 2012. – Т. 321, № 6. – С. 167-172.

98. Макогон Т. И. Локальное и глобальное в местных сообществах [Электронный документ]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/lokalnoe-i-globalnoe-v-mestnyh-soobschestvah>

99. Макогон Т. И. Местное самоуправление как ресурс ограничения глобализации / Т. И. Макогон // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 317. – С. 47-50.

100. Макогон Т. И. Процессы глобализации и собственная логика местных сообществ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/protsessy-globalizatsii-i-sobstvennaya-logika-mestnyh-soobschestv>

101. Мартиненко П.Ф. Насиченість державного права України міжнародним правовим порядком: конституційний аспект / П. Ф. Мартиненко // Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми [відповід. ред.: Мартиненко П.Ф. і Кампо В.М.] – К.: «Купріянова», 2007. – 320 с.

102. Махина С. Н. Административная децентрализация в РФ: концепция и правовое содержание: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.14 / С. Н. Махина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ГУ, 2006. – 534 с.

103. Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.02 / Н. В. Мішина. – Одеська національна юридична академія. – О., 2009. – 539 с.

104. Могилевский В. С. Глобальный и национальный конституционализм, местное самоуправление: сосуществование, взаимодействие, проблемы / В. С. Могилевский // Вісник Маріупольського державного університету. – Серія: Право. – 2018. – Вип. 15. – С. 8-13.

105. Могилевский В. С. Местное самоуправление как элемент глобального конституционализма / В. С. Могилевский // Развитие науки в XXI веке: X межд. заочн. науч.-практ. конф.: г. Харьков, 15 февраля 2016 г.: тез. докл. – Х.: науч.-информ. центр «Знание», 2016. – С. 141-147.

106. Могилевский В. С. Місцеве самоврядування як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних

угод / В. С. Могілевський // Держава і право: зб. наукових праць. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2018. – Вип. 82 (Юридичні науки). – С. 260-287.

107. Могілевський В. С. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи до розуміння та тлумачення / В. С. Могілевський // Держава і право: зб. наукових праць. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2017. – Вип. 75 (Юридичні науки). – С. 147-166.

108. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як елемент глобального конституціоналізму / В. С. Могілевський // Держава і право: зб. наукових праць. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2016. – Вип. 72 (Юридичні науки). – С. 197-212.

109. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як інститут національного та глобального конституціоналізму / В. С. Могілевський // *Pravna veda a prax: vyzvu modernych europskych integracnych procesov: Medzinarodna vedecka konferencia: abstrat.* – Bratislava: Paneuropska vysoka skola, 2015. – P. 119-122.

110. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як феномен сучасного національного конституціоналізму / В. С. Могілевський // Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи: міжн. наук.-практ. конф. (18 вересня 2015 р.): тези доп. – Маріуполь: МДУ, 2015. – С. 140-142.

111. Могілевський В. С. Роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцеве самоврядування / В. С. Могілевський // Вісник Маріупольського державного університету. – Серія: Право. – 2017. – Вип. 13. – С. 210-218.

112. Могілевський В. С. Роль децентралізації публічної влади в становленні та розвитку місцевого самоврядування в Україні / В. С. Могілевський // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2017. – № 1 (35). – С. 60-65.

113. Мутана Аббас Абдалказим Алмохаммед Взаємодія конституційного та міжнародного права в умовах глобалізації: дис.... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право/ Мутана Аббас Абдалказим Алмохаммед. – Маріуполь, 2015. – 246 с.

114. Муфф Шанталь К агонистической модели демократии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/logos/number/42/12.pdf>
115. Номологический // Национальная психологическая энциклопедия [Электронный документ]. – Режим доступа: <https://vocabulary.ru/termin/nomologicheskii.html>
116. Носков Э. Г. Онтология власти: тотальность и символический характер властеотношения: автореф. дисс... док. философ. наук: специальность 09.00.11 – социальная философия / Э. Г. Носков. – Самара, 2011. – 38 с.
117. Ойкумена // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B9%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0>
118. Океанский В.П. Локус Идиота: введение в культурофонию равнины / В. П. Океанский // Роман Достоевского «Идиот»: раздумья, проблемы. – Иваново, 1999. – С. 179-200.
119. Орзих М.Ф. Гражданское общество // Основы правоведения /Под ред. М. Ф. Орзиха и С. В. Кивалова. – Одесса, 2004. – 372 с.
120. Орзих М. Ф. Современный конституционализм: теория и перспективы развития / М. Ф. Орзих, А. Р. Крусян [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kspmpr.com/MAG/?id_article_4da0dac591
121. Орловський О. О. Муніципалізм як складова конституціоналізму / О. О. Орловський // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 71. – С. 20-25.
122. Панасюк С. А. Захист муніципальних прав громадян у Європейському суді з прав людини: реалії та перспективи / С. А. Панасюк // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2016. – № 1 (33). – С. 67-71.
123. Панасюк С. А. Проблеми перекладу тексту Європейської Хартії місцевого самоврядування в контексті якісної імплементації її положень / С. А. Панасюк // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. – 2012. – Вип. 3-4. – С. 220-225.
124. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті: ухвалена Конгресом місцевих і регіональних органів влади

Європи (10-е засідання – 21 травня 2003 – Додаток до Рекомендації 128) [Електронний документ]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/168071b58f>

125. Петришин О. В. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування в контексті євроінтеграційних процесів в Україні / О. В. Петришин, О. О. Петришин // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 1 (84). – С. 84-91.

126. Політологія: підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/1455091555243/politologiya/kontseptualizatsiya_vladi_politologichnomu_diskursi

127. Прес-реліз служби комунікації Парламентської асамблеї Ради Європи – Ref. PACE 081(2013) AP081(2013) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2059089&Site=DC&ShowBanner=no&Target=self&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE>

128. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування: навчальний посібник / М. Пітцик, В. Кравченко, Е. С. Моньйо [та ін.]. – К., 2000. – 167 с.

129. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): проект Закону України (проект вноситься Президентом України) [Електронний документ]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

130. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

131. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування: Закон України від 2 вересня 2014 року // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 43. – Ст. 2033.

132. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 38. – Ст. 249.

133. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7

червня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 33. – Ст. 175.

134. Проблемы современной конституционалистики: учебное пособие / М. Ф. Орзих, А. Р. Крусян [и др.]; под. ред. М. Ф. Орзиха. – К.: Юринком Интер, 2012. – 368 с.

135. Прокофьева В. Ю. Категория пространство в художественном преломлении: локусы и топосы / В. Ю. Прокофьева // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2005. – № 11. – С. 87-94.

136. Публичная власть// Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Публичная_власть](https://ru.wikipedia.org/wiki/Публичная_власть)

137. Публічний // Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В.П. Бусел. – Ірпінь: Перун, 2001. – С. 1003.

138. Рада Європи // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Совет_Европы

139. Рачинский В. В. Публичная власть как общеправовая категория: теоретико-прикладной аспект: автореф. дисс... канд. юрид. наук.: специальность 12.00.01 – теория и история права и государства; история правовых учений / В. В. Рачинский. – Екатеринбург, 2003. – 26 с.

140. Речицкий В. В. Политическая активность. Конституционные аспекты / В. Речицкий. – Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого. – К.: Сфера, 1999. – 496 с.

141. Русанова С. Ю. Муніципальні права членів територіальної громади: поняття та класифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступа: [file:///C:/Users/Mikhail/Downloads/FP_index.htm_2009_2_58%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Mikhail/Downloads/FP_index.htm_2009_2_58%20(1).pdf)

142. Селіванов А. Публічна влада і громадянин в умовах застосування судової адміністративної юрисдикції (проблеми теорії і практики) / А. Селіванов // Право України. – 2006. – № 9. – С. 28-33.

143. Соловьев В. С. Значение государства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.odinblago.ru/filosofiya/solovev/solovyev_znachenie_ /](http://www.odinblago.ru/filosofiya/solovev/solovyev_znachenie/)

144. Стамбульська декларація з проблем поселень людей 1996 року (Хабітат ООН) [Електронний документ]. – Режим доступа: <http://osvita-plaza.in.ua/publ/132->

1-0-6661

145. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року. – РЄ, 2010. – 12 с.
146. Стецюк П.Б. Про дефініцію категорії «конституціоналізм» / П. Б. Стецюк // Вісник Львівського університету. Серія Юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 171-180.
147. Субботина Т. В. Локус, топос, урбоним, мікротопоним: к вопросу о содержании пространственных понятий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/lokus-topos-urbonim-mikrotoponim-k-voprosu-o-soderzhanii-prostranstvennyh-ponyatiy>
148. Сутність та види влади // Теорія політичних систем (Шпаргалки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studies.in.ua/polit-sistem_ekzamen/1328-2-sutnst-vidi-vladi.html
149. Суханов В. В. Правовое пространство и его формы: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В. В. Суханов. – М., 2005. – 176 с.
150. Сушинський О. І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: монографія / О. І. Сушинський. – Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002. – 467 с.
151. Танаджи Г. Г. Муніципальні права людини: теоретичні та аксіологічні підходи до поняття та визначення / Г. Г. Танаджи // Порівняльно-правові дослідження: Міжнародний науковий журнал. – 2008. – № 2. – С. 131-137.
152. Танаджи Г.Г. Видова характеристика муніципальних прав людини / Г. Г. Танаджи [Електронний документ]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_pr/2010_1/10.pdf
153. Танчев Е. Верховенство конституции в контексте конституционного плюрализма / Е. Танчев // Сравнительное конституционное право. – 2005. – № 4 (53). – С. 104-113.
154. Тужик В. Місцеве самоврядування в Україні: теоретико-правові аспекти / В. Тужик // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 5. – С. 66-71.
155. Халин С. М. Культура: знання, технології, цінності (знання, волення,

умения – гуманистический подход) / С. М. Халин // Первый Российский философский конгресс. Т. VI. Философия культуры. – СПб., 1997. – С. 195-196.

156. Ходов Н. В. Централизация и децентрализация государственной власти в современной России (общеправовой анализ): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Н. В. Ходов. – Нижегородская академия МВД РФ, 2005. – 202 с.

157. Циверенко Г. П. Основні підходи до визначення поняття «конституціоналізм» у сучасній науковій думці / Г. П. Циверенко // Держава та регіони. Серія Право. – 2009. – № 1. – С. 171-175.

158. Червонный В. П., Милошунас А. В. Идеология коммунитаризма: путь к новой социальности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/ideologiya-kommunitarizma-put-k-novoy-sotsialnosti#ixzz4SYKpgKOD>

159. Чиркин В. Е. Публичная власть / В. Е. Чиркин. – М.: Юристъ, 2005. – С. 174 с.

160. Шаповал В. М. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії / В. М. Шаповал // Право України. – 1998. – С. 25-29.

161. Шмитт Карл Новый «номос» Земли [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://my.arcto.ru/public/3nomos.htm>

162. Щетинин С. А. Правовая глобализация: понятие и основные формы (Теоретико-методологические аспекты): дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.01 / С. А. Щетинин. – Ростов-на-Дону, 2009. – 146 с.

163. Эбзеев Б. С. Глобализация и современный конституционализм: два вектора развития / Б. С. Эбзеев // Российский журнал правовых исследований. – 2015. – № 4 (5) [Электронный документ]. – Режим доступа: <http://russianjls.ru/%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%B8-%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83/>

164. Этатизм // Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс].

– Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D1%82%D0%B0%D1>

165. Aring J. Modernisierung der Raumordnung. URL: http://bfag-aring.de/pdf-dokumente/Aring_2005_Modernisierung_raumordnung.pdf.

166. Arona Enrico Beyond the Concept of Law. Neo-constitutionalism: Towards an Innovating Theory of Legal Reasoning, Crossing Constitutional Interpretation and Analytical Jurisprudence / - URL: <https://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/kiadv%C3%A1nyok/tanulm%C3%A1nyk%C3%B6tet/ny%C3%A1ri%20egyetem%202014/arona.pdf>

167. Beck U. What is Globalisation? / U. Beck. – Cambridge: Polity Press. – 2000. – P. 19-20.

168. Berman J. Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition / J. Berman, J. Harold // Harvard University Press Cambridge, Massachusetts and London, England. – 1983. – P. 2-5.

169. Castells M. Das Informationszeitalter / M. Castells // Teil 1 der Trilogie. – Der Aufstieg der Netzwerkgesellschaft. – Opladen: Leske + Budrich. – 2001. – S. 44.

170. Dicey A. V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution / A. V. Dicey // Indianapolis: Liberty Classics. – 1982. – P. 110-117.

171. Dicey A. V. Michener Roger Foreword to the “Introduction to the Study of the Law of the Constitution” / A. V. Dicey. – Indianapolis: Liberty Classics, 1982. – 225 p.

172. Hambleton R. Enhancing local democracy / R. Hambleton // Democratic Future. Local Government Information Unit. – 2001. – P. 21-25.

173. Harding Alan. Business, Government and the Business of Urban Governance // Urban Studies. – 2000. – Vol. 37ю – P. 975-994.

174. Lesli A. Pal. Public policy analysis: An Introduction [Publisher: Canada; 2nd ed edition, 1992. P. 22]. – укр. переклад: Пал Леслі А. Аналіз державної політики / пер. з англ. І. Дзюб. – К.: Основи, 1999. – 422 с.

175. Maduro M. From Constitutions to Constitutionalism: A Constitutional Approach for Global Governance, Lead Paper to the Workshop Changing Patterns of Rights Politics: A Challenge to a Stateness? / M. Maduro // Hamnse Institute for

Advanced Studies. Delmenhorst, Germany. – 2003. – P. 9-12.

176. McIlwain Charles Howard Constitutionalism Ancient and Modern / McIlwain Charles Howard. – Ithaca, New York: Cornell University Press, 1940. – 162 p.

177. Sajo A. Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism / A. Sajo. – Budapest, 1999. – 288 p.

178. Shaw Malcolm N. Prawo międzynarodowe / N. Shaw Malcolm. // Warszawa: Wyd. «Książka i Wiedza». – 2006. – P. 83.

179. Simmel G. Die Großstädte und das Geistesleben / G. Simmel // Das Individuum und die Freiheit. Essays. – Berlin: Wagenbach, 1984. – S. 194.

180. Stone C. N. Regime Politics: Governing Atlanta, 1946-1988 / Lawrence: University Press of Kansas, 1989; Stone C.N. Urban Regimes and the Capacity to Govern: A Political Economy Approach / C. N. Stone // Journal of Urban Affairs. – 1993. – Vol. 15, № 1. – P. 1-28.

181. The Constitutional foundations of world peace / Falk Richard A., Johansen Robert C., Kim Samuel S. [et al.] // N.Y.: State University of New York Press. – 1993. – P. 9.

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

— праці, які відображають основні результати дисертації:

1. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як елемент глобального конституціоналізму / В. С. Могілевський // *Держава і право: зб. наукових праць*. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2016. – Вип. 72 (Юридичні науки). – С. 197-212.

2. Могілевський В. С. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи до розуміння та тлумачення / В. С. Могілевський // *Держава і право: зб. наукових праць*. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2017. – Вип. 75 (Юридичні науки). – С. 147-166.

3. Могілевський В. С. Роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцеве самоврядування / В. С. Могілевський // *Вісник Маріупольського державного університету*. – Серія: Право. – 2017. – Вип. 13. – С. 210-218.

4. Могилевский В. С. Глобальный и национальный конституционализм, местное самоуправление: сосуществование, взаимодействие, проблемы / В. С. Могилевский // *Вісник Маріупольського державного університету*. – Серія: Право. – 2018. – Вип. 15. – С. 8-13.

5. Могилевский В. С. Місцеве самоврядування як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод / В. С. Могилевский // *Держава і право: зб. наукових праць*. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – Київ: Юридична думка. – 2018. – Вип. 82 (Юридичні науки). – С. 260-287.

— праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як феномен сучасного національного конституціоналізму / В. С. Могілевський // *Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи: міжн.*

наук.-практ. конф. (18 вересня 2015 р.): тези доп. – Маріуполь: МДУ, 2015. – С. 140-142.

7. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як інститут національного та глобального конституціоналізму / В. С. Могілевський // *Pravna veda a prax: vyzvy modernych europskych integracnych procesov: Medzinarodna vedecka konferencia: abstrat.* – Bratislava: Paneuropska vysoka skola, 2015. – P. 119-122.

8. Могилевский В. С. Местное самоуправление как элемент глобального конституционализма / В. С. Могилевский // *Развитие науки в XXI веке: X межд. заочн. науч.-практ. конф.: г. Харьков, 15 февраля 2016 г. тез. докл.* – Х.: науч.-информ. центр «Знание», 2016. – С. 141-147.

9. Могілевський В. С. Роль децентралізації публічної влади в становленні та розвитку місцевого самоврядування в Україні / В. С. Могілевський // *Вісник Центральної виборчої комісії.* – 2017. – № 1 (35). – С. 60-65.